

Till statsrådet och chefen för Jordbruksdepartementet

Regeringen beslutade den 18 maj 1995 att tillkalla en kommitté med uppgift att utreda frågan om, och i så fall på vilket sätt, som Sverige bör ansluta sig till Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk.

Till ordförande i kommittén förordnades fr.o.m. den 27 oktober 1995 riksdagsledamoten Carin Lundberg (s).

Från och med samma dag förordnades till ledamöter i kommittén, sedermera kommitténs sektion 1, riksdagsledamoten Ulf Kero (s), riksdagsledamoten Birgitta Wichne (m), professorn Henning Johansson (Svenska Tornedalingars Riksförbund STR-T), hemspråksläraren Anita Kangas (Sverigefinska Riksförbundet) och fil dr. Susanna Angeus Kuoljok (Sametinget). Till sakkunnig i kommittén förordnades från och med samma dag byrådirektören Lars Lindgren (Nordiska Zigenarrådet). Lars Lindgren entledigades med verkan från och med den 1 oktober 1996. Samma dag förordnades adjunkten Bengt Sandström som sakkunnig (Nordiska Zigenarrådet). Från och med den 26 mars 1997 förordnades konsulten Susanne Sznajderman Rytz (Judiska Centralrådet) till sakkunnig i kommitténs sektion 1.

Regeringen beslutade den 17 oktober 1996 om tilläggsdirektiv med den innebörden att kommittén skulle utreda frågan om Sverige bör ratificera Europarådets ramkonvention om nationella minoriteter och om vilka åtgärder som i sådant fall är nödvändiga för att Sverige skall kunna efterleva bestämmelserna i konventionen. I tilläggsdirektiven angavs att kommittén skulle arbeta på två sektioner, en för det ursprungliga uppdraget och en för det nu aktuella uppdraget.

Till ledamöter i kommitténs sektion 2 förordnades från och med den 26 november 1996, fil. stud. Monica Harvey (kd), kamrer Siv Holma (v), politiskt sakkunnige Anders Ljunggren (c), riksdagsledamoten Lennart Rohdin (fp), skribent Elisabet Rydell-Janson (mp), riksdagsledamoten Paavo Vallius (s). Departementschefen angav att ledamöterna Birgitta Wichne (m) och Ulf Kero (s) även skulle vara ledamöter i sektion 2 samt att båda sektionerna skulle ledas av riksdagsledamoten Carin Lundberg (s) såsom ordförande.

Till experter i kommittén förordnades från och med den 23 november 1995, hovrättsassessorn numera kanslirådet Lars Borg, departementssekreteraren Torbjörn Eklund, departementssekreteraren

Eric de Groat, departementssekreteraren Eva-Lotta Johansson, departementssekreteraren Göran Ternbo, hovrättsassessorn Göran Eriksson och kammarrättsassessorn Helena Jäderblom. Göran Eriksson entledigades från och med den 7 november 1996. Från och med samma dag förordnades hovrättsassessorn Tomas Zander till expert i kommittén. Göran Ternbo entledigades från uppdraget som expert i kommittén från och med den 11 augusti 1997 och ersattes som expert från och med samma dag av departementssekreteraren Ann Blomberg. Torbjörn Eklund entledigades från uppdraget som expert i kommittén från och med den 6 november 1997 och ersattes samma dag kammarrättsassessorn Carin Jahn.

Som sekreterare i kommittén fr.o.m. den 6 november 1995 anställdes hovrättsassessorn Marie B. Hagsgård och fr.o.m. den 3 mars 1997 anställdes hovrättsassessorn Ragnhild Lövrup som biträdande sekreterare.

Kommittén har antagit namnet Minoritetsspråkskommittén.

Härmed överlämnar Minoritetsspråkskommitténs sektion 1 sitt betänkande Steg mot en minoritetspolitik (SOU 1997:192).

Till betänkandet har fogats reservation och särskilda yttranden.

Minoritetsspråkskommitténs uppdrag är med detta avslutat.

Stockholm i december 1997

Carin Lundberg

Birgitta Wichne

Ulf Kero

Anita Kangas

Henning Johansson

Susanna Angeus Kuoljok

/Marie Blomquist Hagsgård

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	9
<i>Summary</i>	15
<i>Coahkkáigeassu</i>	23
<i>Tjoahkkájgäsos</i>	29
<i>Tiivistelmä</i>	35
<i>Yhtheenveto</i>	43
<i>Sakhedipe</i>	51
<i>So kamlamas te avel le sibange le minoriteturenbe and'o Svedo</i>	59
<i>Författningsförslag</i>	67
1 <i>Utredningsuppdraget och arbetets bedrivande</i>	
1.1 Uppdraget i kommitténs sektion 1	75
1.2 Generella direktiv	76
1.3 Arbetets bedrivande i kommitténs sektion 1	77
2 <i>Minoritetsspråkskonventionen</i>	81
2.1 Vad är en Europarådskonvention och vilka konsekvenser får en ratificering av en konvention?	81
2.2 Bakgrunden till konventionen och dess syfte	83
2.3 Språk som omfattas av minoritetsspråkskonventionen	85
2.4 Minoritetsspråkskonventionens uppbyggnad och innehåll	86
3 <i>Andra länders ratificering av konventionen</i>	93
3.1 Norge	93

3.1.1	Ratificeringen av konventionen	93
3.1.2	Nationella åtgärder i överensstämmelse med åtagandena i konventionen	94
3.1.3	Kostnader	96
3.2	Finland	97
3.2.1	Ratificeringen av konventionen	97
3.2.2	Nationella åtgärder i överensstämmelse med åtagandena i konventionen	98
3.2.3	Kostnader	101
3.3	Ungern	102
3.3.1	Ratificeringen av konventionen	102
3.3.2	Nationella åtgärder i överensstämmelse med åtagandena i konventionen	103
3.3.3	Kostnader	104
3.4	Nederländerna	105
3.4.1	Ratificeringen av konventionen	105
3.4.2	Nationella åtgärder i överensstämmelse med åtagandena i konventionen	105
4	<i>Vilka språk i Sverige är landsdels- eller minoritetsspråk?</i>	107
4.1	Språk och dialekter i Sverige som inte kan anses omfattade av konventionen	108
4.2	Landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige	112
4.2.1	Samiska	113
4.2.2	Finska och meän kieli (tornedalsfinska)	124
4.2.3	Romani chib	138
4.2.4	Jiddisch	143
5	<i>Uppfyller Sverige kraven i del II i konventionen?</i>	151
5.1	Förpliktelser enligt konventionens del II	152
5.2	Allmänt om svensk lagstiftning och åtgärder i övrigt till stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråk	154
5.3	Svensk lagstiftning och andra åtgärder till skydd och stöd för samiska och finska	154
5.4	Konventionens tillämpning på territoriellt obundna språk	158
5.5	Svensk lagstiftning och åtgärder i övrigt till stöd och skydd för romani chib	158
6	<i>Punkter eller stycken i del III i konventionen som Sverige kan anta för samiska och finska</i>	161
6.1	Artikel 8, utbildning	162

6.1.1	Konventionen	162
6.1.2	Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag	163
6.2	Artikel 9, rättsväsendet	171
6.2.1	Konventionen	171
6.2.2	Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag	172
6.3	Artikel 10, förvaltningsmyndigheter och samhälls- service	174
6.3.1	Konventionen	174
6.3.2	Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag	175
6.4	Artikel 11, massmedia	178
6.4.1	Konventionen	178
6.4.2	Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag	179
6.5	Artikel 12, kulturell verksamhet och kulturella inrättningar	183
6.5.1	Konventionen	183
6.5.2	Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag	183
6.6	Artikel 13, ekonomiska och sociala förhållanden	189
6.6.1	Konventionen	189
6.6.2	Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag	190
6.7	Artikel 14, utbyte över gränserna	190
6.7.1	Konventionen	190
6.7.2	Punkter eller stycken som Sverige kan anta i dag	191
6.8	Sammanfattning	193
7	<i>Vilka ytterligare åtgärder behöver vidtas för att Sverige skall kunna ratificera minoritetsspråks- konventionen?</i>	195
7.1	Rikstäckande åtgärder	196
7.1.1	Ett officiellt erkännande av samiska, finska och romani chib som historiska minoritets- språk i Sverige	198
7.1.2	Utbildning och forskning	202
7.1.3	Massmedia	209
7.1.4	Kultursatsningar och kulturella institutioner	211
7.1.5	Inflytande för dem som använder landsdels- eller minoritetsspråk	215

7.1.6	Samarbete över nationsgränserna	216
7.1.7	Översättning av lagar till samiska och finska	218
7.2	Regionalt tillämpliga åtgärder till stöd och skydd för samiska och finska	219
7.2.1	Regler om rätt att använda samiska och finska i domstolar och hos förvaltningsmyndigheter	223
7.2.2	Kommunindelning och språkgränser	241
7.3	Förslag till ytterligare rikstäckande åtgärder till stöd för samiska och finska	243
7.3.1	Samiska och finska i äldreomsorgen	244
7.3.2	Samiska och finska i förskoleverksamhet	246
8	<i>Kostnader och finansiering</i>	249
8.1	Kostnader för rikstäckande åtgärder	249
8.2	Kostnader för regionalt tillämpliga åtgärder	250
8.3	Finansiering	258
9	<i>Skall Sverige ratificera minoritetsspråkskonventionen?</i>	261
10	<i>Författningskommentarer</i>	267
10.1	Förslag till lag om rätt att använda samiska språket hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.	267
10.2	Förslag till lag om rätt att använda finska språket hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.	274
10.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1979:411) om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar	281
	<i>Reservation och särskilda yttranden</i>	283
	<i>Bilagor</i>	
1	Kommittedirektiv (1995:84)	303
2	Minoritetsspråkskonventionen	309
3	Diskussion av begreppen språk och dialekt- med resonemang om meän kielis status som eget språk	351
4	Romani chib i Sverige	389
5	Jiddisch i Sverige	447

Sammanfattning

Vi har haft i uppdrag att utreda frågan om och i så fall hur Sverige bör ansluta sig till Europarådets konvention om landsdels- eller minoritetsspråk, minoritetsspråkskonventionen. Minoritetsspråkskonventionen, syftar till att skydda och stödja europeiska landsdels- eller minoritetsspråk som en värdefull del av Europas flerkulturella och flerspråkiga arv. Vilka språk i en stat som är landsdels- eller minoritetsspråk avgörs enligt definitionen i artikel 1 i konventionen. Särskilt starkt skydd ges de språk som har en historisk geografisk bas i staten, medan de språk som saknar geografisk bas, territoriellt obundna språk, ges ett svagare skydd. Minoritetsspråkskonventionen kan därmed beskrivas som en kulturkonvention med regional inriktning. Hittills har fem länder ratificerat konventionen, nämligen Norge, Finland, Ungern, Nederländerna och Kroatien. Minoritetsspråkskonventionen träder därmed i kraft den 1 mars 1998.

Historiska landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige

Vi har kommit fram till att samiska (dvs. alla varieteter samiska såsom sydsamiska, lulesamiska och nordsamiska), finska (dvs. alla varieteter finska såsom tornedalsfinska/meän kieli och standardfinska) samt romani chib (alla varieteter romani chib) är historiska landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige som omfattas av definitionen i artikel 1 i konventionen.

Samiska och finska har en historisk geografisk bas medan romani chib är ett territoriellt obundet språk i Sverige. Samiska har troligen använts i delar av nuvarande Sverige under flera tusen år och finska i ca tusen år. Romani chib har använts i landet alltsedan 1500-talet.

Kommittén har inte kunnat finna belägg för att jiddisch använts under tillräckligt lång tid och i tillräckligt stor omfattning i Sverige för att kunna anses som ett landsdels- eller minoritetsspråk som används av hävd i Sverige. Den omständigheten att språket i dag bedöms användas av ett relativt litet antal personer i Sverige talar också mot att tillämpa minoritetsspråkskonventionens omfattande bestämmelser på jiddisch i Sverige. Däremot kan den strävan som finns hos judar att bevara jiddisch och jiddischkultur som en del av den judiska kulturen ges stöd enligt ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, något som behandlats av sektion II.

Uppfyller Sverige minoritetsspråkskonventionen för samiska, finska och romani chib i dag?

För att Sverige skall kunna ratificera minoritetsspråkskonventionen gäller att de krav som finns i bestämmelserna i del II i konventionen skall vara uppfyllda för samiska, finska och romani chib. För romani chib med vissa begränsningar eftersom det är ett territoriellt obundet språk. Bestämmelserna i del III i konventionen gäller endast för språk med en geografisk bas. Sverige kan välja att förutom del II också ratificera del III för de språk som har en geografisk bas. Om Sverige ratificerar del III måste Sverige välja minst 35 punkter eller stycken bland bestämmelserna i del III som skall tillämpas på vardera språket. Redan i dag finns många bestämmelser som ger landsdels- eller minoritetsspråken i Sverige skydd och stöd, både genom bestämmelser i lag och förordningar samt genom andra åtgärder. Vid en genomgång av konventionens krav har vi funnit att Sverige uppfyller flera av kraven i del II i konventionen för samiska, finska och romani chib samt att 33 punkter eller stycken i del III i konventionen uppfylls för samiska och 29 punkter eller stycken uppfylls för finska.

De bestämmelser som finns i dag har dock karaktär av punktinsatser. Minoritetsspråkskonventionen förutsätter att det finns en övergripande minoritetsspråkspolitik där åtgärder samordnas och inriktas mot det gemensamma målet att ge landsdels- eller minoritetsspråken skydd och stöd. En sådan politik saknas i dag i Sverige.

Vilka åtgärder behöver vidtas för att Sverige skall kunna ratificera minoritetsspråkskonventionen?

Rikstäckande åtgärder

För att Sverige skall kunna ratificera minoritetsspråkskonventionen krävs enligt vår bedömning att de åtgärder som i dag vidtas samordnas samt att vissa nya åtgärder vidtas med syfte att lägga grunden för en övergripande minoritetsspråkspolitik i Sverige. Den viktigaste enskilda åtgärden i en sådan politik är att erkänna samiska och finska inklusive meän kieli samt romani chib som historiska minoritetsspråk. Det är också av stor vikt att i hela landet och inom olika sakområden lyfta fram språken och den kultur som hänger samman med dem som en värdefull del av det svenska kulturarvet. Viktigt är också att sprida kunskap bland majoriteten om dessa språk och kulturens historia i Sverige.

För att åstadkomma detta föreslår vi att kunskap om de historiska minoritetsspråken och den kultur och historia som hänger samman med dem skall föras in som ett kunskapskrav i läroplanen för samtliga elever i grundskolan och gymnasieskolan. På detta sätt kan kunskapen om Sverige som ett historiskt sett flerspråkigt och flerkulturellt land spridas på bred front. Vi föreslår också att minst en folkhögskola för vardera språket skall ges långsiktigt statligt stöd för att kunna fungera som språk- och kulturcentrum.

För att den kultur som hänger samman med språken skall få tillräckligt utrymme och stöd och kunna nå ut till majoritetsbefolkningen föreslår vi också att de bestämmelser som styr tilldelning av statligt stöd till olika former av kulturella satsningar ändras så att samisk, finsk, tornedalsk och romsk kultur ges en tillräcklig andel av det statliga stödet. Vi föreslår också att Statens Kulturråd i sin egenskap av den myndighet som har en övergripande och samordnande roll i kulturpolitiken ges i uppdrag att se till att samisk, finsk, tornedalsk och romsk kultur får ett tillräckligt utrymme i kulturlivet.

Det behöver också vidtas ytterligare åtgärder för att stärka språken så att dessa kan fortleva och utvecklas i enlighet med vad minoritetsspråkskonventionen föreskriver. En mycket viktig förutsättning för detta är att barn och ungdom får undervisning i språken. Vi föreslår att Statens skolverk får i uppdrag att regelbundet följa modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning avseende de historiska minoritetsspråken. Vi föreslår också att minst ett universitet eller en högskola för vardera språket skall ges i uppdrag att anordna utbildning och forskning i respektive språk. Därutöver föreslår vi olika åtgärder för att stärka de svenska landsdels- eller minoritetsspråkens ställning i massmedia, såväl i radio och TV som i den tryckta pressen. Vidare föreslår vi att åtgärder skall vidtas för att ett tillräckligt stöd skall kunna utgå till litteratur på dessa språk liksom stöd för verksamhet som innefattar insamling, arkivering och vetenskaplig bearbetning av språkligt material.

Minoritetsspråkskonventionen innehåller också bestämmelser som syftar till att ge dem som använder språken inflytande över åtgärder som berör användningen av språken. Enligt vår uppfattning är det viktigt att de som själva använder språken får tillfälle att lämna synpunkter innan sådana åtgärder vidtas och tillfälle att delta i uppföljningen. Vi lämnar därför förslag som syftar till att ge dem som använder våra historiska minoritetsspråk möjlighet till sådant inflytande.

I minoritetsspråkskonventionen finns också bestämmelser som syftar till att uppmuntra samarbetet över nationsgränserna för att stärka landsdels- eller minoritetsspråken och de kulturer som hänger samman med språken, både på nationell nivå och regional nivå. Med tanke på att våra minoritetsspråk också används i våra nordiska grannländer föreslår vi att Sverige

skall verka för ett ökat nordiskt samarbete med inriktning på att stödja dessa landsdels- eller minoritetsspråk och deras kulturer.

Regionalt tillämpliga åtgärder

Minoritetsspråkskonventionen är till stora delar regional i sin inriktning. Detta innebär att merparten av bestämmelserna, både i del II och i del III i konventionen, är avsedda att tillämpas i de geografiska områden där landsdels- eller minoritetsspråken används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. Ingenting hindrar dock att ett land som ansluter sig till konventionen går längre än vad konventionen kräver och tillämpar dess bestämmelser även utanför sådana områden.

Hittills har de åtgärder som kommit samiska och finska (som är de språk som kan knytas till en historisk geografisk bas i Sverige) till godo, till allra största delen varit rikstäckande. Således gäller reglerna om modersmålsundervisning i hela landet liksom regler om statligt stöd för olika typer av kultursatsningar. När vi övervägt vilka nya regler som behövs för att Sverige skall kunna ansluta sig till minoritetsspråkskonventionen för samiska och finska har vi ansett att dessa i stor utsträckning också bör vara rikstäckande så att de skall komma samisktalande och finsktalande i hela landet till godo. I denna bedömning har vi således gått längre i våra förslag än vad konventionen kräver.

När det gäller vissa förslag till nya regler till skydd och stöd för samiska och finska föreslår vi dock att dessa huvudsakligen skall begränsas till att gälla i de geografiska områden där språken har sina geografiska rötter och fortfarande används i tillräcklig omfattning. Detta område är för samiskans del de fyra nordligaste fjällkommunerna, Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog och för finskans del de fem kommunerna i Tornedalen, Haparanda, Övertorneå, Pajala, Kiruna och Gällivare.

I dessa kommuner lämnar vi förslag till ny lagstiftning som innebär att enskilda får rätt att använda sitt eget språk, hos förvaltningsmyndigheter och domstolar oberoende av kunskaper i svenska.

Myndigheter och domstolar åläggs också en skyldighet att svara muntligen på samiska respektive finska om den enskilde har valt att kommunicera på något av dessa språk.

Ett skäl till att vi föreslår att denna lagstiftning skall tillämpas regionalt i enlighet med vad konventionen föreskriver, är att lagstiftning som ger enskilda en absolut rätt att använda ett annat språk än svenska i kontakt med myndigheter och domstolar, är resurskrävande. Det skulle vara praktiskt och ekonomiskt ogenomförbart att införa sådana regler i hela landet. Vi föreslår därför i enlighet med vad konventionen föreskriver att reglerna skall gälla i de områden där samiskan och finskan har en lång

historisk tradition och fortfarande är en levande del av vardagen. I dessa områden kan behovet av att få använda språken hos myndigheter och domstolar också antas vara störst liksom förutsättningarna för att myndigheterna skall kunna uppfylla kraven att kommunicera på samiska och finska. Regler om rätt att använda sitt språk i offentliga sammanhang i delar av Norrbottens län markerar också att detta område historiskt har varit och fortfarande är, flerspråkigt och flerkulturellt.

För att följa resultatet av den regionala lagstiftningen och för att förstärka språkens ställning i dessa områden föreslår vi att en arbetsgrupp under ledning av Länsstyrelsen i Norrbottens län skall få ansvar för att årligen utvärdera lagstiftningen och andra regionala åtgärder och komma med förslag på ytterligare åtgärder för att stärka språkens och den samiska och tornedalska kulturens ställning i områdena.

Våra förslag till regionalt tillämplig lagstiftning omfattar också en rätt att i viss utsträckning bli bemött på samiska respektive finska inom förskoleverksamheten och äldreomsorgen. Våra förslag i dessa delar har föregåtts av en enkätundersökning och besök hos de berörda kommunerna i syfte att kartlägga i vad mån kommunerna i dag kan leva upp till en lagfäst skyldighet att erbjuda förskoleverksamhet och äldreomsorg med samisktalande respektive finsktalande personal.

Ytterligare åtgärder till stöd och skydd för samiska och finska i hela landet

Vi anser det vara mycket angeläget att samisk- och finsktalande i hela landet får en rätt att bli bemötta på sitt eget språk inom förskoleverksamheten och äldreomsorgen.

För att barn med samiska eller finska som modersmål skall kunna bli tvåspråkiga är det mycket viktigt att de redan i förskoleverksamheten har möjlighet att bli bemötta på sitt språk. Vi föreslår därför att en översyn görs av i vilken mån dessa barn blir bemötta på sitt eget språk inom den kommunala barnomsorgen. Vi anser också att åtgärder bör vidtas för att förmå de kommuner där det finns tillräckligt många föräldrar som önskar att deras barn skall få förskoleverksamhet med samisktalande respektive finsktalande personal, att anordna sådan verksamhet. När det gäller förskoleverksamhet pekar vi också på möjligheten att starta sådan verksamhet som enskild förskoleverksamhet.

Ett viktigt skäl för att införa en rätt att bli bemött på sitt eget språk inom äldreomsorgen är det stora antal äldre, särskilt bland de finsktalande, som under de närmaste åren kan beräknas vara i behov av äldreomsorg och de erfarenheter som visar att äldre kan förlora kunskaperna i det sist inlärd språket. Vi föreslår därför att en översyn skall göras av i vilka kommuner

det finns tillräckligt många äldre som använder samiska respektive finska och som är i behov av äldreomsorg. Med en sådan undersökning som grund anser vi att en lagfäst rätt att bli bemött på sitt språk inom äldreomsorgen skall införas i de kommuner där det finns tillräckligt många äldre med detta behov.

Sverige bör ratificera minoritetsspråkskonventionen

Vi anser att Sverige bör ratificera minoritetsspråkskonventionen för samiska, för finska inklusive meän kielī samt för romani chib som historiska minoritetsspråk i Sverige.

Ett viktigt skäl för detta är att de historiska landsdels- eller minoritetsspråken är en värdefull del av Sveriges och Europas kulturhistoriska arv och som sådana har de rätt till, och behov av stöd och skydd för att kunna fortleva. Ett annat viktigt skäl är att de som använder de historiska landsdels- eller minoritetsspråken har framfört starka önskemål om ett officiellt erkännande av sina språk som historiska landsdels- eller minoritetsspråk.

I dag betonas i många olika sammanhang värdet av den kulturella mångfald som invandringen till Sverige har lett till. Samiska, finska och romani chib och de kulturer som hänger samman med språken har funnits i Sverige under många hundra år och bidragit till en historisk, kulturell och språklig mångfald. Det är därför nödvändigt att dessa historiska språk och kulturer erkänns och uppmärksammas som en del av det mångkulturella Sverige. Sverige bör därför ratificera minoritetsspråkskonventionen för samiska och finska inklusive meän kielī samt för romani chib, för att på det sättet ge de historiska minoritetsspråken ett uttalat stöd och skydd så att de kan fortleva som en viktig del av det svenska kulturarvet och samhället av i dag.

Summary

Our terms of reference were to investigate whether Sweden should accede to the European Charter for Regional or Minority Languages, and if so which paragraphs it should apply. The purpose of the Charter is to protect and promote European regional or minority languages, given that they are a valuable element of Europe's multicultural and multilingual heritage. Which of the languages used in a state are regional or minority languages is decided in accordance with the definition provided in Article 1 of the Charter. Especially strong protection is provided for languages with a historical geographical base in the state, while weaker protection is provided for languages that cannot be identified with a particular geographical area, i.e. non-territorial languages. The European Charter for Regional or Minority Languages may therefore be described as a cultural charter with a regional focus. The Charter has so far been ratified by five countries, i.e. Norway, Finland, Hungary, the Netherlands and Croatia. It will enter into force on March 1, 1998.

Historical regional or minority languages in Sweden

We have concluded that, of the languages used in Sweden, Sami (i.e. all varieties of Sami such as South Sami, Lule Sami and North Sami), Finnish (i.e. all varieties of Finnish such as Tornedal Finnish/Meän Kieli and standard Finnish) and Romany Chib (all varieties of Romany Chib) are historical regional or minority languages within the meaning of the definition laid down in Article 1 of the Charter.

Sami and Finnish have a historical geographic base within the meaning of the Charter, while Romany Chib is a non-territorial language in Sweden. Sami has probably been used in parts of the present territory of Sweden for several thousand years and Finnish for about one thousand years. Romany Chib has been used in this country ever since the sixteenth century.

The Committee has not found any evidence that Yiddish has been used for sufficiently long and to a sufficient extent in Sweden for it to be regarded as a regional or minority language traditionally used in Sweden. The fact that the language today is probably used by a rather small number of persons in Sweden is also an argument against applying the provisions of the Charter to Yiddish in Sweden. However, the aspiration among Jews

to preserve Yiddish and Yiddish culture as an integral part of Jewish culture is promoted by the Framework Convention for the Protection of National Minorities, a matter which is dealt with by section II.

Does Sweden already satisfy the requirements of the Charter in respect of Sami, Finnish and Romany Chib?

For Sweden to be able to ratify the European Charter for Regional or Minority Languages, the requirements laid down in the provisions of Part II of the Charter must be fulfilled for Sami and Finnish, as well as Romany Chib (with certain restrictions since Romany Chib is a non-territorial language). The provisions of Part III of the Charter only apply to languages with a geographical base. In addition to ratifying Part II, Sweden can elect also to ratify Part III of the Charter in respect of languages that have a geographical base. If Sweden ratifies Part III, it must apply at least 35 paragraphs or subparagraphs from among the provisions of Part III in respect of each language.

Sweden has already enacted many provisions providing protection and support for regional or minority languages, both in acts and ordinances and other measures. After reviewing the requirements of the Charter, we have found that Sweden satisfies several of the requirements of Part II with respect to Sami, Finnish and Romany Chib and 33 paragraphs or subparagraphs of Part III with respect to Sami and 29 with respect to Finnish.

However, the existing Swedish provisions are selective. The requirements of the Charter can only be fulfilled in the context of a general minority language policy under which measures are coordinated and directed at the common objective of providing protection and support for regional or minority languages. There is no such policy in Sweden today.

What measures must be taken by Sweden before it can ratify the European Charter for Regional or Minority Languages?

Measures at national level

For Sweden to be able to ratify the Charter, it will be necessary, in our view, to coordinate the measures currently in force and introduce some new measures for the purpose of establishing a general minority language policy in Sweden. The most important individual measure within the framework of such a policy is to recognize Sami, Finnish and Romany Chib as historical minority languages. It is also important to emphasize, in various

policy areas at the national level, the fact that these languages and the cultures associated with them are a valuable element of Sweden's cultural heritage. There is also a need to disseminate information among the majority population about the history of these languages and cultures in Sweden.

To this end, we propose that the historical minority languages and the culture and history associated with them be made required knowledge in the curricula for all compulsory and upper secondary school pupils. This will ensure that information about Sweden as a historically multicultural and multilingual country is disseminated on a wide front. We also propose that at least one folk high school for each of the languages concerned receive government assistance on a long-term basis so as to be able to function as linguistic and cultural centres.

To ensure that the cultures associated with the languages receive sufficient opportunities and support and be accessible to the majority population, we also propose that the provisions governing the allocation of government assistance for various kinds of cultural programmes be amended so that Sami, Finnish Tornedal and Rom culture receive a sufficient share of these grants. We also propose that the National Council for Cultural Affairs, an authority which has a general and coordinating role in cultural policy, be instructed to take steps to ensure that Sami, Finnish Tornedal and Rom culture carry sufficient weight in cultural life.

Further measures must also be taken in order to strengthen these languages so that they can survive and develop in accordance with the provisions of the Charter. An essential condition for this is that children and adolescents receive tuition in their respective languages. We therefore propose that the National Agency for Education be instructed to monitor, on a regular basis, first language and bilingual education in the historical minority languages. We also propose that at least one university or college for each language be assigned the task of arranging education and research on the respective languages. Furthermore, we propose various measures designed to strengthen the status of Swedish regional or minority languages in the mass media, both radio and TV and the press. We also propose that sufficient support be provided for literature in these languages as well as support for activities involving the collection, archiving and scientific processing of linguistic material.

The Charter also includes provisions designed to ensure that those who use such languages have a say when it comes to measures that concern their use. In our view, it is important that the language users themselves should have the opportunity to give their views before such measures are taken and to participate in subsequent evaluation. We therefore propose measures that will give users of our historical minority languages influence over the use of the languages.

The Charter also contains provisions encouraging cross-border cooperation in strengthening regional or minority languages and the cultures associated with them both at national and regional level. Taking into account the fact that our minority languages are also used in the other Nordic countries, we propose that Sweden promote increased Nordic cooperation with a view to promoting these regional or minority languages and their cultures.

Regionally applicable measures

The Charter has a regional thrust. This means that most of the provisions, both of Part II and Part III, are to be applied in areas where regional or minority languages have traditionally been used and are still used to a sufficient extent. However, there is nothing to prevent a country that accedes to the Charter going beyond its requirements and also applying its provisions outside such geographical areas.

So far, most of the measures undertaken for Sami and Finnish (which are the languages with an identifiable historical geographical base in Sweden) have been applied at national level. Therefore, the rules concerning first language education and government assistance for various kinds of cultural programmes apply to the country as a whole. In considering what new rules are needed for Sweden to be able to accede to the Charter in respect of Sami and Finnish, we have concluded that most of these should also be applicable at national level so that they will benefit Sami and Finnish speakers throughout the country. In this respect, therefore, our proposals go beyond the requirements of the Charter.

However, we propose that some of our proposals concerning new rules on protection and support for Sami and Finnish should only be applied in the geographical areas where these languages have their geographical roots and are still used to a sufficient extent. As regards Sami, this area comprises the four most northerly municipalities in the mountainous region, i.e. Kiruna, Gällivare, Jokkmokk and Arjeplog, and as regards Finnish, the five municipalities in Tornedalen, i.e. Haparanda, Övertorneå, Pajala, Kiruna and Gällivare.

For these municipalities we propose new legislation under which individuals will have the right to use their own language vis-à-vis administrative authorities and courts of law irrespective of their knowledge of Swedish.

The authorities and courts would also be obliged to use Sami or Finnish for oral communication where an individual has chosen to communicate in one of these languages.

One reason why we propose that this legislation be

applied regionally under the provisions of the Charter is that legislation which gives individuals an absolute right to use a language other than Swedish in their contacts with authorities and courts would be resource-consuming. It would not be practically or economically feasible to apply such rules to the whole country. We therefore propose, in accordance with the Charter, that these rules should apply in areas where Sami and Finnish have a long historical tradition and are still a vital feature of everyday life. In these areas, the need to use these languages vis-à-vis authorities and courts is also likely to be greatest, as is the authorities' capacity for satisfying the requirement for communication in Sami or Finnish. The rules giving people the right to use their own language in public administration in parts of Norrbotten county are also a reflection of the fact that historically this area is, and remains, multicultural and multilingual.

For the purpose of evaluating the effects of the regionally applicable legislation and strengthening the status of the languages concerned in these areas, we propose that a committee be set up under the supervision of the Norrbotten County Administrative Board to carry out annual evaluations of the legislation and other regional measures and to submit proposals for further measures to strengthen the status of the languages and of Sami and Tornedal culture in these areas.

Our proposals for regional application also envisage the right for speakers of Sami or Finnish in certain circumstances to use their own language as a mode of communication in preschools and care services for the elderly. Our proposals on these matters are based on the findings of a questionnaire survey and visits to the municipalities concerned for the purpose of establishing the extent to which these municipalities are in a position to comply with a statutory obligation to ensure that preschooling and care services for the elderly have staff who speak Sami or Finnish, as the case may be.

Further national measures to promote and protect Sami and Finnish

We consider it very important that Sami and Finnish speakers throughout the country should have the right to be spoken to in their own languages in preschools and care services for the elderly.

To enable children who are native speakers of Sami or Finnish to become bilingual, it is very important for them to use their own language as a mode of communication as early as possible, starting at preschool level. We therefore propose that a survey be carried out of the extent to which these children are spoken to in their own language in municipal child care services. We also propose that measures be taken to persuade

municipalities where there are sufficient numbers of parents who want their children to attend preschools with Sami- or Finnish-speaking staff to provide such facilities. We also call attention to the possibility of providing such facilities by opening private preschools.

An important reason for establishing the right to communication in one's native language in care services for the elderly is the fact that a large number of elderly people, especially those who speak Finnish, are likely to be in need of such care in the next few years, at the same time as experience shows that elderly people sometimes lose their ability to speak a second language. We therefore propose that a survey be carried out to establish which municipalities have sufficient numbers of elderly users of Sami or Finnish who are in need of care. On the basis of such a survey, we propose that the right to use one's own language in care services for the elderly be introduced in municipalities where there are sufficient numbers of elderly people with this need.

Sweden should ratify the European Charter for Regional or Minority Languages

We consider that Sweden should ratify the Charter in respect of Sami, Finnish, including Meän Kieli, and Romany Chib on the grounds that they are historical minority languages in Sweden.

An important reason for this is that the historical regional or minority languages are a valuable element of Sweden's cultural heritage and as such they are entitled to and need support and protection in order to survive. Another very important reason is that those who use these languages have expressed a strong desire for official recognition of them as historical regional or minority languages.

There is widespread awareness today of the value of the cultural diversity resulting from immigration to Sweden. Sami, Finnish and Romany Chib and the cultures associated with these languages have existed in Sweden for many hundreds of years and have contributed to historical, cultural and linguistic diversity. It is therefore necessary to recognize these historical languages and cultures and acknowledge their place in a multicultural Sweden. Sweden should therefore ratify the European Charter for Regional or Minority Languages in respect of Sami, Finnish, including Meän Kieli, and Romany Chib, thus explicitly supporting and protecting the historical minority languages so that they can survive as an important element of Sweden's cultural heritage and modern society.

Coahkkáigeassu

Texten finns endast i den tryckta versionen

Tjoahkkájgäsoš

Mij lip barggon oadtjum guoradit jus Svierik galgaluluj säbrrat Europaráde lihtudibmáj rijkadajva- jali unneplågogielaj birra, mij gáhtjoduvvá unneplågogiellakonvensjåvnnån, ja jus nån man láhkáj. Unneplågogiellakonvensjåvnnå ulmme l suoddjit ja doarjjot Europa rijkadajva- jali unneplågogielajt állokultuvralasj ja állogielak árbe árvooassen. Konvensjåvnnå l. artihkkalin biejaduvvá mij aneduvvá rijkadajva- jali unneplågogiellan. Konvensjåvnnå vaddá sierra nanos doarjjagav gielajda majn la stáhtan histårjalasj, geografalasj vuodo. Gielajn majn fájllu geografalasj vuodo, gáhtjodum rijkadajvagahtes giellan, la binnep dårja. Unneplågogiellakonvensjåvnnå buktá dan diehti gáhtjoduvvat kultuvrrakonvensjåvnnån manna l dajvak ulmme. Konvensjåvnnå fábmuj biejaduvvá gá vihtta rijka li dav nanustahtám. Dálátjj Vuodna, Suobma, Ungár, Hollannda ja Kroatia li lihtudimev nanustahtám. Dan diehti unneplågogiellakonvensjåvnnå l fámon snjuktjamáno l. biejves 1998.

Svieriga histårjalasj rijkadajva- jali unneplågogiela

Mij lip gávnnam Svieriga histårjalasj rijkadajva- jali unneplågogiela li sámeigiella (d.j. divna sámeigelvarietehta nån gá oarjjelsáme-, julevsáme- ja nuorttasámeigiela) ja suomagiella (d.j. divna suomagielvarietehta nån gá duornossuoma-/meän kieli ja standardsuomagiela) ja vil romani chib (divna romani chibvarietehta). Vuostasj artihkkala definisjåvnnå dajda guosská.

Svierigin li histårjalasj geografalasj sáme- ja suomagiela vuodobájke ja romani chib la rijkadajvagahtes giella. Jáhkket li muhtem dálásj Svieriga dáfojn sámeigelav ságastam moadda tuvsán jage ja suomagiela tuvsán jage bájkev. Romani chib la 1500-jahkelågo rájes rijkan ságastuvvam.

Guoradusjuogos ij la buktám duodastit jiddischgiella l Svierigin ságastuvvam nån guhkev ja nån állusis vaj máhtá aneduvvat árb-

bedábálasj riikkadajva- jali unneplågogiellan. Dan diehti gá Svierigin jiddisch ságastuvvá viehka binná almatjijs, guoradusjuogos árvval vájve máhtti sjaddat aj praktijkalattjat anodit unneplågogiellakonvensjåvnå vijdesbirástiddje biejadusájt. Dangas diehti máhttá rábma-konvensjåvnå duvddet juvdárij oajbbomav anodit jiddischgielav ja jiddischkultuvrav juvdárkultuvra oassen danen gá dan konvensjåvnå ulmme I suoddjit riikkalásj unneplågojt, gehtja nuppe ássudagá guoradallamav.

Dävddá gus Svierik unneplågogiellakonvensjåvnåv sáme giela, suomagiela ja romani chib hárráj?

Jus Svierik galggá buktet unneplågogiellakonvensjåvnåv nanus-tahttet, háhttuji konvensjåvnå II. oase rávkalvisá sáme- ja suomagiela ja romani chib hárráj dievdeduvvat. Dajna gá romani chib la dajvagahtes giella li muhtem njuolgadusá gárttjoduvvam. III. oase njuolgadusá gulluji val gielajda majn la geografalásj vuodobájkke. Duodden II. oassáj Svierik buktá aj válljit III. oasev nanustahttet gielajda majn la geografalásj vuodobájkke. Jus Svierik III. oasev nanustahttá, háhttu dat oase njuolgadusájs válljit juohkka giellaj binnemusát 35 tjuoggá jali biehe.

Juo dálla állo njuolgadusá vaddi riikkadajva- jali unneplågogielajda suojev ja doarjjagav, goappátjagá lágaj ja sierra njuolgadusáj ja vil ietjá biedjamdagoj baktu. Váttugit gáhttjam konvensjåvnå rávkal-visájt, de lip gávnam sáme-, suomagiela- ja romani chibgielaj hárráj Svierik juo dávddá állo rávkalvisájt konvensjåvnå II. oases. III oases Svierik dávddá 34 tjuoggá jali biehe sáme giela hárráj ja 30 tjuoggá jali biehe suomagiela hárráj.

Udnásj njuolgadusá li lijká hábbmidum bádos biedjamdahkon. Unneplågogiellakonvensjåvnå vuodoulmme rávkká gájkbadjásasj unneplågogiellapolitihkav mij aktijt biedjamdagojt ja fievrrit aktisasj oajbbomij unneplågogielajda suojev ja doarjjagav vaddet. Svierigin dakkir politihkka uddni fájllu.

Makkir biedjamdagojt dárbaŋ Svierik tjadádit jus galggá unneplåogiellakonvensjåvnnåv nanustahttet?

Rijkagåbttje biedjamdago

Jus Svierik galggá unneplåogiellakonvensjåvnnåv nanustahttet, hähttu mijá árvvalime milta udnásj biedjamdagojt aktijdit ja dasi duodden sierra ádá biedjamdagojt tjadádit ulmmen vuododit gájkbadjásasj unneplåogiellapolitihkav. Ájnnašamos sierra biedjamdahko I dáhk-kidit sáme-, suoma- (aktan meän kielijn) ja romani chibgielajt rijka histárjalasj unneplåogiellan. Ájnas la aj álles rijkan ja duon dán lágásj ássjeásijn dajt gielajt ja dajda tjanádum kultuvrajt dáttodit Svieriga kultuvrraárbe árvvooassen. Duodden ájnas la Svieriga ieneplåhkuj diedoŋt vijdedahttet unneplåogielaj ja dajda tjanádum kultuvraj histárja birra.

Mij oajvvadip dan diehti máhttudahka histárjalasj unneplåogielaj ja dajda tjanádum kultuvra ja histárja birra galggá biejaduvvat máhttudakrávkalvissan divna oahppijda vuodo- ja gymnasaskávláj oahp-poplánaj baktu. Dajna vuogijn máhttudahka Svierik la histárjalattjat moattegielak ja moattekultuvralasj rijka vijddát oabllán. Oajvvadip aj binnemusát akta álmukallaskávláj juohka giela hárráj oadtjot galggá guhkaájggásasj stáhta doarjjagav dájmatjit giella- ja kultuvraguovdátjin.

Mij aj oajvvadip njuolgadusá ma stivriji stáhta doarjjagav duon dán kultuvralasj doajmmaj rievddaduvvi dan guovlluj vaj sáme-, suoma- ja romani chibkultuvra oadtju stáhta doarjjagis biedniknárev ja diedo daj kultuvraj birra ieneplåhkuj álli. Duodden mij aj oajvvadip Stáhta Kultuvrrarádev, manna I kultuvrrapolitijkalattjat gájkbadjásasj ja aktijdidde anburgge, barggon oadtjot gáhttit sáme-, suoma ja romani kultuvrajt dan hárráj vaj dajn la kultuvrraviessomin sádjenárre.

Duodde biedjamdago aj hähttuji buvteduvvat giellanannidibmáj vaj giela máhtti bissot ja ávddånit unneplåogiellakonvensjåvnnå ulme milta. Dan diehti akta oalle ájnas ávddålbiejadus la máná ja nuora oadtju giellaåhpadasáv. Mij oajvvadip Stáhta skávlådájmv barggon oadtjot dajvvalakkoj tjuovvot iednegiellaåhpadasáv ja guovtegielakåhpadasáv histárjalasj unneplåogielaj hárráj. Mij aj oajvvadip binnemusát avtav universitehtav jali allaskávlåv barggon oadtjot ásadit åhpadasáv ja átsådimev juohka unneplåogiellan. Dasi lassen oajvvadip duon dán lágásj biedjamdagojt nannidittjat Svieriga rikadajva- jali unneplåogielaj vidjuriŋt radion, tv:an ja prienntidum sáhkagiehttojn.

Mij aj oajvvadip dárjanárev unneplågogielaj girjålasjvuohtaj ja aj doarjjagav tjoaggem- ja arkijvvadoajmmaj ja gielalasj ábnnasij diedalasj bargadibmáj.

Unneplågogiellakonvensjåvnnån li aj njuolgadásá maj ulmme l vaddet giellaaddnijda vieksesvuodav bájnátjit giellaj guosske biedjamdagojt. Mijá mielas ájnas la giellaaddnijda allasisá vaddet máhttelisvuodav vuojnojdísá vaddet ávddål biedjamdago buvteduvvi ja aj máhttelisvuodav säbrrat daj dåbelijtjuovvomij. Dan diehti mij buktep muhtem oajvvadásájt ulmmen histårjalasj unneplågogiellaaddnijda máhttelisvuodav vaddet dakkir vieksesvuodav.

Unneplågogiellakonvensjåvnnån aj li njuolgadásá ulmmen alodit aktisasjbargov rijkarájáj rastá nannidittjat rijkadajva- jali unneplågogielajt ja dajda tjanádum kultuvrajt, goappátjagá rijkalattjat ja rijkadajvagit. Dan diehti gå mijá unneplågogiela aj ságastuvvi mijá nuortarijka ráddnåjs, oajvvadip Svierigav barggat tjavgap nuortarijka aktisasjbargo nali ulmmen doarjjot rijkadajva- jali unneplågogielajt ja dajda tjanádum kultuvrajt.

Rijkadajvajda guosske biedjamdago

Unneplågogiellakonvensjåvnnån la stuorrát bájkålasj ulmme. Dat javl-lá ienemus oasse dan njuolgadásájs, goappátjagá II. ja III. oasen, li ájgoduvvam aneduvvat geografalasj dáfojn gånna rijkadajva- jali unneplågogiela ságastuvvi árbbedábålattjat ja vilá ságastuvvi nuoges ållusis. Ij mige tsakka konvensjåvnnåj siebrre rijkav guhkebu j mannat gå mav lihtudibme rávkká ja praktijkalattjat aj dakkir dáfoj ålggolin tjuovvot dan njuolgadásájt.

Divna dán rádjáj tjielggidum biedjamdago, ma guoski sáme- ja suomagielajda (giela majt Svierigin buktá tjadnat histårjalasj geografalasj vuoduj), li ienemusát rijkagåbttje. Dajna njuolgadásá iednegiellaåhpadásá birra guoski ålles rijkkaj, nåv aj njuolgadásá duon dán tjerdak kultuvralasj ståhtadoarjjaga birra. Gå lip árvustallam makkir ådå njuolgadásá li dárbulattja, jus Svierik la nanustahtátjit unneplågogiellakonvensjåvnnåv sáme- ja suomagielaj hárráj, de lip adnám njuolgadásá galggi stuorrát rijkagåbttje årrot vaj åvkken båhti gájkka sáme- ja suomagielagijda. Dat árvustallam manná guhkebu j gå mav konvensjåvnnå rávkká.

Mij gullu muhtem oajvvadásájda ådå njuolgadásáj birra sáme- ja suomagielajda suodjen ja dárjan, oajvvadip dajt njuolgadásájt stuor-

rát ráddjit náv: Da galggi fámon árrot dajn geografalasj dáfojn gánná gielajn li geografalasj ruohhtsasa ja gánná giela vilá sagástuvvi nuoges állusis. Da dáfo li sámegiela hárráj nuortamus komuvna, Gierun, Váhtjer, Jáhkámáhkke ja Árjapluovve ja suomagiela hárráj vihtta komuvna Duornosliegen, Haparanda, Badjeduornos, Bájel, Gierun ja Váhtjer.

Mij oajjvadip dájda komuvnajda ádá láhkaásadimev, mij mierkki aktugattjan la riektá ávkkít ietjas gielav tjuottjodusfábmudagájn ja duobbmóstávlájn juska sujna l dárogielmáhtto.

Jus aktugasj la válljim gielas ságastit fábmudagájn ja duobbmóstávlájn, biejaduvvá dajda ásdusájda válggogisvuohta njálmálettat sámegiellaj jali suomagiellaj vásstedít.

Mij oajjvadip dakkir láhkaásadimev konvensjávna njuolgadásáj milta dássjá bájkálettat, ja ep álles riikkaj, danen gá njuolgadásá, ma aktugatttaj vaddi oalle riektáv fábmudagájn ja duobbmóstávlájn ávkkít ietjá gielav gá dárogielav, li luohkkerávkke. Dat la oarren manen mij oajjvadip dakkir njuolgadásájt fábmuj biejaduvvat val dakkir dáfojn gánná sáme- ja suomagielajn la guhka histárlalasj árbbedáhpe ja gánná giela li iellemin árggaviessomin. Daj dáfoj fábmudagájn ja duobbmóstávlájn beras luluj gielladárbbu stuorámus, ja dajn fábmudagájn beras luluj aj buoremus máhttelisvuohta rávkalvisájt dievddet sámegiela jali suomagiela ságastallama hárráj. Njuolgadásá ma vaddi riektáv ávkkít ietjas gielav almulattat muhtem bájkijn Norrbottena lenan aj vuoset, lena l histárlálettat ja dálánagi moattegielak ja moattekultuvralasj bájkke.

Bájkálasj láhkaásadimbáhtusij tjuovvomij oajjvadip barggojuohkusav gánná njunnjusin la Norrbottena lenastivra. Barggojuogos oadtju ávdásvástádussan jahkásattat árvustallat láhkaásadimev ja aj ietjá bájkálasj biedjamdagojt ja dasi duodden buktet oajjvadásájt lasse biedjamdagojda daj bájkij gielajda ja kultuvrajda nannididdjen.

Mijá oajjvadásá bájkálasj láhkaásadime birra aj gábttti muhtem oassáj riektáv oadtjot sáme- jali suomagielajt ságastit ávdđáskávllá- ja vuorrasijhuksodájmajn. Dan mijá oajjvadime ávdđál lip rádjám gatjálvisátsádallamijt komuvnajda ja aj mannam komuvnajn ulmmen gárttit man márráj komuvna juo uddni dievddi mijá láhkamierredum válggogisvuodajt fállat ávdđáskávllá- ja vuorrasijhuksodájmajt majn virgealmatja ságasti sáme- jali suomagielajt.

Ienep rijkagåbttje biedjamdago sáme- ja suomagielajda dárjan ja suodjen

Mij adnep oalle ájnnsin sáme- ja suomagielaga álles rijkkan riektáv oadtju duostoduvvat ietjasa gielajda ávddáskávládájman ja vuorrasijhuvson.

Jus máná, gejn la sámegeiella jali suomagieella iednegiella, galggi sjaddat guovtegielagin, ájnas la sij juo ávddáskávlájnu duostoduvvi ietjasa gielajda. Mij dan diehti oajvvadip átsádallam dagáduvvá man márráj máná duostoduvvi ietjas unneplågogiellaj komuvnaj mánánuhuvson. Mij aj adnep biedjamdago galggi buvteduvvat komuvnajt áttjudittjat ásadittjat dakkir mánnahuvsov, jus nuoges állo äjgáda sihti ávddáskávládájman manna li sáme- jali suomagielak virggealmatja. Mij guosská ávddáskávládoajmmaj mij aj tsuojgodip máhttelisvuohta juo uddni gávnnu aktugasj dájman jáhtuj biedjat.

Árvustallamij milta vuorrasa, állagasj suomagielak vuorrasa, ma dárbahti huvsov dássta duobbelij lassáni, ja diehtusin állo vuorrasa máhtti vajálduhttet mañemus oahppam gielav, guoradisjuogos la ájnnsin adnám vuorrasa riektáv oadtju huvson duostoduvvat ietjasa gielajda. Dan diehti mij oajvvadip galggá átsádaláduvvat makkir komuvnajn li állo sáme- jali suomagielak vuorrasa gudi dárbahti komuvna huvsov. Dakkir átsádallam vuodon, adnep la máhttelis dajn komuvnajn, gánná li nuoges állo vuorrasa ma ságasti unneplågogielav ja dárbahti komuvna huvsov, biejadit riektáv duostoduvvat ietjasa gielajda.

Svierik galgaluluj unneplågogiellakonvensjåvnåv nanustahttet

Mij adnep Svierik galgaluluj unneplågogiellakonvensjåvnåv nanustahttet ja Svieriga histárjalasj unneplågogiellan sámegeielav, suomagielav aktan meän kielijn ja romani chibgeielav dáhkkidit.

Dasi ájnas oarren la histárjalasj rijkadajva- jali unneplågogiela li Svieriga ja Europa kultuvrrahistárjalasj árbe árvvooase ja dajn gielajn la riektá ja dárbo doarjjagav oadtjot vaj ávddálij guovlluj bissu. Ietjá ájnas oarre dan hárráj la, gudi ságasti histárjalasj rijkadajva- jali unneplågogielajt li sihtám dajt almulattjat dáhkkidit histárjalasj rijkadajva- jali unneplågogiellan.

Uddni dättoduvvá ålot kultuvralasj moattevuoda árvvo, masi riikkajbáhtaliddje li oasálatja. Sámeigiella, suomagiella ja romani chib ja dajda tjanádum kultuvra li Svierigin gávnum moadda tjuohte jage ja da li aj rijka histárjalasj, kultuvralasj ja gielalásj moattevuhtaj oasev buktám. Dan diehti l dárbulasj histárjalasj giela ja dajda tjanádum kultuvra dáhkkiduvvi ja tsuojgoduvvi Svieriga moattekultuvralasj oassen. Svierik danen galgaluluj unneplågogiellakonvensjåv-nåv nanustahttet sámeigiela, suomagiela (aktan meän kielijn) ja romani chib hárráj. Dajna vuogijn unneplågogiela oadtju javladum doarjjagav ja suojev vaj bukti bissot Svieriga kultuvrraárbe ja udnásj sebrudagá ájnas oassen.

Tiivistelmä

Tehtävänäimme on ollut selvittää kysymys, tuleeko Ruotsin allekirjoittaa Euroopan neuvoston sopimus alueellisista kielistä tai vähemmistökielistä, vähemmistökielisopimus, ja miten siinä tapauksessa. Vähemmistökielisopimuksen tarkoituksena on suojella ja tukea Euroopan alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä yhtenä arvokkaana osana Euroopan monikulttuurista ja monikielistä perintöä. Sopimuksen 1 artiklan määritelmä ratkaisee, mitkä kielet ovat jossakin valtiossa alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä. Erityisen vahva suoja annetaan niille kielille, joilla on historiallinen maantieteellinen alue valtiossa, heikompi suoja taas annetaan kielille, joilla ei ole maantieteellistä aluetta, alueellisesti sitoutumattomille kielille. Vähemmistökielisopimusta voidaan täten luonnehtia alueellisesti suuntautuvaksi kulttuurisopimukseksi. Tähän mennessä sopimuksen on ratifioinut viisi maata, nimittäin Norja, Suomi, Unkari, Alankomaat ja Kroatia. Vähemmistökielisopimus astuu siten voimaan 1. maaliskuuta 1998.

Ruotsin historialliset alueelliset kielet tai vähemmistökielet

Olemme päätyneet siihen, että saame (ts. kaikki saamen varieteetit kuten eteläsaame, luulajansaame ja pohjoissaame), suomi (ts. kaikki suomen varieteetit kuten tornionlaakson suomi/meän kieli ja yleis-suomi) sekä romani chib (kaikki romani chibin varieteetit) ovat sopimuksen 1 artiklan määritelmän mukaan alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä Ruotsissa.

Saamalla ja suomen kielellä on historiallinen maantieteellinen alue, kun taas romani chib on Ruotsissa alueeton kieli. Saamea on luultavasti käytetty useita tuhansia vuosia osissa nykyistä Ruotsia ja Suomea noin tuhat vuotta. Romani chibiä on käytetty maassa 1500-luvulta lähtien.

Komitea ei ole pystynyt löytämään todisteita, että jiddiŠiä on käytetty Ruotsissa riittävän pitkä aika ja riittävän laajalti, jotta sitä voitaisiin pitää sellaisena alueellisena kielenä tai vähemmistökielenä, jota on käytetty Ruotsissa perinteisesti. Kielen tämänhetkisten käyt-

täjien määrä arvioidaan Ruotsissa suhteellisen pieneksi, mikä ei vastaa vähemmistökielisopimuksen laajojen määräysten soveltamista jiddisiin Ruotsissa. Sitä vastoin voidaan tukea juutalaisten pyrkimyksiä säilyttää jiddiš ja jiddišinkielinen kulttuuri osana juutalaista kulttuuria kansallisia vähemmistöjä koskevasta suojasta solmitun puitesopimuksen mukaan, mitä käsitellään osassa II.

Täyttääkö Ruotsi tänään vähemmistökielisopimuksen vaatimukset saamen, suomen ja romani chibin osalta?

Jotta Ruotsi voisi ratifioida vähemmistökielisopimuksen sen täytyy täyttää sopimuksen II osan määräyksissä olevat vaatimukset saamen, suomen ja romani chibin osalta. Romani chibin osalta tietyin rajoituksin, koska se on alueeton kieli. Sopimuksen III osan määräykset koskevat vain kieliä, joilla on maantieteellinen alue. Ruotsi voi valita, että se II osan lisäksi ratifioi III osan kielille, joilla on maantieteellinen alue. Jos Ruotsi ratifioi III osan, sen täytyy valita sopimuksen III osan määräyksistä vähintään 35 kohtaa tai kappaletta, joita sovelletaan kuhunkin kieleen.

Jo nyt on voimassa, sekä lakien että asetusten kautta ja muiden toimien kautta, monia määräyksiä, jotka suojaavat ja tukevat Ruotsin alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä. Sopimuksen vaatimusten käsittelyssä olemme todenneet, että Ruotsi täyttää useita II osan vaatimuksista saamen, suomen ja romani chibin osalta sekä että se täyttää III osan vaatimuksista 34 kohtaa tai kappaletta saamen osalta ja 30 kohtaa tai kappaletta suomen osalta.

Nykyiset määräykset ovat kuitenkin luonteeltaan yksittäisiä panostuksia. Vähemmistökielisopimus edellyttää, että on olemassa kokonaisvaltainen vähemmistökielipolitiikka, jossa toimet koordinoidaan ja suunnataan yhteiseen tavoitteeseen antaa alueellisille kielille tai vähemmistökielille suojaa ja tukea. Sellainen politiikka puuttuu Ruotsista tätänykyä.

Mitkä toimet ovat välttämättömiä, jotta Ruotsi voisi ratifioida Vähemmistökielisopimuksen?

Valtakunnalliset toimet

Jotta Ruotsi voisi ratifioida vähemmistökielisopimuksen on meidän arviomme mukaan välttämätöntä, että nykyiset toimet koordinoidaan sekä toteutetaan eräitä uusia toimia kokonaisvaltaisen vähemmistökielipolitiikan perustaksi Ruotsiin. Tärkein yksittäinen toimenpide sellaisessa politiikassa on saamen ja suomen kielen, meän kieli mukaan luettuna, sekä romani chibin tunnustaminen historiallisiksi vähemmistökieliksi. On myös erittäin tärkeää kohottaa koko maassa ja eri asia-aloilla esille kielet ja niihin liittyvä kulttuuri Ruotsin kulttuuriperinnön arvokkaana osana. On myös tärkeää levittää enemmistön keskuuteen tietoa näistä kielistä ja niihin liittyvien kulttuurien historiasta Ruotsissa.

Tämän aikaansaamiseksi ehdotamme, että tieto historiallisista vähemmistökielistä ja niihin liittyvästä kulttuurista ja historiasta otetaan tietovaatimukseksi kaikkien peruskoulun ja lukiokoulun oppilaiden opetussuunnitelmaan. Näin voidaan laajalti levittää tietoa Ruotsista monikulttuurisena maana historiallisesti katsottuna. Ehdotamme myös, että vähintään yhdelle kansankorkeakoululle kutakin kieltä varten annetaan pitkällä aikavälillä valtion tukea, jotta tämä voisi toimia kieli- ja kulttuurikeskuksena.

Jotta kieliin liittyvä kulttuuri saisi riittävästi tilaa ja tukea ja jotta se voisi ulottua enemmistöväestöön ehdotamme myös, että erilaisia kulttuuripanoksiin myönnettäviä valtion tukimuotoja koskevia määräyksiä muutetaan niin, että saamelaiselle, suomalaiselle, torniolaaksolaiselle ja romanilaiselle kulttuurille annetaan riittävä osuus valtiolisesta tuesta. Ehdotamme myös, että Valtion kulttuurineuvosto, joka on kulttuuripolitiikan kokonaisvaltaisesta ja koordinoivasta tehtävästä huolehtiva viranomainen, saa tehtäväkseen huolehtia, että saamelais-suomalais-, tornionlaaksolais- ja romanikulttuuri saa riittävän tilan kulttuurielämässä.

On myös tarpeen toteuttaa lisätoimia kielten vahvistamiseksi, niin että ne voivat elää ja kehittyä vähemmistökielisopimuksen määräysten mukaan. Erittäin tärkeä edellytys tässä on se, että lapset ja nuoret saavat opetusta kyseessä olevissa kielissä. Ehdotamme, että Valtion kouluvirasto saa tehtäväkseen säännöllisesti valvoa historiallisia vähemmistökieliä koskevaa äidinkielenopetusta ja kaksikielistä ope-

tusta. Ehdotamme myös, että kunkin kielen osalta vähintään yhdelle yliopistolle tai korkeakoululle annetaan tehtäväksi järjestää koulutusta ja tutkimusta kyseisessä kielessä. Lisäksi ehdotamme eri toimia Ruotsin alueellisten kielten tai vähemmistökielten aseman vahvistamiseksi joukkoviestimissä, niin radiossa ja televisiossa kuin painetussa lehdistössä. Edellen ehdotamme, että ryhdytään toimiin riittävän tuen antamiseksi näillä kielillä kirjoitetulle kirjallisuudelle samoin kuin toiminnalle, joka merkitsee kielellisen materiaalin koaamista, arkistointia ja tieteellistä työstämistä.

Vähemmistökielisopimus sisältää myös määräyksiä, joiden tarkoituksena on antaa kielten käyttäjille mahdollisuus vaikuttaa kielten käyttämistä koskeviin toimiin. Meidän näkemyksemme mukaan on tärkeitä, että kielten käyttäjät itse voivat esittää mielipiteensä ennen sellaisten toimenpiteiden toteuttamista ja että he voivat osallistua seurantaan. Esitämme sen vuoksi ehdotuksia, jotka tähtäävät sellaisen vaikutusmahdollisuuden antamiseen historiallisten vähemmistökielten käyttäjille.

Vähemmistökielisopimuksessa on myös määräyksiä, joiden tarkoituksena on kannustaa valtakunnanrajojen yli ulottuvaan yhteistyöhön alueellisten kielten tai vähemmistökielten ja näihin kieliin liittyvien kulttuurien vahvistamiseksi sekä kansallisella että alueellisella tasolla. Koska vähemmistökieliämme käytetään myös naapurimaissamme, ehdotamme, että Ruotsi toimisi näihin alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin ja niihin liittyviin kulttuureihin kohdistuvan pohjoismaisen yhteistyön lisäämiseksi.

Alueellisesti sovellettavat toimet

Vähemmistökielisopimus on suuntaukseltaan suurelta osin alueellinen. Tämä merkitsee, että useimmat, sekä II osan että III osan, määräykset on tarkoitettu sovellettaviksi niillä alueilla, joilla alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä on perinteisesti käytetty ja edelleen käytetään riittävässä määrin. Mikään ei kuitenkaan estä, että sopimuksen allekirjoittanut maa ulottaa toimet laajemmalle kuin sopimus vaatii ja soveltaa määräyksiä myös sellaisten alueiden ulkopuolella.

Ne toimet, joita on tehty saamen ja suomen kielen hyväksi (nämä kielet voidaan katsoa historiallisesti alueellisiksi kieliksi Ruotsissa), ovat toistaiseksi olleet suurimmaksi osaksi koko maan kattavia. Niinpä äidinkieltä koskevat määräykset ovat voimassa koko maassa samoin kulttuuripanostuksiin myönnettäviä erilaisia valtion tukimuotoja

koskevat määräykset. Kun olemme harkinneet, mitä uusia sääntöjä tarvitaan ennen kuin Ruotsi voi allekirjoittaa vähemmistökielisolun saamen ja suomen osalta, olemme katsoneet, että näidenkin tulisi suurelta osin olla koko maan kattavia, jotta ne voisivat olla hyödyksi saamenkielisille ja suomenkielisille koko maassa. Tässä arvioissamme olemme siis menneet ehdotuksissamme pidemmälle kuin sopimus vaatii.

Mitä tulee tiettyihin ehdotuksiin uusiksi säännöiksi suojaamaan ja tukemaan saamen ja suomen kieltä ehdotamme kuitenkin, että ne rajoitetaan pääasiallisesti koskemaan niitä maantieteellisiä alueita, joissa kielillä on maantieteelliset juurensa ja joissa niitä edelleen käytetään riittävässä määrin. Saamen osalta tähän alueeseen kuuluu neljä pohjoista tunturikuntaa, Kiiruna, Jällivaara, Jokkmokk ja Arjeplog, ja suomen osalta viisi Tornionlaakson kuntaa, Haaparanta, Övertorneå, Pajala, Kiiruna ja Jällivaara.

Näihin kuntiin ehdotamme uutta lainsäädäntöä, joka merkitsee, että yksityiset ihmiset saavat oikeuden käyttää omaa kieltään hallintoviranomaisissa ja tuomioistuimissa ruotsin kielen taitoonsa katsomatta.

Viranomaisille ja tuomioistuimille määrätään velvollisuus vastata suullisesti saameksi ja vastaavasti suomeksi, jos joku on valinnut tämän kielen käyttämisen.

Yksi syy ehdotukseemme soveltaa tätä lainsäädäntöä alueellisesti sopimuksen määräysten mukaisesti on se, että lainsäädäntö, joka antaa yksilölle ehdottoman oikeuden käyttää muuta kieltä kuin ruotsia yhteyksissään viranomaisiin ja tuomioistuimiin, vaatii suuria resursseja. Sellaisten sääntöjen toteuttaminen koko maassa olisi käytännöllisesti ja taloudellisesti mahdotonta. Siksi ehdotamme sopimuksen määräysten mukaisesti, että säännöt koskevat niitä alueita, missä saamea ja suomea on perinteisesti käytetty kauan ja missä ne edelleen ovat elävä osa arkipäivää. Voidaan myös olettaa, että tarve käyttää kieliä yhteyksissä viranomaisiin ja tuomioistuimiin on suurin näillä alueilla samoin kuin edellytykset, että viranomaiset voivat täyttää saamen ja suomen käyttämistä koskevat vaatimukset. Säännöt oikeudesta käyttää omaa kieltään julkisissa yhteyksissä osissa Norrbottenin läänin ilmaisevat myös, että tämä alue on historiallisesti ollut ja on edelleen monikielinen ja monikulttuurinen.

Alueellisen lainsäädännön tulosten seuraamiseksi ja kielten aseman vahvistamiseksi näillä alueilla ehdotamme, että Norrbottenin läänin lääninhallituksen johdolla toimiva työryhmä saa vastuun arvioida

lainsäädäntö ja muut alueelliset toimet vuosittain ja ehdottaa lisätoimia kielten ja saamelaisen ja tornionlaaksolaisen kulttuurin aseman vahvistamiseksi.

Ehdotuksemme alueellisesti sovellettavasta lainsäädännöstä käsittävät myös oikeuden tietyssä määrin saada palveluja saamen ja suomen kielellä esikoulutoiminnassa ja vanhustenhuollossa. Ehdotuksiamme on näiltä osin edeltänyt kysely ja käynti kyseessä olevissa kunnissa ja tarkoituksena on ollut kartoittaa, missä määrin kunnat nykyisin pystyvät täyttämään lainmukaisen velvollisuutensa tarjota esikoulutoimintaa ja vanhustenhuoltoa käyttämällä saamenkielistä ja suomenkielistä henkilökuntaa.

Lisätoimia saamen ja suomen kielen tueksi ja suojaksi koko maassa

Pidämme hyvin tärkeänä, että saamen- ja suomenkieliset saavat koko maassa oikeuden omankielisiin palveluihin esikoulutoiminnassa ja vanhustenhuollossa.

Jotta saamea tai suomea äidinkielenään puhuvista lapsista tulisi kaksikielisiä on tärkeätä, että he saavat käyttää kieltänsä jo esikoulutoiminnassa. Ehdotamme sen vuoksi, että selvitetään, missä määrin nämä lapset saavat käyttää omaa kieltänsä kunnallisessa päivähoidossa. Meidän mielestämme on myös ryhdyttävä toimiin, jotta saataisiin kunnat järjestämään saamen- ja suomenkielistä esikoulutoimintaa niissä tapauksissa, jolloin kunnassa on riittävä määrä vanhempia, jotka haluavat lapsilleen tällaista toimintaa. Esikoulutoiminnan osalta huomautamme myös mahdollisuudesta käynnistää toiminta yksityisenä esikoulutoimintana.

Tärkeä syy saattaa voimaan oikeus saada käyttää omaa kieltään vanhustenhuollossa on se suuri iäkkäiden määrä, etenkin suomenkielisten joukossa, joiden voidaan laskea tarvitsevan vanhustenhuoltoa lähivuosina, ja ne kokemukset, joiden mukaan iäkkäät voivat kadottaa viimeksi oppimansa kielen taidon. Siksi ehdotamme, että selvitetään, missä kunnissa on riittävän monta iäkästä, jotka käyttävät saamea tai suomea ja jotka tarvitsevat vanhustenhuoltoa. Sellaisen tutkimuksen pohjalta katsomme, että lakisääteinen oikeus saada käyttää kieltänsä vanhustenhuollossa on toteutettava niissä kunnissa, joissa on riittävä määrä tätä tarvitsevia vanhuksia.

Ruotsin tulee ratifioida vähemmistökielisopimus

Katsomme, että Ruotsin tulee ratifioida vähemmistökielisopimus saamen kielen, suomen kielen, meän kieli mukaan luettuna, sekä romani chibin osalta historiallisina vähemmistökielinä Ruotsissa.

Tärkeä syy tähän on se, että historialliset alueelliset kielet tai vähemmistökielet ovat arvokas osa Ruotsin ja Euroopan kulttuurihistoriallista perintöä ja sellaisina niillä on oikeus tukeen ja suojaan ja ne tarvitsevat tukea ja suojaa pystyäkseen elämään. Toinen tärkeä syy on se, että näitä historiallisia alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävät ovat esittäneet ponnekkaita toivomuksia kieltensä viirallisesta tunnustamisesta historiallisiksi alueellisiksi kieliksi tai vähemmistökieliksi.

Nykyisin korostetaan monissa eri yhteyksissä sen kulttuurisen moninaisuuden merkitystä, johon Ruotsiin suuntautunut maahanmuutto on johtanut. Saame, suomi ja romani chib ja näihin kieliin liittyvät kulttuurit ovat olleet osa Ruotsia useita satoja vuosia ja osaltaan edistäneet historiallisen, kulttuurisen ja kielellisen moninaisuuden syntymistä. Siksi on välttämätöntä, että nämä historialliset kielet ja kulttuurit tunnustetaan ja että ne huomioidaan osaksi monikulttuurista Ruotsia. Siksi Ruotsin tulee ratifioida vähemmistökielisopimus saamen kielen, suomen kielen, meän kieli mukaan luettuna, ja romani chibin osalta ja antaa tällä tavalla historiallisille vähemmistökielille selvä tuki ja suoja, niin että ne voivat elää tärkeänä osana Ruotsin kulttuuriperintöä ja nykypäivän yhteiskuntaa.

Yhtheenveto

Meilä oon ollu tehtävännä selvittää kysymystä jos, ja jos niin kunka Ruotti pittää liittyä Euruupan neuoston konvensuuhniin maanosa- eli minuriteetikielistä, minuriteetikielikonvensuuni. Minuriteetikielikonvensuunin tarkoitus on ette suojata ja tukea euruupalaisia maanosa- eli minuriteetikieliä arvokkaana osana Euruupan monikyltlyrellisestä ja monikielisestä perinöstä. Mikä kielet maassa oon maanosa- ja minuriteetikieliä päätethään definisuunin mukhaan konvensuunin artikkelissä 1. Erikoisen voimakas suoja annethaan niile kielile joila oon historialinen jeukraaffinen pohja maassa, ko niile kielile millä ei ole jeukraaffista pohjaa maassa, mikä ei ole aluheelisesti siottu, annethaan heikompi suoja. Minuriteetikielikonvensuunia saattaa näin kuttua kyltlyrikonvensuuniksi jolla oon aluheelinen suunta. Tähhään saakka viis maata oon ratifiseeranu konvensuunin, Norja, Suomi, Unkari, Hollanti ja Kroaattia. Minuriteetikielikonvensuuni astuu näin voihmaan 1. maaliskuuta 1998.

Historialisia maanosa- eli minuriteetikieliä Ruottissa

Met olema tulheet siihen ette saamenkieli (se oon kaikki saamenkielen eri varieteetit niinko eteläsaami, luulajansaami ja pohjosaami), suomenkieli (se oon kaikki eri suomenkielen varieteetit niinko meänkieli ja stantarttisuomi) ja romani chib (kaikki romani chibin varieteetit) oon historialisia maanosa- eli minuriteetikieliä Ruottissa jotka kuuluva konvensuunin 1. artikkelin tefinisuuhniin. Saamenkielelä ja suomenkielelä oon historialinen jeukraaffinen pohja konvensuunin mukhaan ko taas romani chib ei ole aluheelisesti siottu kieli Ruottissa. Saamenkieltä oon luultavasti praatittu nykyisen Ruottin osissa monta tuhatta vuotta ja suomenkieltä suunilheen tuhanen vuotta. Romani chibiä oon praatittu maassa 1500-luvulta saakka.

Komitee ei ole saattanu löytää totistheita siitä ette juutalaisitten kieltä, jittistä, olis käytetty kylläksi pitkää aikaa ja kylläksi laajalti Ruottissa niin ette sitä saattas pittää maanosa- eli minuriteetikielenä mitä oon kauon käytetty Ruottissa. Se ette suhtheelisen pieni määrä ihmisiä Ruottissa nyt näyttää käyttävän kieltä ei sekhään oikhen puola sitä ette käyttää minuriteetikielikonvensuunin laajoja määräyksiä jittikshiin Ruottissa. Mutta juutalaisitten pyrkimykset säilyt-tää jittistä ja jittiskylttyyriä osana juutalaiskylttyyriä saava tukea raamikonvensuunin mukhaan valtiolisten minuriteetitten suojaksi, mitä oon käsitelty osasto II:ssa.

Täyttääkö Ruotti nyt minuriteetikielikonvensuunia saamenkielen, suomenkielen ja romani chibin suhtheen?

Jos Ruotti saattaa ratifiseerata minuriteetikielikonvensuunin niin häätyy niitten vaatimuksitten jokka oon konvensuunin osa II:n määräyksissä olla täytettyjä saamenkielen, suomenkielen ja romani chibin suhtheen. Romani chibile tullee vissiä rajotuksia ko kieli ei ole aluheelisesti siottu. Määräykset konvensuunin osassa III koskeva vain kieliä joila oon joukraaffinen pohja. Ruotti saattaa valita osan II lisäksi ratifiseerata konvensuunin osan III:ki niile kielile millä oon joukraaffinen pohja. Jos Ruotti ratifiseeraa osan III häätyy Ruotti valita vähhiinhään 35 kohtaa eli kappaletta osan III vaatimuksista mitä häätyy käyttää kumphaanki kiehlen.

Jo nyt oon monia määräyksiä mikkä antava maanosa- eli minuriteetikielile Ruottissa suojaa ja tukea, niin määräyksillä laissa ja asetuksissa ko muila toimenpitheilä. Ko met olema katonheet läpi konvensuunin vaatimuksia met olema huomanheet ette Ruotti täyttää osan vaatimuksista konvensuunin osassa II saamenkielen, suomenkielen ja romani chibin kohala ja ette 33 pynkttiä eli kappaletta konvensuunin osassa III tulle täytetyksi saamenkielen ja 29 pynkttiä eli kappaletta suomenkielen kohala.

Niilä määräyksillä mitä nyt oon oon kuitenkin pynktti-insatsitten luone. Minuriteetikielikonvensuuni lähtee siitä ette oon kokonaisvaltanen minuriteetipolitiikka missä toimenpitheitä passathan yhtheen ja suunathan yhtheisheen maahliin antaa maanosa- eli minuriteetikielile suojaa ja tukea. Semmosta politiikka ei Ruottissa nyt ole.

*Mitäs toimenpiteitä tarttee tehää ette Ruotti saattaa ratifiseerata
Minuriteettikielikonvensuunin?*

Maata peittäviä toimenpiteitä

Jos Ruotti saattaa ratifiseerata minuriteettikielikonvensuunin niin siinä meän näkemisen mukhaan tarvithaan ette net toimenpiteet mitä nyt otethaan oornathan yhtheen ja ette vissiä uusia toimenpiteitä tehään tarkotuksella laittaa kokonaisvaltasen minuriteetti-politiikan pohjan Ruottile. Tärkein yksityinen toimenpie semmo-sessa politiikassa oon ette tunnustaa saamenkielen ja suomenkielen mukhaan luettuna meänkieli ja romani chibin historiallisinna mi-nuriteettikielinä. Oon kansa erittäin tärkeätä ette koko maassa ja eri asiayhteyksissä nostaa framile kielet ja sen kylttyyriin mikä kuuluu yhtheen niitten kansa arvokhaana osana Ruottin kylttyyri-perinöstä. Tärkeätä oon kansa ette levittää tietoa majuriteetile näistä kielistä ja kylttyyritten historiasta Ruottissa.

Tarkotuksena saaja tämän aikhaan met ehotamma ette tietoa historiallisista minuriteettikielistä ja siitä kylttyyristä ja historiasta mikä kuuluu niihin otethaan sisäle tietovaatimuksenna kaikitten peruskoulun ja jymnaasin oppilhaitten lääruplaahniin. Tällä laila saattaa tietoa Ruottista historiallisesti kattottuna monikielisennä ja monikylttyyrisennä maana levittää leveällä rintamalla. Met ehotamma kansa ette vähhiinthään yhele kansanopistolle kutaki kieltä kohthaan annethaan pitkäaikasta valtiolista tukea niin ette net saattava toimia kieli- ja kylttyyrikeskuksinna.

Tarkotuksella ette se kylttyyri mikä kuuluu yhtheen kielitten kans saais kylläksi tillaa ja tukea ja tulis ulos majuriteettiväestön keskuutheen met ehotamma kans ette net määräykset mikkä ohjaava valtion tukea eri muothoin kylttyrellisiä satsninkia muutethaan niin ette saamelaisele, suomalaisele, tornionlaaksolaisele ja romanitten kylttyyrille annethaan riittävä osa valtiolisesta tuesta. Met ehotamma kansa ette Valtion Kylttyyrineuostolle semmosenna viranomhaisenna jolla oon kokonaisvaltanen ja yhtheen ornaava rolli kylttyyripolitiikassa annethaan tehtäväksi kattoo ette saamelainen, suomalainen, tornionlaaksolainen ja romanilainen kylttyyri saava riittävää tillaa ruottalaisessa kylttyyripolitiikassa.

Tarvithaan vielä tehää lisätoimenpiteitä vahvistamhaan kieliä niin ette net saattava ellää ja kehittyä sen mukhaan ko minuriteettikielikonvensuuni määrää. Kauhean tärkeä eelytys tälle oon ette lapset ja nuoret saava opetusta kielissä. Met ehotamma sen takia

ette Valtion Koululaitos saapi tehtäväksi ette säännöllisesti seurata äitinkielenopetusta ja kaksikielistä opetusta historiallisesti minuriteettikielittin kohala. Met ehotamma kans ette vähhiinhään yhele ynivärsiteetile eli yhele korkeakoulule kutaki kieltä kohthaan annethaan tehtäväksi järjestää opetusta ja tutkimusta kussaki kielessä. Sen lisäksi met ehotamma eri toimenpiteitä vahvistamhaan ruottalaisittin maanosa- ja minuriteettikielittin asemaa massmeetiassa, niin raatiassa ja TV:ssä ko prantätyissä lehissä. Lisäksi met ehotamma ette toimenpiteitä otethaan ette riittävää tukea annethaan kirjallisuuele näilä kielilä ja tukea toiminnalle mikä sisältää kokoaamista, arkiveeraamista ja kielittin kielellisen materiaalin tietheelistä käsittelemistä.

Minuriteettikielikonvensuuni sisältää kans määräyksiä mikkä tähtäävä siihen ette antaa niile jotka käyttävä kieliä maholisuuksia vaikuttaa niihin toimenpiteishiin jotka koskeva kielittin käyttöä. Meän käsityksen mukhaan oon tärkeätä ette net jotka itte käyttävä näitä kieliä saava tilasuuen antaa omia mielipiteitä ennenko semmosia toimenpiteitä tehään ja tilasuuen ottaa ossaa seuraamishen. Met annama siksi ehotuksia mikkä tähtäävä siihen ette antaa niile jotka käyttävä meän minuriteettikieliä maholisuuuen semmo-selle vaikutusvallale.

Minuriteettikielikonvensuunissa oon vielä määräyksiä jotka tähtäävä rohkasheen valtakunnanrajoja ylittävä yhtheistyötä ja vahvistamhaan maanosa- ja minuriteettikieliä ja niitä kylttyyriä jotka kuuluva näihiin kiehiin, niin kansalisella ko aluheelisella tasola. Ko aattelee ette meän minuriteettikieliä käytethään meän pohjosissa krannimaissa met ehotamma ette Ruotti toimis lissäintyvän pohjosmaisen yhtheistyön puolesta tarkotuksena tukea näitä maanosa- eli minuriteettikieliä ja niitten kylttyyriä.

Aluheelisesti käytettäviä toimenpiteitä

Minuriteettikielikonvensuuni oon suureksi osaksi aluheelinen ko aattelee sen tarkotusta. Tämä merkittee ette suurin osa määräyksistä, niin konvensuunin osassa II ko III, oon tarkotettu käytettäväksi jeukraaffisissa aluheissa missä maanosa- eli minuriteettikieliet oon käytössä vanhaasthaan ja vieläki oon käytössä riittävässä laajuudessa. Mikhään ei kuitenkhaan estä ette maa joka liittyy kon-

vensuuhniin mennee pitemälle ko konvensuuni vaatii ja käyttää sen määräyksiä semmositten aluheitten ulkopuolelaksi.

Tähhään saakka oon net toimenpiteet mikkä oon tulheet saamenkielen ja suomenkielen (mikkä oon net kielet mitä saattaa kytkeä histuurialisheen jeukraaffisheen pohjaan Ruottissa) hyväksi, suuriimaksi osaksi käsittänheet koko maata. Näin äitinkielen ope- tuksen säänöt oon voimassa koko maassa ja säänöt valtiolisesta tuesta eri kylttyyrisatsninkille kansa. Ko met olema hunteeranheet mitä uusia sääntöjä tarvithaan ette Ruotti saattas liittyä saamen- ja suomenkielen minuriteettikielikonvensuuhniin niin met olema aatelheet ette net suurin piirthein pitäsit koskea koko maata niin ette net tuleva saamen- ja suomenkielen puhujitten hyöyksi koko maassa. Tässä värteeraamisessa met olema tällä laila menheet pitemälle meän esityksissä ko mitä konvensuuni vaatii.

Ko oon kysymys vissistä ehotuksista uushiin säänthöin saamen- ja suomenkielen suojaksi met kuitenkin ehotamma ette näitä pää- nänsä pittää rajottaa niihin jeukraaffishiin aluheishiin missä kielit- ten jeukraaffiset juuret oon ja missä niitä vielä käytethään riittä- västi. Tämä alue oon saamenkielen puolesta neljä pohjosta tunturi- kuntaa, Kiruna, Jellivaara, Jokkmokk ja Arjeplog ja suomenkielen osalta viis kuntaa Tornionlaaksossa, Haaparanta, Matarinki, Pajala, Kiruna ja Jellivaara.

Näissä kunnissa met annama ehotuksia uuele lainsäätämiselle mikä merkittee sitä ette yksityiset saava oikeuen käyttää ommaa kieltä, saamen- ja suomenkieltä, viranomhaisten ja oikeuen kansa välittä- mättä saattavakko net ruottia.

Viranomhaisille ja oikeuelle panhaan kans velvolisueen vastata suulisesti saamen- eli suomenkielelä jos yksityinen oon valinu yhtheynpion jommala kummala näistä kielistä.

Yks syy siihen ette met ehotamma ette tätä lainsäätämistä pittää käyttää aluheelisesti konvensuunin mukhaan oon se ette lain- säätäminen mikä antaa yksityisele ehottoman oikeuen käyttää muuta kieltä ko ruottia yhtheyessä viranomhaisten ja oikeuen kans vaatii resyrsiä. Sitä ei saattas praktilisesti ja ekonoomisesti viä läpi koko maassa. Met ehotamma konvensuunin vaatimusten mukhaan ette säänöt piethään voimassa niilä aluheila missä saamen- ja suomenkielelä oon pitkä histuurialinen tratisuuni ja missä niitä vieläki käytethään arkipäiväsessä elämässä. Näilä aluheila saattaa tarpheen käyttää näitä kieliä virkavallan ja oikeuen kans oottaa olevan suuriiman niinko maholisuuat viranomhaisilla pittää yht- heyttä saamen- ja suomenkielelä. Säänöt oikeuesta käyttää ommaa

kieltä ofentlisissa yhteyksissä Norrbottenin läänin osissa näyttää kans ette tämä alue historiallisesti on ollu ja vieläki on monikielinen ja monikyltyrellinen.

Tarkoituksena seurata aluheelisen lainsäätämisen tuloksia ja vahvistaa kielittien asemaa näillä aluheila met ehotamma ette työryhmä Norrbottenin Lääninhallituksen johola saapi vastuuen ette joka vuosi värteerata lainsäätämistä ja muita aluheelisia toimenpiteitä ja ehottaa uusia toimenpiteitä kielittien ja saamelaisen ja tornionlaaksolaisen kylttyyrin aseman vahvistamiseksi aluheila.

Meän ehotukset aluheelisesti sopihvaan lainsäätämiseen sisältää kansa oikeuen vississä määrässä tulla vasthaanotetuksi saamen- eli suomenkielälä esikoulutoiminassa ja vanhoittenhoijossa. Ennen meän ehotuksia näissä osissa met tehimä intervyytutkimuksen ja kävimä näissä kunnissa tarkoituksena ottaa selvile missä määrässä kunnat nyt saattava vastata laissa vahvistethuun velvolisuutheen tarjota esikoulutoimintaa ja vanhoittenhoitoa saamea- eli suomea-puhuvan persunaalin kansa.

Lisätoimenpiteitä saamen- ja suomenkielen tueksi ja suojaksi koko maassa

Meän mielestä on tärkeätä ette saamen- ja suomenkielenpuhujat koko maassa saava oikeuen tulla vasthaanotetuksi omala kielelä esikoulutoiminassa ja vanhoittenhoijossa.

Jos lapset joila on saamen- eli suomenkieli äitinkielenä saattava tulla kaksikielisiksi niin on kauhean tärkeätä ette niilä jo esikoulutoiminassa on maholisuus tulla vasthaanotetuksi omala kielelä. Met ehotamma sen takia ette tarkastus tehään missä määrässä näitä lapsia kohehlaan niitten omala kielelä kunnalisessa lapsittenuhulossa. Meän mielestä pittää toimenpiteitä tehä niin ette saapi niitä kuntia missä on kylläksi monia vanheempia jotka toivova ette niitten lapset saava esikoulutoimintaa saamen- eli suomenkielisen persunaalin kans, järjestä tämmöstä toimintaa. Ko on kysymys esikoulutoiminasta met näytämä kans maholisuutta laittaa semmosta toimintaa yksityisenä esikoulutoimintana.

Tärkeä syy laittaa oikeuen tulla koheluksi omala kielelä vanhoittenhoijossa on se suuri määrä vanhoja ihmisiä, varsinki suomenkielisitten keskuessa, mitä lähivuosina saattaa räknätä ette net on vanhoittenhoijon tarpheessa ja net kokemukset mikkä näyttävä

ette vanhoila saattaa viimiseksi opittu kieli unehtua. Met ehotamma siksi ette tarkastethaan missä kunnissa on riittävän monta vanhaa ihmistä jotka käyttävä saamen- eli suomenkieltä ja joila oon vanhoittenhoijon tarvetta. Semmonen tarkastus pohjana met olema sitä mieltä ette lailinen oikeus tulla koheluksi omala kielelä vahoittenhoijossa laitethaan niihin kunthiin missä on riittävän paljon vanhoja joila oon tämä tarve.

Ruotti pittää ratifiseerata minuriteettikielikonvensuunin

Met olema sitä mieltä ette Ruotti pittää ratifiseerata minuriteettikielikonvensuunin saamenkielele, suomenkielele mihinkä räknäthään meänkieli ja romani chibile histuurialisinna minuriteettikielinä Ruottissa.

Tärkeä syy tähhään oon ette histuurialiset maanosa- eli minuriteettikieliet oon arvokas osa Ruottin ja Euroopan kylttyrihistuurialisesta perinöstä ja semmosinna niilä oon oikeus ja tarve saaja tukea ja suojaa niin ette net saattava jatkaa elämistä. Toinen tärkeä syy oon ette net jotka käyttävä näitä histuurialisia maanosa- eli minuriteettikieliä oon esittänheet vahvoja toivomuksia saaja viralisen tunnustuksen omista kielistä histuurialisinna maanosa- eli minuriteettikielinä.

Nyt tuohaam monessa yhtheyssä framile mikä arvo sillä kylttyrellisellä monipuolisuuella oon mihinkä maahanmuutto Ruothiin oon johtanu. Saamenkieli, suomenkieli ja romani chib ja net kylttyyrit mikkä kuuluva yhtheen kielitten kansa oon olheet Ruottissa monta sattaa vuotta ja oon vaikuttanheet histuurialisheen, kylttyrellisheen ja kielelisheen moninaisuutheen. Siksi oon tärkeätä ette nämät histuurialiset kielet ja kylttyyrit tunnustethaan ja ette net otethaan huomihoon osana monikylttyyrisestä Ruottista. Ruotti pittää siksi ratifiseerata minuriteettikielikonvensuunin saamenkielele, suomenkielele mihinkä räknäthään meänkieli ja romani chibile ja näin antaa histuurialisille minuriteettikielile selvästi ilmastua tukea ja suojaa niin ette net saattava ellää tärkeännä osana Ruottin kylttyyriperinöstä ja tämän päivän ytheiskunnasta.

Sakhedipe

Amenge sine dindi i buti te dikha (rodker) trebelali i Švedska te phanel pes thaj sar šaj te phanel pes ki Evropakiri godidejbaskiri konvencia bašo regionalikane ili minoriteti(kane) čhibengiri konvencia.

I Minoriteti(kane) čhibengiri konvenciakri idea i te arakhel thaj te pomožinel (jutinel) e regionalikane ili minoriteti(kane) čhiben sar jek but kuč deli kotar e Evropakiri butkulturikano thaj butčhibengoro barvalipe (mangini). Save čhiba ki jek phuv (država) i regionalikane ili minoriteti (kane) odlučinela pes (agorlel pes) ko jekhipe e definicijaja ko artikli 1 ki konvencia. Specialno zoralo dumodel pes okole čhibenge kas so isi istorikani thaj geografikani baza ki phuv (država), okola čhiba kas so nae geografikani baza - so tane teritorialikane naphandle čhiba olenge na dela pes specialno zoralo dumodejbe (podrška). Odoleske šaj phenela pes kaj i Minoriteti(kani) konvencia i jek regionalikani kulturikani konvencia. Dji akana pandj phuvja (države) ratificirindje e konvencia: Norveška, Finska, Madjarska, Nizozemska thaj i Hrvatska. E Minoriteti(kane) čhibengiri konvencia lela te važinel kotar o 1 marti 1998.

Istorkane regionalikane ili minoriteti(kane) ..hiba ki Švedska

Amen dikhljam kaj i samisko (sa o variante samisko: sydsamisko, luleosamisko thaj nordsamisko), finsko (sa o variante finsko: tornedals-finsko/meän kielj thaj standardikani finsko) thaj i romani čhib (sa o romane variante), sa akala čhiba i istorikane regionalikane ili minoritetikane čhiba ki Švedska thaj učarena pes tari definicia ko artikli 1 ki konvencia.

Ko jekhipe e minoriteti(kane) definicijaja, i samisko thaj i finsko čhib isi len historikani thaj geografikani baza ki Švedska, i romani čhib i teritorialikane naphadli čhib. Ki avdisutni Švedska i samisko čhib vakerela pes but iljada berša, i finska komaj 1 iljada berša, i romani čhib vakerela pes kotar o 1500 berš.

O Komiteti našti arakhla dokaz kaj i jidiš čhib vakerdja pes but vreme thaj našti arakhlja dokaz kaj vakerela pes kotar o but manuša sar jek tradicionalikani čhib ki Švedska kaj te šaj te dikhel pes upri akaja čhib sar regionalno ili minoriteti(kani) čhib. Avdive i jidiš čhib na vakerela pes

taro but manuša ki Švedska, odoleske i jidiš našti te učarel pes e minoriteti(kane) čhibengere konvencijaja ki Švedska. O Kamipe so isi ko javudie te arakhel pes i jidiš čhib thaj i jidiš kultura sar jek deli kotar i javudikani kultura, bašo odova dumodela pes ko jekhipe e ramkonvencia jaja bašo arakhibe e nacionalikane minoriteti, odolea kerela buti i sekcia II.

Pherela i Švedska avdive o uslovia bašo minoriteti(kane) ..hibengiri konvencia kana i ko pu..ibe i samisko, finsko thaj i romani ..hib?

Kaj te šaj i Švedska te ratificirinel e minoriteti(kane) čhibengiri konvencia, kana i ko pučibe i samisko, finsko thaj i romani čhib, i Švedska trebela te pherel o propisia taro II deli kotar i konvencia. Baši romani čhib sar jek teritorialikane napandli čhib, važinena disave propisia, na sa. O Propisia ko III deli kotar i konvencia važinena e čhibenge so isi len grografikani baza. I Švedska šaj te birinel thaj te ratificirinel sar II deli, adjahar vi o III deli ki konvencia okole čhibenge so isi len geografikani baza. Te ratificirindja i Švedska o III deli, tigani i Švedska mora te birinel minimum 35 točke ili kotora kotar o propisia ko III deli thaj so ka koristinen pes ko sa akala čiba.

Avdive ki Švedska isi but propisia so dena e regionalikane ili minoriteti(kane) čhibenge arakhibe thaj dumodejbe e zakoneskere propisencar thaj naredbencar thaj javere keribencar. Kana amen analiziridjam i konvencia, amen dikhlam kaj i Švedska pherela but uslovia ko II deli ki konvencia baši samisko, finsko thaj romani čhib, amen dikhlam odovada kaj pherela pes 34 točke ili kotora ko III deli ki konvencija kana si ko pučibe i samisko thaj 30 točke ili kotora baši finsko čhib.

Sa akala propisia so isi avdive olengoro karakteri nae buvlo. E Minoriteti(kani) čhibengiri konvencia rodela te ovel jek buvli minoriteti(kani) čhibengiri politika kori sa so kerela pes ka ovel kordinirimo kaj te šaj te del pes e regionalikane ili minoriteti(kane) čhibenge arakhibe thaj dumodejbe. Avdive asavki politika ki Švedska nae.

So trebela te kerel pes kaj te šaj i Švedska te ratificirinel e minoriteti(kane) ..hibengiri konvencia?

Buča so ka keren pes ki sa i phuv

Kaj te šaj i Švedska te ratificirinel e minoriteti(kane) čhibengiri konvencia, amen mislinaja (gindinaja) kaj sa odola buča so kerena pes avdive ki Švedska, trebela te kordininen pes thaj te keren pes disave neve buča kaj te šaj te kerel pes telipe (osnova) baši jek buvli minoriteti(kani) čhibakiri politika. Jek kotar o najvažno buča ki jek asavki politika i te priznajnel pes i samiska, finsko - meän kieli thaj i romani čhib sar istorikane minoriteti(kane) čhiba. Jek aver važno buti i ki sa i Švedska te vazden pes akala čhiba thaj o kulture ko sa o pole sar jek but kučalo deli kotar e švedskakoro kulturikano barvalipe. But i važno te buvljarel pes djanipe (informacia) maškar o majoriteti bašo akala čhiba thaj akale kulturengiri istoria.

Kaj te šaj te ovel sa akava, amen predložinaja te ovel obavezno djanipe bašo akala istorikane minoritetikane čhiba, olengiri kultura thaj istoria ko sikljovibaskoro plani (ki škola) e čhavage so sikljona ki teluni škola (osnovno škola) thaj ki maškarutni škola (gimnazia).

Ko akava čhani (način) šaj te buvljarel pes djanipe (informacia) ko buvlo fronti baši Švedska thaj te dikhel pes upri late istorikane sar jek but čhibengiri thaj but kulturengiri phuv. Amen predložinaja te ovel najhari (minimum) jek manušengiri učiškola (narodno univerziteti) bašo sako jek čhib thaj olenge te del pes dugovremeno državno dumodejbe kaj te šaj te funkcionirinen sar čhibakoro thaj kulturakoro centri.

Kaj te šaj i kultura, so i ko jekhipe e čhibaja, te ovel la but than thaj dumodejbe thaj kaj te šaj odoja kultura te resel e majoriteti manušen, amen predložinaja te keren pes neve državno propisia bašo dumodejbe e kulturane bučake ko sa o forme kaj te šaj te del pes e samisko, finsko-tornedalsko thaj e romane kulturake jek dovolno deli kotar o državno dumodejbe. Amen predložinaja odovada o Državno kulturakoro godidejbe (Statens Kulturråd), sar vlasti so isi le buvlo (generalno) kordiniribaskoro karakteri ki kulturakiri politika, te kerel sa so šaj te ovel than e samisko, finsko-tornedalsko thaj e romane kulturake ko kulturakoro djivdipe.

Trebela panda diso te kerel pes akale čhibenge kaj te šaj akala čhiba te zorakeren pes thaj te oven odoreder (ponodori) djivde thaj te djan angle ko jekhipe e minoriteti(kane) čhibengere konvenciakere propisencar. Kaj te šaj te avel pes ki jek asavki faza, o čhave thaj o terne mora te sikljon ki pli čhib. Odoleske amen predložinaja o Državno školakoro butikeripe (Statens skolverk), kana i ko pučibe akala istorikane minoriteti(kane) čhiba, te del pes oleske i buti redovno te pratinel (dumodel) o sikavibe ki

dajakiričhib thaj o sikavibe ko dujčhiba. Amen prdeložinaja panda te del pes buti najahri (minimum) jekhe univeristetiske ili uče školake te organizirinel sa akale čhibenge sikljoviba, rodkeriba (istraživibe).

Amen predložinaja thaj avera buča kaj te šaj te zorakeren pes e švedskakere regionalikane ili minoriteti(kane) čhibengiri pozicia: ki masmedia, radio, TV thaj novine (žurnalia). Amen predložinaja te del pes jek baro deli dumodejbe baši literatura ko akala čhiba thaj dumodejbe bašo avera buča sar so i: khedipe matriali, arkiwiribe, djanikano butikeripe e čhibakere matrialea.

Ki minoriteti(kani) čhibengiri konvencia isi propis kote so terdjola kaj sa okola so vakerena odola čhiba, isi olen durust (pravo) te djanen so kerel pes olengere čhibaja thaj te den pli idea. Amen gindinaja (mislinaja) kaj i but važno,angler te kerel pes diso olengere čhibaja okola so vakerena akala čhiba te del pes olenge šaipe te vakeren so ola gindinena (mislinena) bašo o buča so kerel pes olengere čhibake. Odoleske amen predložinaja sa ola so vakerena amare istorikane minoriteti(kane) čhiba te del pes olenge asavko šaipe.

Ki minoriteti(kani) čhibengiri konvencia, kaj te zorakeren pes o regionalikane ili minoritetikane čhiba thaj o kulture so i ko jekhipa e čhibencar ko nacionalikano thaj regionalikano nivo, isi propisia save so dena šaipe te kerel pes buti maškar o grupe avri kotar o nacionalikane granice. Odoleske so amare minoriteti(kane) čhiba vakerena pes ko amare nordikane komšie, amen predložinaja i Švedska te kerel sa so šaj kaj te šaj te ovel jek bareder (pobaro) maškarbutikeripe (sorabotka) ko nordi kaj te šaj te dumodel pes akale regionalikane ili minoriteti(kane) čhiben thaj olengere kulturen.

Buča so keren pes regionalikane

Jek but baro deli kotar e minoriteti(kane) čhibengiri konvencia i regionalikano. Mangel te phenel pes kaj bareder (pobaro) deli kotar o propisia ko II thaj ko III deli ki konvencia i kerde bašo geografikane thana kori so o regionalikane ili minoriteti(kane) čhiba vakerena pes tradicialikane thaj kori so vakerena pes panda kotar but manuša. Jek phuv so phanela pes ki konvencia, te manglja odoja phuv oj šaj e konvenciakere propisia te upotrebinel avri kotar o regionalikane thana.

Dji akana sa okola buča so i kerde baši samisko thaj finsko čhib (akala čhiba šaj te klasificirinen pes sar čhiba so isi olen istorikani thaj geografikani baza ki Švedksa) jek bareder (pobaro) deli olendar važinena ki sa i Švedska. O Zakoni bašo sikljovibe ki dajakiri čhib thaj o zakoni bašo državakoro dumodejbe e kulturikane bučake ko sa o forme važinela ki sa i Švedska. Kana amen gindindjam (mislindjam) save neve zakonia

trebela te keren pes kaj te šaj i Švedska te phanel pes ki minoriteti(kane) čhibengiri konvencia baši samisko thaj finsko čib, amen dikhlijam kaj odola zakonija trebena te važinen ki sa i Švedska. Jekhe asavke predložibaja amen šaj djaja dureder (podur) kotar odova so rodela i konvencia.

Kana i ko pučibe disave predložijaja bašo neve zakonija so ka arakhen thaj dumoden e samisko thaj e finsko čhiben, amen predložinaja disave kotar akala neve zakonija te graničinen pes thaj te važinen ko okola geografikane thana kori so akale čhiben isi geografikano tar (koreni) thaj kori so vakerena pes panda kotar o but manuša. Asavke thana, kana i ko pučibe i samisko čhib i o štar severna komune: Kiruna, Gällivare, Jokkomokk thaj Arjeplog thaj kana i ko pučibe i finsko, odola i o pandj komune: Tornedalen, Haparanda, Övertorneå, Pajala, Kiruna thaj Gällivare.

Amen predložinaja ko akala komune te kerel pes nevo kanuni (zakoni) kori so sako jek djeno šaj te vakerel pli čhib ko vlastengere khera thaj ko krisi (sudo) thaj kori so na mora te vakerel pes švedikani čhib.

O Manuša so birinena te vakeren ki pli čhib ko akala vlastengere khera thaj ko krisia (sudo), e vlastengere manuša thaj o krisi (sudo) mora te vakeren olencar ki jek kotar olengiri čhib, samisko ili finsko.

Amen predložinaja akala neve zakonija te oven regionalikane ko jekhipa e konvenciakere propisencar, kori so sako jek djeno isi le apsolutikano durustipe (pravo) te vakerel pli čhib ko sa o institucije thaj krisi (sudo), odoleske so odova rodela but resursia. Te kerdje pes odola zakonija te važinen ki sa i Švedska, odova nae te ovel praktikane thaj ekonomikane. Odoleske amen predložinaja ko jekhipa e konvenciakere propisencar, akala neve zakonija te važinen ko okola thana kori so e samisko thaj e finsko čhiba isi jek bari istorikani tradicia thaj kori so akala čhiba panda i djivde thaj vakerena pes sako dive. Ko akala thana kori so šaj te vakeren pes akala ačhiba ko vlastengere khera thaj ko kriso (sudo), o vlastia mora te djanen te komunicirinen ki samisko thaj ki finsko čhib. Akala zakonija bašo phravdo vakeribe ki pli čhib ko disave thana kotar o Norrbotten, sikavela kaj akala thana istorikane sine thaj panda i but čhibengere thaj but kulturengere thana.

Kaj te šaj te dikhel pes sar ka ovel o rezultati kotar akava regionalikano zakoni thaj kaj te šaj te zorakeren pes odole čhibengiri situacija ko odola thana, amen predložinaja te kerel pes jek butikeribaskiri grupa so ka kerel buti telo Norrbottenskoro Länsstyrelse, thaj odoja grupa ka dikhel sako berš savo i o rezultati kotar jek asavko zakoni thaj o rezultati kotar sa o javera regionalikane buča thaj te predložinel save neve buča te keren pes ko odola thana kaj te šaj te zorakeren pes akale čhibengiri kultura, samisko thaj tornedalsko.

Amaro predlog bašo regionalikano zakoni učharela thaj jek ograničimo durust (pravo) te vakerel pes o čhavencar ki angloškolakiri buti (förskoleverksamheten) thaj ko phurengoro arakhipe (äldreomsorgen) ki samisko thaj ki finsko čhib. Akava predologo bazirinel pes upri jek anketa thaj amen siam sine ko akala komune kaj te šaj te dikha kozom but šaj akala komune te pheren o zakoni thaj te keren buti ko angloškolakiri buti (förskoleverksamheten) thaj ko phurengoro arakhipe (äldreomsorgen) ki samisko thaj finsko manušencar so vakerena akala čhiba.

Panda disave bu...a so trebel te kerel pes kaj te šaj te dumoden thaj te arakhen i samisko thaj i finsko ..hib ki sa i Švedska.

Amen gindinaja (mislinaja) kaj i but važno, sako jek so vakerela samisko ili finsko čhib te ovel olen durust (pravo) te vakerel pes olencar ki angloškolakiri buti (förskoleverksamheten) thaj ko phurengoro arakhiba (äldreomsorgen) ki olengiri čhib.

Kaj te šaj o čhave, kas so isi samisko ili finsko dajakiri čhib te oven dujčhibale (te djanen duj čhibja - tvåspråkiga), but i važno te ovel olen šaipe te vakerel pes olencar panda ki angloškolakiri buti ki olengiri čhib. Odoleske amen predložinaja te dikhel pes kozom, ki savi doza, šaj te vakerel pes olencar ki olengiri čhib maškar o komunalno čhavengoro arakhipe (barnomsorgen). Amen gindinaja (mislinaja) kaj ka ovel šukar te zorakeren pes akola komune kaj ola te šaj te organizirinen ko odola thana kori so isi but daja thaj dada (roditelia) so mangena olengere čhave te djan ki asavki angloškola kori so o personali ka vakerel olengere čhavencar samisko ili finsko čhib. Kana i ko pučibe angloškolakiri buti, amen akcentirinaja te ovel šaipe te startinel pes koperaciaja kotar o daja thaj dada baši angloškolakiri buti.

Amen predložinaja te ovel e phure manušen durust (pravo) te vakerel pes olencar ki olengiri čhib, specialno okola phure so vakerena finsko, odoleske so but djene olendar ko phure berša bistrena i čhib so siklile ki švedska. Odoleske amen predložinaja te dikhel pes ko save komune thaj kozom phure manuša ko odola komune vakerena samisko ili finsko thaj kaske so trebela phurengoro arakhipe (äldreomsorgen).

Jekhe asavke rodkeribaja sar baza amen predložinaja te kerel pes jek zakoni savo so ka del šaipe thaj durust (pravo) e phurenge ko akala komune kori so isi but phure thaj kori so vakerena but phure akala čhiba, te vakerel pes olencar ko olengere čhiba.

I Švedska trebela te ratificirinel e minoriteti(kane) ..hibengiri konvencia

Amen gindinaja (mislinaja) kaj i ŝukar i Švedska te ratificirinel e minoriteti(kani) ĉibengiri konvencia baŝi samisko, finsko-meän kielu thaj i romani ĉhib.

Odoleske so akala istorikane regionalikane ili minoriteti(kane) ĉhiba i jek but kuĉalo barvalo deli kotar e Švedskakoro thaj e Evropakoro kulturikano thaj istorikano barvalipe thaj sar asavke olen isi durust (pravo) thaj trebela te del pes olenge dumodejbe thaj arakhipa kaj te ŝaj te egzistirinen odoreder (ponodori). Okola so vakereka akala istorikane regionalikane ili minoriteti(kane) ĉhiba, sikadje baro mangipe olengere ĉhiba te oven oficialno priznajme sar istorikane regionalikane ili minoriteti(kane) ĉhiba.

Avdive potencirinelu pes ko but situacie e but kulturengoro kuĉipe ki Švedska so andje pea o manuŝa kana ale kotar o javera phuvja.

I Samisko, finsko thaj i romani ĉhib thaj sa odola kulture so i ko jekhipa akale ĉhibencar, egzistirinena ki Švedska panda angleder but ŝela berŝa thaj ple egzistencijaja kerdje e Švedska te ovel jek istorikani, butkulturikani thaj butĉibengiri phuv. Odoleske i but vaŝno, akala istorikane ĉhiba thaj kulture te priznajnen pes thaj te vazden pes sar jek deli kotar i but kulturani Švedska. Odoleske i Švedska trebela te ratificirinel e minoriteti(kane) ĉibengiri konvencia baŝi samisko, finsko-meän kielu thaj baŝi romani ĉhib thaj adjahar te del akale istorikane minoriteti(kane) ĉhibenge jek moja vakerdo dumodejbe thaj arakhibe kaj te ŝaj ola te egzistirinen odoreder (ponodori) sar jek but baro deli kotar e ŝvedskakoro kulturikano barvalipe thaj sar jek deli kotar e ŝvedskakoro sakodivesutno jekhipa (opŝtestvo) avdive.

So kamlamas te avel le sibange le minorititurenbe and'o Svedo

Texten finns endast i den tryckta versionen

Författningsförslag

1 Förslag till lag om rätt att använda samiska språket hos förvaltningsmyndigheter och domstolar

Härigenom föreskrivs följande.

Definitioner

1 § Denna lag gäller inom förvaltningsområdet för samiska språket.

Med *förvaltningsområdet för samiska språket* avses Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare och Kiruna kommuner.

2 § Med *myndighet i förvaltningsområdet för samiska språket* avses förvaltningsmyndigheter och domstolar i förvaltningsärenden vars verksamhet är förlagd till förvaltningsområdet för samiska språket.

Rätt att använda samiska vid kontakt med myndigheter

3 § Enskilda har rätt att använda samiska vid såväl muntliga som skriftliga kontakter med myndigheter i ärenden som avser myndighetsutövning.

Om en enskild använder samiska vid kontakt med en myndighet i ett sådant ärende är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på samiska. Skriftliga beslut riktade till enskilda i ärenden där den enskilde använt samiska under ett ärendes handläggning, skall innehålla en skriftlig upplysning på samiska om att beslutet kan översättas muntligen till samiska av myndigheten på begäran av den enskilde.

Myndigheten skall även i övrigt sträva efter att bemöta samisktalande på samiska.

4 § Myndigheterna får bestämma särskilda tider och särskild plats för samisktalandes besök och telefonsamtal.

Kostnader

5 § Om tolk eller översättare anlitas skall kostnaderna för översättning eller tolkning betalas av myndigheten.

Undantag

6 § Regeringen får om det finns särskilda skäl besluta att en viss myndighet som lyder under regeringen skall undantas från tillämpningen av denna lag. Detsamma gäller för landstingsfullmäktige för myndigheter som lyder under landstingsfullmäktige och för kommunfullmäktige för myndigheter som lyder under kommunfullmäktige.

Samiska i förskoleverksamhet och äldreomsorg

7 § Kommun i förvaltningsområdet för samiska språket skall när den erbjuder plats i förskoleverksamhet enligt 2a kap. 1 och 7 §§ skollagen (1985:1100) ge barn vars vårdnadshavare begär det möjlighet till plats i förskoleverksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på samiska.

8 § Kommun i förvaltningsområdet för samiska språket skall erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar samiska.

Personalens kunskaper i samiska

9 § Vid anställning av personal vid en myndighet i förvaltningsområdet skall tvåspråkighet i samiska-svenska betraktas som en särskild merit.

10 § Myndighet inom förvaltningsområdet skall i den utsträckning det bedöms nödvändigt erbjuda anställda möjlighet till fortbildning i det samiska språket.

Utökad rätt att använda samiska vid domstol

11 § Den som är part i mål eller ärende vid domstol har rätt att använda samiska vid domstolar som har en domkrets som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet för samiska språket. Rätten att använda samiska omfattar också de domstolar dit mål eller ärenden från domstolar som avses i första meningen överklagas.

12 § Rätten att använda samiska i mål eller ärende hos domstol omfattar rätt att ge in handlingar, inlagor och skriftlig bevisning på samiska, rätt att få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översatta till samiska och rätt att vid muntlig förhandling inför domstol tala samiska.

Även i övrigt bör domstolen sträva efter att bemöta samisktalande part på samiska.

13 § Part som vill använda samiska under ett måls eller ärendes handläggning i domstol skall begära detta i samband med att målet eller ärendet anhängiggörs eller första gången parten yttrar sig i målet eller ärendet.

En sådan begäran får avslås endast om det är uppenbart att begäran sker i otillbörligt syfte.

14 § Om part begär att få använda samiska i rättegång skall tolk anlitas i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 6—8 §§ rättegångsbalken och 50—52 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Denna lag träder i kraft den ...

2 Förslag till lag om rätt att använda finska språket hos förvaltningsmyndigheter och domstolar

Härigenom föreskrivs följande.

Definitioner

1 § Denna lag gäller inom förvaltningsområdet för finska språket.

Med förvaltningsområdet för finska språket avses Haparanda, Övertorneå, Pajala, Gällivare och Kiruna kommuner.

2 § Med myndighet i förvaltningsområdet för finska språket avses förvaltningsmyndigheter och domstolar i förvaltningsärenden vars verksamhet är förlagd till förvaltningsområdet för finska språket.

Rätt att använda finska vid kontakt med myndigheter

3 § Enskilda har rätt att använda finska vid såväl muntliga som skriftliga kontakter med myndigheter i ärenden som avser myndighetsutövning.

Om en enskild använder finska vid kontakt med en myndighet i ett sådant ärende är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på finska. Skriftliga beslut riktade till enskilda i ärenden där den enskilde använt finska under ett ärendes handläggning, skall innehålla en skriftlig upplysning på finska om att beslutet kan översättas muntligen till finska av myndigheten på begäran av den enskilde.

Myndigheten skall även i övrigt sträva efter att bemöta finsktalande på finska.

4 § Myndigheterna får bestämma särskilda tider och särskild plats för finsktalandes besök och telefonsamtal.

Kostnader

5 § Om tolk eller översättare anlitas skall kostnaderna för översättning eller tolkning betalas av myndigheten.

Undantag

6 § Regeringen får om det finns särskilda skäl besluta att en viss myndighet som lyder under regeringen skall undantas från tillämpningen av denna lag. Detsamma gäller för landstingsfullmäktige för myndigheter som lyder under landstingsfullmäktige och för kommunfullmäktige för myndigheter som lyder under kommunfullmäktige.

Finska i förskoleverksamhet och äldreomsorg

7 § Kommun i förvaltningsområdet för finska språket skall när den erbjuder plats i förskoleverksamhet enligt 2a kap.1 och 7 §§ skollagen (1985:1100) ge barn vars vårdnadshavare begär det möjlighet till plats i förskoleverksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på finska.

8 § Kommun i förvaltningsområdet för finska språket skall erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska.

Personalens kunskaper i finska

9 § Vid anställning av personal vid en myndighet i förvaltningsområdet skall tvåspråkighet i finska-svenska betraktas som en särskild merit.

10 § Myndighet inom förvaltningsområdet skall i den utsträckning det bedöms nödvändigt erbjuda anställda möjlighet till fortbildning i det finska språket.

Utökad rätt att använda finska vid domstol

11 § Den som är part i mål eller ärende vid domstol har rätt att använda finska vid domstolar som har en domkrets som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet för finska språket. Rätten att använda finska omfattar också de domstolar dit mål eller ärenden från domstolar som avses i första meningen överklagas.

12 § Rätten att använda finska i mål eller ärende hos domstol omfattar rätt att ge in handlingar, inlagor och skriftlig bevisning på finska, rätt att få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översatta till finska och rätt att vid muntlig förhandling inför domstol tala finska.

Även i övrigt bör domstolen sträva efter att bemöta finsktalande part på finska.

13 § Part som vill använda finska under ett måls eller ärendes handläggning i domstol skall begära detta i samband med att målet eller ärendet anhängiggörs eller första gången parten yttrar sig i målet eller ärendet.

En sådan begäran får avslås endast om det är uppenbart att begäran sker i otillbörligt syfte.

14 § Om part begär att få använda finska i rättegång skall tolk anlitas i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 6—8 §§ rättegångsbalken och 50—52 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Denna lag träder i kraft den ...

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1979:411) om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar

Härigenom föreskrivs att 22 § i lagen (1979:411) om ändring i rikets indelning i kommuner, landstingskommuner och församlingar skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Utredning om en ändring i den kommunala indelningen skall omfatta alla omständigheter som inverkar på frågan. Vid utredningen skall samråd ske med de kommuner som har intresse av frågan.

Föreslagen lydelse

22 §

Utredning om en ändring i den kommunala indelningen skall omfatta alla omständigheter som inverkar på frågan. *En sådan omständighet är att en ny kommunal indelning inte får hindra ett främjande av de svenska lands-*

dels- eller minoritetsspråken, samiska och finska. Vid utredningen skall samråd ske med de kommuner som har intresse av frågan.

Om den ändring i den kommunala indelningen som utredningen avser bör föranleda en ändring också i någon annan indelning, skall utredningen omfatta även en sådan ändring.

Denna lag träder i kraft den ...

1 Uppdraget och arbetets bedrivande

1.1 Uppdraget i kommitténs sektion 1

Genom beslut vid regeringssammanträde den 18 maj 1995 tillkallades Minoritetsspråkskommittén för att utreda frågan om och i så fall på vilket sätt, som Sverige bör ansluta sig till Europarådets konvention om landsdels- eller minoritetsspråk.

Av våra direktiv, *se bilaga 1*, framgår att vårt uppdrag har innefattat att redovisa vilka språk som utgör minoritetsspråk i vårt land och vilka stycken eller punkter i del III i konventionen som Sverige kan anta för minoritetsspråken i fråga. Om minst 35 punkter eller stycken i del III i konventionen inte kan uppfyllas för respektive språk har vi haft i uppdrag att redovisa vilka författningsändringar eller andra åtgärder som krävs för att Sverige skall kunna ansluta sig till konventionen samt konsekvenserna av detta. Vårt uppdrag har också innefattat att kostnadsberäkna en svensk anslutning till konventionen samt föreslå finansiering av sådan kostnader med utgångspunkt att offentliga sektorns totala utgifter ej bör öka.

Redan i kommitténs inledande arbete framkom att det finns flera svårigheter förknippade med att avgöra vilka språk i Sverige som är att anse som landsdels- eller minoritetsspråk enligt konventionens definition av sådana språk. Två huvudfrågor som kommittén har haft att ta ställning till när det gäller tolkningen av definitionen är vilka språk som är att anse som invandrarspråk samt frågan om när ett uttryckssätt är att betrakta som en dialekt och när det är att betrakta som ett språk. Varken invandrarspråk eller dialekter omfattas av konventionens definition.

När det gäller att avgöra vilka språk som faller utanför konventionen därför att de är invandrarspråk försvåras bedömningen bl.a. av att statistik angående språktillhörighet inte förts kontinuerligt i Sverige. Bedömningen av om ett språk använts i Sverige under tillräckligt lång tid och av tillräckligt många personer för att falla inom konventionens tillämpningsområde, har därmed försvårats. När det gäller bedömningen av frågan om vilka uttryckssätt som är att anse som särskilda språk och vilka som är att anse som dialekter av samma språk, har denna visat sig vara komplicerad bl.a.

av det skälet att den påverkas av en rad faktorer utöver de språkliga skillnader som finns mellan olika uttrycksätt.

En annan fråga som kommittén har haft att ta ställning till är frågan om gällande bestämmelser ger landsdels- eller minoritetsspråken ett sådant skydd att det motsvarar de krav på skydd och stöd för språken som konventionens olika bestämmelser föreskriver. Dessa bedömningar har försvårats av att det saknas en övergripande minoritetsspråkspolitik i Sverige, något som minoritetsspråkskonventionen förutsätter finns i de länder som ratificerar konventionen. Många av de bestämmelser som idag finns, och som leder till att landsdels- eller minoritetsspråken får skydd och stöd, har inte direkt utformats i sådant syfte. Detta gör att det i många fall varit svårt att bedöma om gällande bestämmelser motsvarar de krav som ställs enligt konventionens olika bestämmelser.

När vi utformat vårt förslag till hur Sverige bör ansluta sig till minoritetsspråkskonventionen, har vi utgått från att en samlad och övergripande minoritetsspråkspolitik måste utformas för att Sverige helt skall kunna uppfylla kraven enligt konventionen.

1.2 Generella direktiv

För samtliga kommittéer och särskilda utredare gäller vissa generella direktiv, nämligen direktiv att redovisa regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23), att redovisa jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir.1994:124) och att redovisa konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet (dir. 1996:49).

När det gäller det generella direktivet angående regionalpolitiska konsekvenser kan det konstateras att minoritetsspråkskonventionen har en mycket stark regional inriktning på de geografiska områden där historiska landsdels- eller minoritetsspråk används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. Om Sverige, så som vi föreslår, ansluter sig till konventionen och som en följd av detta inför regionalt tillämplig lagstiftning, får detta regionalpolitiska konsekvenser så som närmare framgår av avsnitt 7.2 där vi redogör för dessa förslag.

Det generella direktivet att pröva offentliga åtaganden har löpande beaktats när bedömningar gjorts av vad som i olika avseenden krävs för att uppfylla olika åtaganden enligt konventionen.

I övrigt har vi inte funnit att vårt uppdrag berörs av de generella direktiven.

1.3 Arbetets bedrivande i kommitténs sektion 1

Kommittén har i sitt arbete inhämtat synpunkter från Europarådet på minoritetsspråkskonventionens bakgrund, syfte och dess eventuella tillämpning i Sverige. Detta skedde inledningsvis genom besök av kommittésekreteraren hos Europarådet i Strasbourg och därefter genom besök av en företrädare för Europarådet hos kommittén i Stockholm. Kommitténs ordförande och sekreterare besökte också under kommitténs inledande arbete Finland och Norge för att diskutera dessa länders ratificering av minoritetsspråkskonventionen.

I arbetet med att avgöra vilka språk i Sverige som omfattas av minoritetsspråkskonventionens definition av landsdels- eller minoritetsspråk funnits har vi funnit anledning att närmare granska samiska, finska, tornedalsfinska — meän kieli, romani chib och jiddisch.

När det gäller samiska och finska gjorde kommittén den bedömningen att det fanns tillräckligt material tillgängligt för att mot bakgrund av detta kunna konstatera att samiska och finska är historiska landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige. En svårighet som uppkom i detta sammanhang var att avgöra om meän kieli borde behandlas som ett eget språk vid en tillämpning av konventionen. Som bakgrund för den bedömningen anlätade kommittén professorn i tvåspråkighetsforskning Kenneth Hyltenstam, Stockholm för att tillsammans med en finsk professor framställa en rapport till kommittén angående gränsdragningen mellan språk och dialekter med särskild inriktning på frågan om meän kielis status som ett eget språk. Till följd av sjukdom kunde den finske professorn sedermera inte delta i framställandet av rapporten varför Kenneth Hyltenstam ensam framställde densamma.

När det gäller romani chib och jiddisch i Sverige kunde kommittén inte finna tillräckligt underlag för en bedömning av dessa språk som eventuella landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige. Kommittén gav därför professor Kenneth Hyltenstam och docent Kari Fraurud i uppdrag att tillsammans framställa en rapport om romani chibs användning i Sverige som underlag för kommitténs bedömning. Motsvarande uppdrag när det gäller användningen av jiddisch i Sverige utfördes för kommitténs räkning av docent Sally Boyd tillsammans med forskaren i lingvistik Erland Gadelii.

Mot bakgrund av det underlag som kunnat tas fram i språkrapporterna och övrigt för kommittén tillgängligt material har vi tagit ställning till vilka språk i Sverige som kan anses falla inom minoritetsspråkskonventionens definition av landsdels- eller minoritetsspråk.

Därefter har vi gått igenom vilka av minoritetsspråkskonventionens bestämmelser i del II och del III som kan anses uppfyllda idag. Arbetet i

denna del har bestått i att artikel för artikel, punkt för punkt och stycke för stycke jämföra konventionens krav med gällande svensk lagstiftning och åtgärder i övrigt för att på detta sätt kunna göra en bedömning av i vilken mån nu gällande regler uppfyller konventionens krav i olika avseenden. Underlaget för denna bedömning — framtagande av gällande lagstiftning och åtgärder i övrigt inom de olika sakområden som konventionens bestämmelser spänner över — har främst utförts av kommitténs experter. Därefter har vi gjort en bedömning av i vilken utsträckning Sverige idag, mot bakgrund av gällande bestämmelser, uppfyller konventionens krav på stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråken.

Kommitténs ordförande och sekreterare har i olika sammanhang sammanträffat med företrädare för Sametinget och dess Språkråd, med företrädare för Sverigefinska Riksförbundet, med företrädare för Svenska Tornedalings Riksförbund, STR-T, med företrädare för Nordiska Zigenarrådet och med företrädare för Judiska Centralrådet för att diskutera bl.a. önskemål om ytterligare åtgärder till skydd och stöd för svenska landsdels- eller minoritetsspråk. Kommitténs sekreterare har också besökt Murmansk i samband med Samerådets konferens där, i syfte att bevaka och diskutera samarbetet rörande det samiska språket.

Minoritetsspråkskonventionen är till stor del regionalt inriktad på att ge stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråken i de geografiska områden där språken används av hävd och fortfarande används i tillräcklig omfattning. För att kunna avgränsa vilka områden det kan röra sig om för samiska och finska och för att undersöka förutsättningarna för att införa regionalt tillämpliga regler till skydd och stöd för samiska respektive finska i dessa områden har kommittén genomfört en omfattande enkätundersökning och besök i dessa områden.

Enkätundersökningen har riktat sig till statliga och landstingskommunala förvaltningsmyndigheter i Norrbottens län samt till kommunala förvaltningsmyndigheter i Strömsund, Krokom, Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare, Kiruna, Pajala, Övertorneå och Haparanda kommuner. Enkäter har också sänts till de domstolar som har en domkrets som till någon del berör de kommuner som finns i Norrbottens län. Enkäterna har huvudsakligen innehållit frågor angående myndigheters och domstolars resurser när det gäller att bemöta enskilda på samiska respektive finska.

Enkätundersökningen har följts upp av besök hos Länsstyrelsen i Norrbottens län, Norrbottens läns landsting samt kommunledningen i Arjeplogs, Jokkmokks, Gällivare, Kiruna, Haparanda, Övertorneå och Pajala kommuner. Vid dessa besök har kommitténs planerade förslag till regionalt tillämplig lagstiftning om rätt att använda samiska och finska i

kontakt med förvaltningsmyndigheter diskuterats med företrädare för kommuner och myndigheter.

Kommittén har haft som ambition att översätta sammanfattningen av betänkandet i sektion I till samtliga språk som kommittén närmare har granskat. När det gäller jiddisch har en översättning dock inte kunnat framställas inom den tid som funnits till förfogande för detta arbete.

I övrigt har kommitténs arbete bedrivits på sedvanligt sätt genom sammanträden. Kommitténs sektion 1 har sammanlagt haft 23 sammanträden.

Minoritetsspråkskommittén har efter remiss yttrat sig över betänkandet, Sverige, framtiden och mångfalden, SOU 1996:55.

2 Minoritetsspråkskonventionen

Europarådets konvention om landsdels- eller minoritetsspråk, minoritetsspråkskonventionen som vi valt att kalla den, är en av de ca 160 konventioner som Europarådet hittills har utarbetat inom olika sakområden. Den är en av de viktigaste internationella överenskommelserna som behandlar frågor som är av intresse för nationella minoriteter.

Minoritetsspråkskonventionen öppnades år 1992 för undertecknande och ratifikation, godtagande eller godkännande och träder i kraft en viss kortare tid efter det att minst fem medlemsstater i Europarådet har ratificerat, godtagit eller godkänt konventionen. Den är öppen för anslutning för såväl medlemsländer i Europarådet som icke-medlemsländer. Hittills har fem länder ratificerat konventionen nämligen Norge, Finland, Ungern, Nederländerna och Kroatien. Konventionen träder därmed i kraft den 1 mars 1998. Sverige har varken undertecknat eller ratificerat konventionen.

I detta kapitel skall vi inledningsvis översiktligt beskriva vilka konsekvenser en ratificering av en Europarådskonvention får för nationell lagstiftning. Därefter lämnar vi en översiktlig redogörelse för minoritetsspråkskonventionens innehåll så som den framgår av konventionstexten och dess "*explanatory report*" eller *konventionskommentaren*, som vi kommer att kalla den i den fortsatta framställningen.

2.1 Vad är en Europarådskonvention och vilka konsekvenser får en ratificering av en konvention?

Inom Europarådet samarbetar medlemsländerna inom många olika sakområden såsom mänskliga rättigheter, ekonomiska och sociala rättigheter samt frågor som rör massmedia, utbildning och kultur. Regionala och kommunala frågor behandlas också inom ramen för samarbetet. Samarbetet utmynnar ofta i olika typer av internationella dokument, eller traktat som de brukar kallas i folkrätten. Dessa kan vara av olika slag såsom rekommendationer, resolutioner och konventioner. Rekommendationerna och resolutionerna är inte folkrättsligt bindande för medlemsstaterna utan har

karaktären av riktlinjer för medlemsstaternas arbete inom olika sakområden. Konventionerna däremot är mellanstatliga avtal som medlemsstaterna blir folkrättsligt bundna av om de väljer att tillträda dem.

Eftersom Europarådet är en mellanstatlig organisation väljer medlemsstaterna efter det att Europarådet antagit en konvention, om de önskar tillträda konventionen eller inte.

Det finns olika sätt för hur en stat kan tillträda en konvention och bli bunden av den. När det gäller Europarådets konventioner är det vanligt att det i konventionerna föreskrivs att tillträde skall ske genom att medlemsländerna först undertecknar konventionen och senare ratificerar den. Medlemsstaterna blir folkrättsligt bundna av konventionen först genom ratificeringen, medan undertecknandet i princip innebär att medlemsstaterna åtagit sig att avhålla sig från handlingar som skulle omintetgöra konventionens ändamål och syfte (jfr, artikel 18 i Wienkonventionen om traktaträtten).

Att en stat blir folkrättsligt bunden av en konvention innebär att staten blir skyldig att uppfylla de förpliktelser som bestämmelserna i konventionen innehåller. Detta kan uttryckas så att en stat, som anslutit sig till en traktat (exempelvis en konvention) är folkrättsligt förpliktad att se till att dess organ — exekutiva, judiciella, legislativa, administrativa — har möjlighet att ge tillämplighet åt traktatens bestämmelser och även gör så (Eek, Bring, Hjermer; Folkrätten, fjärde uppl.).

De folkrättsliga förpliktelserna enligt en konvention kan uppfyllas på olika sätt av staten. Det kan ske antingen genom att konventionens bestämmelser blir direkt gällande rätt i staten eller genom att staten inkorporerar/transformerar konventionens bestämmelser så att de blir en del av den nationella lagstiftningen. Sverige tillämpar metoden att inkorporera/trans-formera innehållet i de konventioner som Sverige tillträder. Vid inkorporering införlivas bestämmelserna i exempelvis en konvention med nationell lagstiftning genom föreskrift i lag eller annan författning och blir genom detta förfarande gällande nationell rätt. Vid transformation införlivas konventionens bestämmelser i nationell rätt genom att de ges motsvarighet i nationell lagstiftning eller åtgärder i övrigt.

Om transformation väljs undersöks först i vad mån konventionens bestämmelser motsvaras av redan gällande regler i den nationella lagstiftningen eller av nationella åtgärder i övrigt. I den mån nationell lagstiftning eller nationella åtgärder i övrigt redan har ett materiellt innehåll som motsvarar förpliktelserna i konventionen behöver ingen vidare åtgärd vidtas för att införliva konventionens bestämmelser med nationell rätt. Om däremot de nationella reglerna saknar motsvarighet till konventionsbestämmelserna eller till sitt innehåll strider mot konventionsbestämmelserna måste en ändring av de nationella reglerna vidtas för att

dessa skall stå i överensstämmelse med konventionsbestämmelserna. Det är genom de nationella bestämmelser som redan finns eller införs för att motsvara ett konventionsåtagande som enskilda och myndigheter berörs av konventionens bestämmelser.

Vårt uppdrag innebär att redovisa vilka av minoritetsspråkskonventionens bestämmelser som Sverige uppfyller idag med gällande svensk lagstiftning och de nationella åtgärder som i övrigt vidtas till stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråken i Sverige. Om vi finner att Sverige med gällande regler inte kan anta konventionen skall vi redovisa vilka författningsändringar eller andra åtgärder som krävs för att Sverige skall kunna ansluta sig till konventionen liksom konsekvenserna av detta.

2.2 Bakgrunden till konventionen och dess syfte

Bakgrunden till konventionen och dess syfte framgår av preambeln eller ingressen till konventionen och konventionskommentaren till denna.

Av dessa framgår att skyddet för nationella minoriteter på senare år har rönt ett allt större intresse inom Europa, inom Europarådet såväl som inom EU och Europeiska Säkerhetskonferensen. Inom Europarådet kan förutom minoritetsspråkskonventionen främst nämnas ramkonventionen till skydd för nationella minoriteter av den 1 februari 1995. Ramkonventionen behandlas av sektion II av Minoritetsspråkskommittén.

Inom EU finns flera resolutioner från EU-parlamentet som innebär stöd för nationella minoriteters rättigheter. EU stöder också ekonomiskt den fristående Europeiska Byrån för mindre använda språk EBLUL (ca 90 % av dess budget utgörs av EU-medel) som arbetar för minoritetsspråken i Europa. När det gäller samarbetet inom Europeiska Säkerhetskonferensen kan särskilt slutakten från Helsingfors år 1975 och dokumentet från Köpenhamnsmötet år 1990 nämnas. Båda dokumenten innehåller rekommendationer till medlemsstaterna att på olika sätt vidta åtgärder till skydd och stöd för nationella minoriteter, deras språk, kultur m.m.

Det har i internationella sammanhang visat sig vara politiskt mycket svårt att enas om en definition av begreppet nationell minoritet. Av denna anledning innehåller exempelvis varken ramkonventionen eller minoritetsspråkskonventionen någon sådan definition. När det gäller minoritetsspråkskonventionen behövs dock inte någon sådan definition eftersom den inte är inriktad på att tillförsäkra personer som tillhör nationella minoriteter individuella rättigheter utan på att ge skydd åt landsdels- eller minoritetsspråken som sådana.

Det övergripande syftet med minoritetsspråkskonventionen sägs i ingressen till konventionen och i konventionskommentaren vara kulturellt. Genom att skydda och främja historiska landsdels- eller minoritetsspråk som av hävd talas i Europa vill man bidra till att bevara och utveckla Europas mångkulturella arv och flerspråkighet inom nationsgränserna.

Det betonas dock att avsikten med konventionen inte är att stödja minoritetsspråken på bekostnad av de officiella språken eller att stödja strävanden att segregera de grupper av befolkningen i en stat som använder landsdels- eller minoritetsspråk från den övriga befolkningen. Syftet är istället att uppmuntra till kunskap i flera språk inom staterna och ömsesidig förståelse mellan olika språkgrupper bl.a. när det gäller de olika gruppernas historia och kultur.

För att uppnå syftet att bevara minoritetsspråken i Europa räcker det enligt konventionen inte att förbjuda diskriminering vad gäller användandet av språken. Förbud mot sådan diskriminering har länge funnits i exempelvis Europarådskonventionen om medborgerliga fri- och rättigheter (artikel 14) och i FN:s konvention om medborgerliga fri- och rättigheter (artiklarna 2, 14, 26 och 27).

Om landsdels- eller minoritetsspråken skall kunna överleva trots den språkliga likriktning som bl.a. massmedia och urbaniseringen medverkat till, krävs enligt minoritetsspråkskonventionen utöver förbud mot diskriminering också *aktivt stöd* från medlemsstaternas regeringar för användandet av landsdels- eller minoritetsspråken. Detta gäller framför allt användandet av dessa språk i den offentliga sfären.

Minoritetsspråkskonventionen innehåller därför utöver bestämmelser som förbjuder diskriminering av landsdels- och minoritetsspråk också bestämmelser som innebär konkreta åtgärder till stöd för användandet av landsdels- eller minoritetsspråk. Dessa bestämmelser täcker in många samhällsområden såsom utbildning, rättsväsende, offentlig förvaltning, massmedia, kultur, närings- och samhällsliv och utbyte över nationsgränserna.

De bestämmelser i konventionen som behandlar användning av landsdels- eller minoritetsspråk i utbildning och massmedia sägs vara avsedda att, så långt som möjligt, garantera att landsdels- eller minoritetsspråk används där, medan bestämmelser som rör användningen av språken i juridiska, administrativa, ekonomiska, sociala och kulturella sammanhang syftar till att tillåta att språken används i dessa sammanhang.

Även om konventionen inte har som direkt syfte att stödja de nationella minoriteterna förtjänar det att påpekas att landsdels- eller minoritetsspråken är en mycket viktig del av de nationella minoriteternas kultur och

identitet. Genom det stöd konventionens bestämmelser ger för landsdels- eller minoritetsspråkens bevarande och utveckling stöds därför också de nationella minoriteterna.

2.3 Språk som omfattas av minoritetsspråkskonventionen

I artikel 1 i konventionen finns en rad definitioner av begrepp såsom "landsdels- eller minoritetsspråk", "territorium där landsdels- eller minoritetsspråk används" samt "territoriellt obundna språk". Genom dessa definitioner avgränsas konventionens tillämpningsområde. De språk som inte faller inom konventionens definitioner omfattas således inte av dess bestämmelser.

För att ett språk skall omfattas av konventionens tillämpning skall det enligt artikel 1 punkt a) uppfylla två huvudkrav,
— språket skall användas *av hävd* i ett visst territorium inom en stat av medborgare i staten, (*invandrarspråk* omfattas inte av konventionen) och
— språket skall vara *annorlunda* än det officiella språket (*dialekter* omfattas inte av konventionen).

Av artikel 1 punkt b) framgår också som ett ytterligare krav för konventionens tillämpning att det territorium där landsdels- eller minoritetsspråk används är ett område där ett språk används av ett så stort antal personer att det motiverar en tillämpning av konventionens bestämmelser på språket.

Uttrycket "av hävd" i artikel 1 och "historiska landsdels- eller minoritetsspråk i Europa" i ingressen, markerar att konventionens bestämmelser bara gäller de historiska språk som talats under en lång tid i en stat och fortfarande talas där. Konventionen omfattar inte de nya språk som till följd av invandring numera talas i de europeiska länderna. När ett språk övergår från att vara ett invandrarspråk till att vara ett landsdels- eller minoritetsspråk har inte angetts i konventionen eller dess kommentar. Men det anses fullt möjligt att ett språk som först är ett invandrarspråk så småningom övergår till att vara ett landsdels- eller minoritetsspråk.

Språket måste klart skilja sig från det officiella språket i landet. Konventionen omfattar inte lokala varianter eller dialekter av samma språk. I konventionskommentaren konstateras, att frågan om ett sätt att uttrycka sig skall anses som en dialekt eller ett språk, är mycket omdiskuterad. Eftersom denna fråga inte kan avgöras enbart utifrån strikt lingvistiska kriterier utan bl.a. är beroende av psyko-sociologiska och politiska faktorer anvisar inte konventionen några riktlinjer för hur frågan

skall lösas i enskilda fall utan lämna avgörandet till berörda myndigheter i varje stat i enlighet med den demokratiska processen där.

De språk som konventionen omfattar är främst territoriella språk, det vill säga språk som av hävd har använts och fortfarande används inom ett visst geografiskt område i landet. Skälet till detta är att flertalet bestämmelser en stat kan binda sig för i del III i konventionen, och flera av bestämmelserna i del II, förutsätter att det finns ett bestämt geografiskt område, annat än landet som helhet, där bestämmelserna kan tillämpas. Detta område, som i artikel 1 punkt b) benämns "territorium där landsdels- eller minoritetsspråket används", anges i konventionskommentaren vara det område där landsdels- eller minoritetsspråk används av hävd i betydande utsträckning — även om det bara talas av en minoritet — och som motsvarar språkets historiska geografiska bas. Varje stat får själv definiera detta geografiska område mer exakt.

Ett nyckelbegrepp i det sammanhanget är enligt konventionskommentaren "antal invånare som gör tillämpning av olika bestämmelser om skydd eller stöd motiverade". Begreppet förekommer i artikel 1 punkt b) och i inledningen till de flesta av konventionens bestämmelser i del III där innehållet i begreppet återkommer i lite olika utformning. Konventionen anger emellertid inte hur många invånare som skall finnas för att det skall anses vara befogat att tillämpa en åtgärd, utan lämna detta avgörande till staterna, med beaktande av konventionens anda och omständigheterna i varje enskilt fall.

Utanför det geografiska område där språket används av hävd ställer inte konventionen — med vissa undantag — krav på att bestämmelserna i del III skall tillämpas.

Kan ett språk över huvud taget inte bindas till ett bestämt geografiskt område där det använts av hävd, anses det enligt konventionen som ett "*territoriellt obundet språk*". Detta innebär att endast vissa bestämmelser i del II av konventionen kan tillämpas på språket.

2.4 Minoritetsspråkskonventionens uppbyggnad och innehåll

Minoritetsspråkskonventionen innehåller fem delar. I del I finns allmänna bestämmelser. Den innehåller bl.a. de ovan behandlade definitionerna och bestämmelser om vilka åtaganden stater kan göra enligt konventionen och bestämmelser om vad ratifikationsinstrumentet skall innehålla. Del I innehåller också bestämmelser som hänvisar till andra nationella och folkrättsliga regler som reglerar landsdels- eller minoritetsspråkens ställning. Slutligen finns i artikel 6 en bestämmelse om att de stater som

ratificerar konventionen har en förpliktelse att informera berörda myndigheter, organisationer och personer om rättigheter och skyldigheter som följer av konventionen.

Del II innehåller övergripande mål och principer som de stater som ratificerar konventionen är förpliktade att tillämpa i sin politik, lagstiftning och åtgärder i övrigt när det gäller landsdels- eller minoritetsspråk.

I del III innefattar åtgärder, inom olika sakområden, för att främja landsdels- eller minoritetsspråk som har en historisk geografisk bas.

I del IV finns regler om Europarådets övervakning av konventionens tillämpning i de länder som ratificerat konventionen och i del V finns slutbestämmelser som bl.a. innehåller regler om ikraftträdande av konventionen och möjlighet att göra reservationer.

Åtaganden

Av artikel 2 framgår att minoritetsspråkskonventionen är flexibel på så sätt att staterna i viss mån kan välja i vilken omfattning man vill binda sig för bestämmelserna i konventionen och på vilken nivå man vill ratificera en viss bestämmelse.

Enligt artikel 2 punkt 1 är en stat som ratificerar konventionen skyldig att tillämpa bestämmelserna i del II på samtliga landsdels- eller minoritetsspråk som används inom staten och som motsvarar konventionens definition av sådana språk. Detta gäller oavsett om staten omnämner språket i ratifikationsinstrumentet eller inte. En stat kan dock välja att anmäla reservationer mot alla bestämmelser i del II utom artikel 7 punkt 1 (som anger mål och principer för staternas politik, lagstiftning och praxis). I en stat som har ratificerat konventionen omfattas således samtliga språk som faller inom konventionens definition av landsdels- eller minoritetsspråk av bestämmelserna i konventionens del II artikel 7 punkt 1.

Så som framgått ovan ger konventionens definition av landsdels- eller minoritetsspråk utrymme för olika bedömningar när det gäller om ett visst språk faller inom definitionen eller inte. Enligt konventionskommentaren är det i sista hand staten själv som får bedöma vilka av de uttrycksformer som finns i landet som faller in under konventionens definition av "landsdels- eller minoritetsspråk".

När det har fastslagits vilka språk som är landsdels- eller minoritetsspråk i en stat kan staten enligt artikel 2 punkt 2 välja att utöver de obligatoriska bestämmelserna i del II i konventionen också tillämpa bestämmelserna i del III i konventionen på de språk som har en historisk geografisk bas i staten. Väljer landet att ratificera konventionen också beträffande del III måste

detta ske på det i artikel 2 punkt 2 och artikel 3 punkt 1 angivna sättet. Där föreskrivs att de landsdels- eller minoritetsspråk som del III i konventionen skall tillämpas på, skall anges av landet. Dessutom skall varje land ange vilka punkter och stycken i del III som skall tillämpas på respektive landsdels- eller minoritetsspråk.

När det gäller valet av vilka bestämmelser i del III som skall tillämpas på en stats landsdels- eller minoritetsspråk finns vissa begränsningar enligt konventionens artikel 2 punkt 2. Dessa är att minst 35 punkter eller stycken skall tillämpas på varje landsdels- eller minoritetsspråk och att av dessa minst tre skall vara från artiklarna 8 och 12 samt en från någon av artiklarna 9,10,11 och 13. Staterna har i och med dessa bestämmelser givits en relativt stor valfrihet när det gäller vilka förpliktelser de önskar åta sig beträffande de olika landsdels- eller minoritetsspråken i staten. Som ett exempel kan nämnas att artikel 8 som berör utbildning på landsdels- eller minoritetsspråk innehåller 26 olika förpliktelser varav staten bara är skyldig att välja tre.

När en punkt eller ett stycke innehåller flera alternativa förpliktelser räknas normalt ett av alternativen som en punkt eller ett stycke. Kompletterar alternativen emellertid varandra, som t.ex. är fallet med artikel 9 stycke 1 a iii) och a iv), räknas de som två punkter och stycken.

De alternativa förpliktelserna innebär att staterna har möjlighet att i stor utsträckning välja olika nivåer på sina åtaganden.

Bestämmelser till skydd och stöd för landsdels- eller minoritetsspråken

I del II och del III i konventionen finns de materiella bestämmelser som är avsedda att ge landsdels- eller minoritetsspråken det stöd och skydd som de behöver för att kunna bevaras och stärkas.

I del II finns de obligatoriska mål och principer som varje stat som ratificerar konventionen skall tillämpa beträffande de landsdels- eller minoritetsspråk som finns i staten. Dessa mål och principer ses som nödvändiga för att bevara landsdels- eller minoritetsspråken. Det går därför inte att i samband med ratificeringen av konventionen göra förbehåll för dessa.

I del III finns de mer detaljerade bestämmelser som varje stat kan välja att ratificera för de språk som har en geografisk historisk bas.

Målen och principer som finns angivna i del II, artikel 7 punkt 1, kan sammanfattas i följande punkter,

— erkännande av de landsdels- eller minoritetsspråk som finns i staten som ett uttryck för kulturell rikedom,

- respekt för varje landsdels- eller minoritetsspråks geografiska område, t.ex. när ny administrativ indelning av landet övervägs,
- åtgärder för att förenkla och/eller uppmuntra användningen av sådana språk såväl i tal som skrift, såväl i privata som offentliga sammanhang,
- lämpliga åtgärder för undervisning och studium av och i landsdels- eller minoritetsspråk,
- stöd för utbyte mellan grupper som talar landsdels- eller minoritetsspråk i identiskt eller liknande former, både inom staten och över nationsgränserna.

De bestämmelser som finns i övriga punkter i del II är,

- i artikel 7 punkt 2, ett krav att avlägsna de *diskriminerande åtgärder* som kan finnas mot användningen av landsdels- eller minoritetsspråk samt att — om det behövs för att öka jämlikheten mellan olika språk — godkänna viss positiv diskriminering till förmån för dessa språk,
- i artikel 7 punkt 3, ett krav att främja *åtgärder som ökar förståelsen mellan olika språkgrupper* i landet samt
- i artikel 7 punkt 4 ett krav att ta hänsyn till *önskemål från dem som talar landsdels- eller minoritetsspråk* när åtgärder som berör dessa språk skall vidtas.

Konventionens del II innehåller en bestämmelse i artikel 7 punkt 5 om hur målen och principerna i del II i konventionen skall tillämpas på *territoriellt obundna språk*. I konventionskommentaren konstateras att en förutsättning för att en del av principerna och målen i del II — liksom bestämmelserna i del III — skall kunna tillämpas, är att det finns en bestämd historisk geografisk bas för språken. Eftersom en sådan historisk geografisk bas inte finns för de territoriellt obundna språken kan bara en del av målen och principerna i del II och ingen av bestämmelserna i del III tillämpas på dessa språk.

Av bestämmelserna i del II framgår att artikel 7.1 tillämpas inom de territorier där landsdels- eller minoritetsspråk används och i enlighet med situationen för varje språk (jfr när det gäller innebörden av detta begrepp vad som sagts ovan), medan bestämmelserna i artikel 7.2, 7.3 och 7.4 inte innehåller någon sådan begränsning.

Del III av konventionen innehåller bestämmelser som innebär preciserade och konkreta åtgärder till skydd och stöd för användandet av landsdels- eller minoritetsspråk med en geografisk historisk bas.

Bestämmelserna i del III täcker en rad olika sakområden. Varje artikel omfattar ett sakområde,
— artikel 8 utbildning,
— artikel 9 rättsväsendet,
— artikel 10 förvaltningsmyndigheter och samhällsservice,
— artikel 11 massmedia,
— artikel 12 kulturell verksamhet och kulturella inrättningar,
— artikel 13 ekonomiska och sociala förhållanden
— artikel 14 utbyte över gränserna.

Av dessa bestämmelser framgår att de flesta förpliktelserna i konventionen är begränsade till de geografiska områden där landsdels- eller minoritetsspråken används av hävd.

De förpliktelser enligt konventionens del III som — om ett land väljer att ratificera dessa bestämmelser — gäller i hela landet, dvs även utanför de områden där landsdels- eller minoritetsspråket används av hävd är,
— artikel 8 punkt 2, undervisning på, eller i landsdels- eller minoritetsspråken,
— artikel 9 punkt 2, att inte vägra godkänna giltigheten av juridiska dokument endast på grund av att de avfattats på ett landsdels- eller minoritetsspråk,
— artikel 9 punkt 3, att tillhandahålla de viktigaste lagtexterna och de texter som särskilt hänför sig till personer som använder landsdels- eller minoritetsspråk på dessa språk,
— artikel 10 punkt 5, att tillåta släktnamn på landsdels- eller minoritetsspråk,
— artikel 11 punkt 2, att garantera friheten att ta emot TV- och radioutskändningar på landsdels- eller minoritetsspråk samt friheten att ta emot information i övrigt på dessa språk,
— artikel 12 punkt 2, att tillåta, uppmuntra och /eller tillhandahålla lämplig kulturell verksamhet och kulturella inrättningar på dessa språk eller med anknytning till dessa språk,
— artikel 12 punkt 3, att ta vederbörlig hänsyn till landsdels- eller minoritetsspråken och den kultur dessa ger uttryck för när landet sprider sin kultur utomlands,
— artikel 13 punkt 1, att i olika typer av ekonomisk och social verksamhet se till att ta bort förbud mot och praxis som motverkar användningen av landsdels- eller minoritetsspråk i sådana sammanhang och
— artikel 14 punkt a) och punkt b) att på det internationella planet, bilateralt och multilateralt, verka för att landsdels- eller minoritetsspråken främjas.

Övervakning av konventionens tillämpning

Del IV av konventionen innehåller bestämmelser för hur Europarådet, dess medlemsstater och allmänheten skall kunna kontrollera att de stater som ratificerat konventionen uppfyller sina åtaganden enligt konventionen. Övervakningen av konventionens tillämpning kan sägas vara av politisk natur.

Kontrollen skall ske genom att de stater som ratificerar konventionen var tredje år skall inge en rapport till Europarådet med en redogörelse för hur staterna praktiskt har omsatt sina åtaganden enligt konventionen. Rapporterna skall offentliggöras.

I Europarådet granskas rapporterna av en expertkommitté bestående av en medlem från vart och en av de stater som ratificerat konventionen. Medlemmarna i expertkommittén väljs av Europarådets ministerkommitté på förslag från respektive stat som ratificerat konventionen (varje stat ger in en lista med förslag på personer som ministerkommittén kan välja mellan). Expertkommitténs medlemmar skall stå fria gentemot staternas regeringar och vara erkänt skickliga och erfarna i frågor som rör landsdels- eller minoritetsspråk.

Organisationer eller sammanslutningar i den stat som har lämnat in rapporten — t.ex. sådana organisationer som representerar dem som använder landsdels- eller minoritetsspråk — får lämna synpunkter till Europarådets expertkommitté om hur de anser staten följt sina åtaganden enligt del II och del III i konventionen. Expertkommittén utformar på grundval av de rapporter staterna lämnat in och med hänsyn taget till de synpunkter oberoende organisationer eller sammanslutningar kan ha lämnat, en rapport till Europarådets ministerkommitté. Innan expertkommittén överlämnar sin rapport till ministerkommittén skall staterna få tillfälle att kommentera rapporten.

Rapporterna från expertkommittén får offentliggöras av ministerkommittén om den beslutar att så skall ske. Om ministerkommittén anser att det finns anledning till det kan rekommendationer ges till staten med anledning av rapporten.

3 Andra länders ratificering av konventionen

Fem länder har fram till i december 1997 ratificerat minoritetsspråkskonventionen, nämligen Norge, Finland, Ungern, Nederländerna och Kroatien i nu nämnd ordning. Konventionen träder därmed i kraft den 1 mars 1998.

I det följande kommer en närmare redogörelse ges för hur Norge och Finland valt att ratificera konventionen och för den nationella lagstiftning och åtgärder i övrigt man i respektive land har till stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråken där. Motsvarande redogörelse för Ungerns och Nederländernas ratificering och nationella bestämmelser är mer översiktlig eftersom vi ansett att de nordiska ländernas nationella åtgärder är av störst intresse för oss. Någon redogörelse för Kroatiens ratificering och nationella bestämmelser där kan inte lämnas på grund av att Kroatien ratificerat konventionen kort innan utredningstidens slut.

Gemensamt för de fyra första länder som ratificerat konventionen är att man i dessa länder redan innan ratificeringen haft nationell lagstiftning och andra åtgärder till skydd och stöd för landsdels- eller minoritetsspråken. Dessa nationella regler har utgjort grunden för ratificeringen av minoritetsspråkskonventionen.

3.1 Norge

3.1.1 Ratificeringen av konventionen

Norge var det första land som ratificerade minoritetsspråkskonventionen. Innehållet i Norges ratifikationsinstrument framgår av bilaga 2. Där anges att Norge ratificerar bestämmelserna i del I, II, IV och V i konventionen samt 46 närmare angivna punkter och stycken i del III av konventionen för det samiska språket.

Inget annat språk än samiska nämns i ratifikationsinstrumentet. Såsom framgått av föregående kapitel gäller dock del II i konventionen för samtliga landsdels- eller minoritetsspråk i de stater som ratificerar konventionen oavsett om de nämns i samband med ratificeringen eller inte.

I Norge talas, liksom i Sverige och Finland, flera olika varieteter av samiska bland vilka nordsamiskan dominerar. Norge har emellertid valt

att ratificera konventionen för samiska som ett språk och i stora delar överlämnat frågan om vilka insatser som skall göras för språkets olika varieteter till det norska sametinget.

Samråd med representanter för samerna skedde innan man beslutade vilka punkter och stycken som skulle ratificeras.

3.1.2 Nationella åtgärder i överensstämmelse med åtagandena i konventionen

I Norge finns en rad lagar och åtgärder i övrigt till skydd och stöd för samernas kultur och språk m.m. Den grundläggande bestämmelsen finns intagen i den norska grundlagen där det i § 110 A, sedan år 1988, föreskrivs att det åligger statens myndigheter att skapa sådana förutsättningar att den samiska befolkningen kan bevara och utveckla sitt språk, sin kultur och sitt sociala arv.

Det samiska språket ges särskilt skydd och stöd inom en rad olika samhällsområden. De flesta bestämmelser som reglerar rätten att använda samiska finns intagna i samelovens språkregler från år 1992, då samiskan också blev likställt med norska som ett officiellt språk i Norge. Dessa regler utgör stommen i det norska regelverk som utgjorde grunden för Norges ratificering av minoritetsspråkskonventionen för det samiska språket.

Samelagens språkregler, tredje kapitlet i Sameloven

Samelagens språkregler gäller i huvudsak inom ett begränsat geografiskt område, förvaltningsområdet för samiskt språk. Förvaltningsområdet utgörs av sex kommuner: Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana och Kåfjord. Utanför förvaltningsområdet gäller bara ett begränsat antal av språkreglerna.

Syftet med språkreglerna sägs vara att bevara och utveckla det samiska språket och särskilt att stärka användningen av språket i offentliga sammanhang. Språkreglerna berör användning av samiska bl.a.,

- vid kontakt med lokala och regionala myndigheter
- inom hälsovårdssektorn och den sociala sektorn
- inom rättsväsendet
- inom kyrkan
- inom utbildningsväsendet

Inom förvaltningsområdet har man, om man själv använder sig av samiska i kontakten med *lokala offentliga organ* (antingen dessa är kommunala, fylkeskommunala eller statliga), rätt att få svar på samiska både vid muntliga och skriftliga kontakter med myndigheten.

Om man själv i skrift använder sig av samiska i kontakten med ett *regionalt organ* (dvs. ett fylkeskommunalt eller statligt organ), som har en eller flera av förvaltningsområdets sex kommuner som tjänsteområde, har man rätt att få skriftligt svar på samiska.

Alla som önskar att använda samiska för att tillvarata sina egna intressen i kontakt med *lokala och regionala hälsovårds- eller sociala institutioner* har rätt att bli bemötta på samiska, både skriftligen och muntligen.

I kontakt med *rättsväsendet* inom förvaltningsområdet har man rätt att använda sig av samiska. Med rättsväsendet avses, domstolar, länsmän, polis, åklagare, fängelse och kriminalvård i frihet. För dessa myndigheter gäller samma regler som för andra lokala och regionala organ inom förvaltningsområdet. Därutöver gäller särskilda regler om utökade rättigheter att använda samiska inom rättsväsendet.

För domstolar vars ämbetskrets helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet gäller att envar får använda samiska i inlagor i rättegång och att samiska får användas vid muntliga kontakter med domstolen och under muntliga förhandlingar i domstol. Rätten att använda samiska under muntliga förhandlingar i domstol innebär emellertid inte att en samisktalande person som kan norska kan kräva att alla i t.ex. en rättegång, skall tala samiska eller att det som sägs på norska skall tolkas till samiska. Om någon begär det kan rättens ordförande emellertid besluta att förhandlingspråket skall vara samiska. Behövs översättning eller tolk skall detta betalas av staten.

För polis- och åklagarväsendet gäller om deras verksamhetsområde helt eller delvis omfattar samma geografiska område som förvaltningsområdet, att envar har rätt att tala samiska vid bl.a. förhör på myndighetens kontor och vid muntlig anmälan. Intagna på fängelseanstalt i Troms och Finnmark har också rätt att tala samiska.

Inom *Norska kyrkan* i förvaltningsområdet har envar rätt att få barndop, vigsel, nattvard, själavård m.m. förrättade på samiska.

För att göra det möjligt för tjänstemän hos lokala och regionala offentliga organ att uppfylla språkreglernas krav om bemötande på samiska innefattar språkreglerna regler om möjlighet till tjänstledighet med lön för tjänstemän inom förvaltningsområdet för att lära sig samiska.

Språkreglerna innehåller också regler om att *lagar och föreskrifter* som är av särskilt intresse för hela eller delar av den samiska befolkningen skall *översättas* till samiska. Kungörelser från offentliga organ inom förvaltningsområdet, som riktar sig till hela eller delar av befolkningen i

förvaltningsområdet, skall avfattas både på samiska och norska.

När det gäller *utbildning i eller på samiska* finns regler om att alla elever i grundskolan i samiska distrikt har rätt till undervisning i eller på samiska. Utanför detta område finns en sådan rätt om minst tre elever begär det. Kommunerna i förvaltningsområdet kan besluta att samiska skall vara obligatoriskt i grundskolan. I viss omfattning finns också rätt att lära sig samiska inom ramen för vuxenutbildning och på statens bekostnad.

I språkreglerna berörs också *Samiskt språkråd*. Språkrådet har bl.a. till uppgift att bevara, stärka och utveckla samiskt språk i Norge. De ger vägledning och information i språkfrågor och har listor över kvalificerade översättare och tolkar.

Vad gäller *tillämpningen* av de norska språkreglerna för samiska har man vid kommitténs kontakter med norska regeringstjänstemän uppgett att samelovens språkregler fortfarande är så nya att de inte är helt genomförda i praktiken. Man har emellertid uppmärksammat att det finns svårigheter att rekrytera tillräckligt många lärare i samiska språket. Tjänstemän vid myndigheter behärskar inte heller samiska i den utsträckning som skulle behövas. Det finns också brist på läromedel på samiska.

Positiva effekter som man märkt till följd av språklagstiftningen är att allt fler talar samiska och att man i allt större utsträckning begär att bli bemött på samiska i olika offentliga sammanhang. Nordsamiskan, som är den varietetet av samiska som används inom förvaltningsområdet för samiskt språk, har stärkts och utvecklas i positiv riktning. Det är svårare att bevara de mindre utbredda varieteterna av samiska, lulesamiska och sydsamiska, som inte används i förvaltningsområdet.

Utöver samelovens språkregler bör några *andra åtgärder av betydelse* för ratificeringen av konventionen nämnas nämligen att det sedan lång tid tillbaka finns regelbundna utsändningar på samiska via norsk radio, NRK, och vissa TV-program på samiska. Norska staten täcker alla kostnader för produktion av litteratur på samiska.

3.1.3 Kostnader

Vad gäller kostnaderna för de nationella åtgärder som vidtagits för att stödja och utveckla det samiska språket i Norge kan allmänt sägas att man från norsk sida anser att de mest kostnadskrävande åtgärderna är utbildning av personal, tjänstemän, tolkar och översättare samt framtagning av läromedel.

Under år 1995 avsattes drygt 16,5 miljoner norska kronor för användningen av samiska enligt samelovens språkregler inom kommuner och fylkeskommuner i det samiska förvaltningsområdet. Sametingets språkråd fördelar pengarna mellan kommunerna. Målet är att upprätta en tvåspråkig förvaltning inom dessa kommuner med tvåspråkiga tjänstemän. I dagsläget används dock fortfarande tolk i stor utsträckning av tjänstemännen.

3.2 Finland

3.2.1 Ratificeringen av konventionen

Finland ratificerade minoritetsspråkskonventionen som andra land, i november 1994. Av ratifikationsinstrumentet framgår att Finland ratificerat 59 punkter och stycken i del III i konventionen för *samiska* som ett landsdels- eller minoritetsspråk samt 65 punkter och stycken för *svenska* som ett mindre allmänt använt officiellt språk (se artikel 3 punkt 1 i konventionen). Det anges också att Finland åtar sig att i vederbörliga delar tillämpa del II av konventionen på *romani* och på *andra territoriellt obundna språk* i Finland.

Samiska används i Finland i flera olika varieteter, nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska. Finland har dock liksom Norge valt att ratificera konventionen för samiska som ett språk. När det gäller svenska har Finland valt att utnyttja konventionens bestämmelse i artikel 3 och ratificera vissa bestämmelser i del III i konventionen för svenska som ett officiellt språk som används mindre allmänt.

Skälet till att man i ratifikationsinstrumentet särskilt nämnt *romani* som ett territoriellt obundet språk i Finland är, enligt de uppgifter vi fått, att man på detta sätt vill markera den vikt man från finsk sida lägger vid att stödja romernas kultur och språk. Ett annat skäl är att det finns många romer i Finland, ca 6 000—7 000 personer och att dessa i motsats till andra minoritetsgrupper begärt att konventionens bestämmelser skall tillämpas på deras språk.

Såsom framgått av föregående kapitel gäller del II i konventionen för samtliga landsdels- eller minoritetsspråk i de stater som ratificerar konventionen oavsett om de nämns i samband med ratificeringen eller inte. Villkoret är att språken uppfyller konventionens krav på ett landsdels- eller minoritetsspråk.

Beträffande samtliga tre språk som nämnts i ratifikationsinstrumentet fanns redan gällande lagstiftning och nationella åtgärder i övrigt till skydd och stöd för dessa språk som kunde utgöra grunden för en ratificering.

Någon ny lagstiftning ansågs således inte behövas med anledning av ratificeringen.

Innan Finland beslöt vilka åtaganden i konventionen som Finland skulle binda sig för att tillämpa, samrådde man med den svensktalande minoriteten företrädd av Svenska Finlands folkting, med samerna företrädd av delegationen för sameärenden och med romerna genom delegationen för zigenarärenden.

3.2.2 Nationella åtgärder i överensstämmelse med åtagandena i konventionen

Den grundläggande rätten att använda svenska, samiska och romani tillförsäkras i § 14 i den finska regeringsformen. Där slås det fast att Finlands nationalspråk är finska och svenska och att envars rätt att i egen sak — hos domstolar och andra myndigheter — använda sitt eget språk, antingen detta är finska eller svenska, skall tryggas i lag. Vidare föreskrivs att det allmänna skall tillgodose båda dessa språkgruppers kulturella och samhälleliga behov. För samerna, romerna och andra grupper gäller enligt samma bestämmelse att de har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur.

Svenska

Svenskan är som ovan nämnts ett av Finlands två nationalspråk. Utöver skyddet i grundlagen skyddas svenska språket genom *språklagen* från år 1922. Språklagens regler gäller för domstolar, statliga myndigheter, kommuner och den evangelisk-lutherska kyrkans församlingar.

De språkliga rättigheterna enligt språklagen är beroende av vilken språklig status en kommun har. Enligt språklagen indelas finska kommuner i enspråkigt finska kommuner, enspråkigt svenska kommuner, tvåspråkiga kommuner med finsk majoritet samt tvåspråkiga kommuner med svensk majoritet. Huvudregeln är att om mindre än 8% av befolkningen talar finska/svenska är kommunen enspråkig. Om minoriteten utgör minst 8 % av befolkningen eller 3 000 personer är kommunen tvåspråkig.

I korthet innebär språklagens regler följande.

Vid kontakt med *statliga myndigheter* såsom domstolar, polis, arbetsförmedling m.m. har en medborgare alltid rätt att använda sitt eget språk. Om ämbetsdistriktet för de statliga myndigheten är tvåspråkigt har den enskilde också rätt att få svar på det egna språket. Någon sådan rätt finns inte om ämbetsdistriktet är enspråkigt.

Vid kontakt med *kommunala myndigheter* har den enskilde rätt att använda sitt eget språk i tvåspråkiga kommuner. Är kommunen enspråkig måste emellertid den enskilde använda kommunens språk. Detsamma gäller det språk myndigheterna svarar den enskilde på.

I tvåspråkiga kommuner och tvåspråkiga statliga ämbetsdistrikt gäller att meddelanden till allmänheten, såsom *kungörelser och meddelanden*, skall avfattas på båda språken. *Skyltar och vägvisare* inom sådana områden skall också vara tvåspråkiga.

I *annan lagstiftning* angående rätt att använda sitt modersmål finns bl.a. följande bestämmelser. Viss möjlighet att få *tolk* på statens bekostnad finns i enspråkiga kommuner i ärenden där enskilds rätt kan stå i konflikt med myndighetens, t.ex. barnskyddsfall eller indragning av körkort. När det gäller *utbildning* är alla kommuner skyldiga att anordna grundskoleundervisning på svenska respektive finska om det finns minst 13 lågstadielever som har endera språket som modersmål. Undervisning sker i enspråkiga skolor. För *daghem* finns regler om att kommun skall sörja för att dagvård erbjuds på barnets modersmål. När det gäller *hälsovård* finns bestämmelser om att patientens modersmål i möjligaste mån skall beaktas. Inom vissa delar av sjukvården finns en utökad skyldighet att tillhandahålla sjukvård på patientens modersmål.

Samiska

Utöver det grundlagsstadgande som ovan redovisats finns ytterligare en grundlagsbestämmelse som berör samiska språket. I § 51 a regeringsformen stadgas att samerna som ett urfolk skall tillförsäkras kulturell autonomi inom sitt hembygdsområde i ärenden som angår deras språk och kultur. Därutöver finns i lagar och förordningar olika bestämmelser till skydd och stöd för det samiska språket. Viktigast av dessa bestämmelser är *lag om användning av samiska hos myndigheter* som trädde i kraft år 1992.

Språklagens regler gäller i huvudsak inom *samernas hembygdsområde*. Hembygdsområdet omfattar Enontekis, Enare och Utsjoki kommuner samt Lapplands renbeteslags område i Sodankylä kommun.

Den samiska språklagen innebär i korthet följande. Inom hembygdsområdet har en same rätt att använda samiska i ärende som gäller honom eller henne, eller i ärende där en same skall höras. Rätten omfattar såväl *kommunala myndigheter* som områdets *alla statliga distriktsmyndigheter och lokala myndigheter och domstolar* som har ämbetsdistrikt som täcker någon del av samernas hembygdsområde. Dessutom har en same rätt att använda samiska i *kommun eller församling* inom hembygdsområdet.

Utanför hembygdsområdet har same rätt att använda samiska vid kontakt med bl.a. länsstyrelsen och länsrätten i Lapplands län, högsta domstolen, justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman. Språklagen innebär inte att tjänstemän på de olika myndigheter som berörs av språklagens regler skall kunna samiska. Myndigheterna inom hembygdsområdet har i stället en skyldighet att tillhandahålla tolk eller översättning till samiska i sina kontakter med samer som vänt sig till myndigheten och då använt sig av samiska.

Språklagen innehåller också bestämmelser om att *kungörelser, meddelanden, anslag och blanketter* skall avfattas också på samiska inom samernas hembygdsområde. Sådana *lagar och förordningar, statsrådsbeslut m.m.* som särskilt berör samerna skall publiceras också på samiska. Myndigheterna bör inom hembygdsområdet enligt lagen förse *skyltar och vägvisare* också med samisk text.

För att språkreglerna skall kunna tillämpas på ett riktigt sätt behövs tillgång till tolkar och översättare. Inom sametinget finns en *byrå för det samiska språket* som ansvarar för att det finns tillgång till tolkar och översättare samt för samisk språkvård.

För att uppmuntra tjänstemän att lära sig samiska finns enligt språkreglerna möjlighet för dem som arbetar på statliga myndigheter som omfattas av språkreglernas bestämmelser att få tjänstledigt med lön för utbildning i det samiska språket. Vid tillsättning av statliga tjänster vid myndigheter i samernas hembygdsområde ses kunskaper i samiska som en merit.

Även *grundskolelagen, gymnasielagen och lagen om dagbarnvård* innehåller bestämmelser av betydelse för det samiska språket. I grundskolelagen och gymnasielagen sägs att elever som är bosatta inom samernas hembygdsområde kan undervisas i eller på detta språk. I lagen om dagbarnvård stadgas att kommunerna skall sörja för att dagbarnvård står till buds på barnets modersmål då detta är samiska.

När det gäller *tillämpningen* av de bestämmelser som gäller till stöd och skydd för det samiska språket har man i Finland angett att det största problemet är bristen på lärare i samiska och undervisningsmaterial på samiska. Särskilt svårt är det att rekrytera lärare till de högre stadierna i skolan. För utbildning av lärare i samiska ges inga särskilda statliga medel. Däremot har staten under en 10-årsperiod bidragit med ca en och en halv miljon mark till undervisningsmaterial på samiska.

När det gäller kontakter på samiska med myndigheter har språklagens möjligheter att använda samiska vid sådana kontakter hittills utnyttjats i mycket liten utsträckning. Inte heller har många utnyttjat möjligheten att få skrivet material, t.ex. blanketter etc. på samiska. Detta kan, enligt de

uppgifter vi fått, dels ha att göra med att kunskaperna i att läsa och skriva samiska är dåliga bland den samiska befolkningen, dels att kunskaperna i den vokabulär som behövs i officiella sammanhang är bristfällig.

Romani

I Finland finns en internationellt sett förhållandevis lång tradition när det gäller samarbete mellan företrädare för myndigheter och romer. Sedan år 1956 har det funnits en statlig delegation för zigenarärenden som idag består av 18 medlemmar varav tio är romer. Delegationen skall främja den romska befolkningens möjlighet att på likvärdiga villkor delta i samhällslivet samt främja den romska befolkningens ekonomiska, sociala och kulturella levnadsförhållanden. Utöver denna delegation finns det fyra regionala delegationer med uppgift att främja den romska befolkningens levnadsförhållanden på det regionala planet. Statliga åtgärder för att främja romsk kultur och språk har framför allt vidtagits sedan 1980-talet.

När det gäller stödet och skyddet för språket romani har man i Finland främst vidtagit åtgärder när det gäller utbildning i romani och romsk kultur för både för barn och vuxna. År 1993 tillsattes en ledningsgrupp för zigenarutbildning inom Utbildningsministeriet. Ledningsgruppen skall handlägga alla frågor av principiell natur som rör utbildning av romer, från förskoleutbildning till vuxenutbildning. Hälften av ledamöterna i ledningsgruppen är romer. Ett av syftena med undervisning i romani och romsk kultur och historia är att göra skolundervisning och vuxenundervisning mer meningsfull för både romska barn och vuxna. Det har tidigare av olika skäl, varit svårt för romer att studera vilket har lett till att det bland äldre romer finns många med dålig skolunderbyggnad. För att underlätta undervisningen för barn har man i Finland arbetat fram ABC-böcker i romani. För vuxna anordnas bl.a. sommarkurser i romani och finska. Kostnaderna för dessa kurser betalas till hundra procent av finska staten och är därför kostnadsfria för deltagarna.

3.2.3 Kostnader

Allmänt har man uppgett att de största kostnaderna för stöd och skydd för det samiska språket består i översättning och tolkning till det samiska språket.

I propositionen till den samiska språklagen tar man upp kostnader för byrån för det samiska språket, kostnader för åtta tjänster som tolkar och översättare i de kommuner som ligger inom samernas hembygdsområde samt övriga kostnader för tolkning och översättning. Det har senare visat sig att de sammanlagda kostnaderna för sametinget och språkbyrån för statens del uppgått till ca två miljoner mark årligen. Av åtta beräknade tjänster som tolkar och översättare inom kommunerna i samernas hembygdsområde har endast en besatts. Kostnaden för denna tjänst uppgår till ca 500 000 mark årligen, en kostnad som staten stod för de första åren men som nu faller på kommunerna.

Vad gäller stödet och skyddet för romani avsatte finska staten under år 1996 en och en halv miljon finska mark till ledningsgruppen för zigenarutbildning.

3.3 Ungern

3.3.1 Ratificeringen av konventionen

Ungern ratificerade år 1995 som tredje land minoritetspråkskonventionen. Av ratifikationsinstrumentet framgår att Ungern åtar sig att tillämpa 47 punkter och stycken i del III i konventionen för fem språk, nämligen kroatiska, tyska, rumänska, slovakiska och slovenska.

Utöver de språk som nämns i ratifikationsinstrumentet har Ungern i nationell lagstiftning slagit fast att det finns ytterligare åtta språk eller sammanlagt tretton språk, som anses som minoritetsspråk i Ungern. Dessa språk är armenska, bulgariska, grekiska, kroatiska, tyska, zigeniska (romani och sinti), rutenska, polska, rumänska, serbiska, slovakiska, slovenska, och ukrainska. Samtliga tretton språk anses falla inom konventionens tillämpningsområde och bestämmelserna i del II i konventionen kommer således att tillämpas på alla språken. Skälet till att man valt att bara nämna fem språk i ratifikationsinstrumentet är enligt uppgift att dessa språk funnits under längst tid i Ungern och talas av flest personer. Åtgärder till stöd och skydd för dessa fem språk finns också inom de olika sakområden såsom undervisning, offentlig förvaltning m.m. som konventionen täcker, vilket underlättat ratificeringen av del III i konventionen för språken. Enligt uppgift är målet att Ungern, så snart de ekonomiska förutsättningarna finns, skall ratificera del III i konventionen också för de åtta språk som nu inte omfattas av ratificeringen av bestämmelserna i del III i konventionen.

Ungern har valt att ratificera samma punkter och stycken i del III för samtliga de fem språk som omfattas av ratifikationen. I stort sett fanns

redan innan ratificeringen nationell lagstiftning angående stöd och skydd för landsdels- och minoritetsspråk, som kunde ligga till grund för ratificeringen. Man avser att tillämpa de bestämmelser man ratificerat i del III i hela landet. Som angetts i kapitel fyra är huvudavsikten med bestämmelserna i del III i konventionen att dessa skall tillämpas inom ett begränsat geografiskt område i respektive land motsvarande det område där språket används av hävd. Skälet till att man i Ungern har valt att ändå tillämpa konventionens bestämmelser i del III över hela landets territorium är att de som använder de olika minoritetsspråken i Ungern alltid har varit spridda över hela landets territorium och det således inte går att definiera geografiska områden där språken har talats av hävd.

3.3.2 Nationella åtgärder i överensstämmelse med åtagandena i konventionen

En nationell lag framför andra gjorde det möjligt för Ungern att ratificera minoritetsspråkskonventionen, nämligen *lagen om nationella och etniska minoriteters rättigheter* från år 1993. I denna anges vilka kriterier som skall vara uppfyllda för att en grupp skall anses som en nationell och etnisk minoritet liksom vilka minoriteter som för närvarande uppfyller dessa kriterier. De motsvarar de ovan nämnda tretton minoritetsspråken i Ungern. Lagens bestämmelser omfattar enligt sin lydelse inte invandrare eller flyktingar. Lagens syfte är att hindra assimilering och tillförsäkra nationella och etniska minoriteter *rätt till sin egen identitet, språk, kultur och traditioner*.

Ett viktigt inslag i lagen är möjligheten för nationella minoriteter att efter allmänna val inrätta lokala självstyrande minoritetsorgan som har till uppgift att bevaka minoriteternas intressen hos kommunala myndigheter och beslutande församlingar. Lagen föreskriver att kommunala beslut rörande utbildning, lokal massmedia, användning av minoritetsspråk m.m. bara får fattas efter hörande av de lokala minoritetsorganen om beslutet berör minoritetsbefolkningen.

Lagen tillförsäkrar också minoriteterna inflytande på det nationella planet bl.a.genom regler om val till ett nationstäckande minoritetsorgan och en ombudsman som skall bevaka minoriteternas rättigheter.

Det finns ett särskilt kapitel i lagen som rör rätt till undervisning i eller på minoritetsspråken i daghem och skolor samt statens ansvar att bekosta utbildning av lärare och undervisningsmaterial för dessa ändamål. I samma kapitel anges att tillgången till litteratur på minoritetsspråken skall tillförsäkras genom ett nätverk av minoritetsbibliotek.

Ett särskilt kapitel ägnas användandet av minoritetsspråken. Där anges att alla har rätt att använda sitt modersmål i alla sammanhang i Ungern.

Vad detta närmare innebär skall anges i en särskild lag. I kapitlet anges vidare att alla har rätt att i domstol använda sitt eget modersmål. Det anges också att alla har rätt att använda sitt modersmål i parlamentet och kommunala församlingar. Det föreskrivs vidare att alla kommunala organ på begäran av minoritetsorgan skall publicera alla beslut, blanketter m.m. också på minoritetsspråken samt att skyltar anslag m.m. skall finnas också på minoritetsspråken. Slutligen anges att inom de områden där minoriteter bor skall kunskaper i minoritetsspråk ses som en merit vid tillsättande av tjänster hos lokala myndigheter och myndigheter som ger service till allmänheten.

Lagen innehåller också bestämmelser om rätt till ekonomiskt stöd från staten till de daghem och skolor som ger undervisning i eller på minoritetsspråk samt ekonomiskt stöd till de självstyrande minoritetsorganen.

Vad gäller den praktiska *tillämpningen* av lagen om nationella och etniska minoriteters rättigheter och åtagandena enligt minoritetsspråkskonventionen har man angett att konventionens bestämmelser i första hand kommer att tillämpas i de områden där valen till lokala självstyrande minoritetsorgan var framgångsrika under år 1994 och 1995. Det lyckade genomförandet av sådana val indikerar enligt ungerska regeringstjänstemän att det finns många personer som tillhör en minoritet i dessa områden.

3.3.3 Kostnader

De uppgifter vi fått när det gäller kostnader för nationell lagstiftning till stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråk i Ungern är att man inte kan uppskatta kostnaderna för de åtaganden man gjort enligt konventionen förrän denna träder i kraft eftersom man först då genomför alla planerade nationella åtgärder.

3.4 Nederländerna

3.4.1 Ratificeringen av konventionen

Nederländerna ratificerade år 1996 som fjärde land minoritetsspråkskonventionen. Av ratifikationsinstrumentet framgår att Nederländerna åtar sig att tillämpa 48 punkter och stycken i del III i konventionen för frisiska i provinsen Friesland, samt bestämmelserna i del II i konventionen på lågsaxiska språk och bestämmelserna i del II, enligt artikel 7 punkt 5, för jiddisch och romani chib som territoriellt obundna språk.

3.4.2 Nationella åtgärder i överensstämmelse med åtagandena i konventionen

I Nederländerna finns sedan lång tid tillbaka nationella bestämmelser som gjort det möjligt att få undervisning i frisiska inom det obligatoriska skolväsendet. Numera finns regler som ger dem som använder frisiska möjlighet att få undervisning i frisiska i provinsen Friesland. Det finns också vissa tvåspråkiga skolor i Friesland där undervisningen bedrivs på frisiska-holländska.

Som en följd av ratificeringen av konventionen omfattar rätten att få undervisning i frisiska nu också de lägre stadierna i skolan.

Rätten att få använda frisiska i kontakt med myndigheter och rättsväsendet i provinsen Friesland är lagfäst. Frisiska språket är också numera inkluderat i nationell förvaltningsrätt och i lagstiftning som berör utbildning och kultur och i skattelagstiftningen.

Frisiska förekommer regelbundet både i radio och TV och det finns dagstidningar som till viss del skrivs på frisiska. I provinsen Friesland är det också möjligt att få viss samhällsservice från offentliga organ på frisiska.

När det gäller ratificeringen av romani chib och jiddisch som territoriellt obundna språk i Nederländerna uppges detta vara ett symboliskt erkännande av språken som inte binder de nationella myndigheterna att stödja eller skydda dessa språk.

4 Vilka språk i Sverige är landsdels- eller minoritetsspråk?

Kommitténs bedömning: Vi har funnit att samiska och finska inklusive meän kielï samt romani chib är historiska landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige.

Minoritetsspråkskonventionen är enligt konventionskommentaren en kulturkonvention som är ägnad att skydda och stödja historiska landsdels- eller minoritetsspråk. Från Europarådets sida har man överlåtit åt ansvariga myndigheter i de länder som ratificerar konventionen att, med beaktande av konventionens definition i artikel 1, göra en bedömning av vilka språk som är landsdels- eller minoritetsspråk i det egna landet.

Minoritetsspråkskommitténs direktiv innebär att kommittén har i uppdrag att göra en sådan bedömning för svenskt vidkommande. I det följande skall vi därför med utgångspunkt från konventionens definition av landsdels- eller minoritetsspråk i artikel 1 och med beaktande av konventionens syfte, göra vår bedömning av vilka språk i Sverige som är landsdels- eller minoritetsspråk och vilka språk eller dialekter som faller utanför konventionens tillämpning.

Vi vill redan i detta sammanhang understryka att vår bedömning begränsar sig till att avgöra vilka språk som faller in under konventionens tillämpningsområde.

När vi i det följande tar ställning bl.a. till den komplicerade frågan om vad som är att anse som ett språk och vad som är att anse som en dialekt sker detta enbart med sikte på konventionens tillämpning. Ett språk som vi inte finner är ett landsdels- eller minoritetsspråk i konventionens mening kan ändå anses vara ett minoritetsspråk i andra sammanhang. Också i samband med konventionens tillkomst har man uppmärksammat att sådana situationer kan uppkomma. Av artikel 1 punkt b) och av konventionskommentaren framgår exempelvis att konventionen inte kan tillämpas på språk som talas av alltför få personer eftersom detta skulle leda till allt för stora praktiska svårigheter. Även om sådana språk är minoritetsspråk bör de inte ses som landsdels- eller minoritetsspråk som konventionens bestämmelser skall tillämpas på.

Vi vill också inledningsvis påpeka att om Sverige skulle ratificera konventionen, så kommer konventionens bestämmelser i del II att gälla för

alla landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige som omfattas av konventionens definition av sådana språk medan bestämmelserna i del III bara kommer att gälla för de språk som Sverige väljer skall omfattas av dem. Språk utan geografisk bas kan enligt konventionen inte omfattas av bestämmelserna i del III.

Vår utgångspunkt har varit att Sverige vid en eventuell anslutning till konventionen också kommer att ratificera bestämmelserna i del III för de språk som har en historisk geografisk bas. Vi har därför när vi prövat frågan om vilka språk som kan omfattas av en svensk tillämpning av konventionen också behandlat frågor som har anknytning till tillämpningen av del III i konventionen.

4.1 Språk och dialekter i Sverige som inte kan anses omfattade av konventionen

De två huvudkrav som ett språk, enligt definitionen i artikel 1 i konventionen, måste uppfylla för att anses vara ett landsdels- eller minoritetsspråk är,

— att språket skall användas av hävd i ett visst territorium inom en stat av medborgare i staten, (invandrarspråk omfattas inte av konventionen) och

— att språket skall vara annorlunda än det officiella språket (dialekter omfattas inte av konventionen).

Av artikel 1 punkt b) och konventionskommentaren framgår också att tillräckligt många personer måste använda ett språk för att konventionen skall kunna tillämpas på språket.

Även om ett språk inte kan uppfylla kravet på historisk geografisk anknytning kan det omfattas av vissa av konventionens bestämmelser i del II såsom ett territoriellt obundet språk.

Med utgångspunkt i definitionen i artikel 1 och konventionens övergripande syfte skall vi i det följande behandla några språk och dialekter i Sverige som enligt vår uppfattning faller utanför konventionens tillämpningsområde.

Invandrarspråk

Det första kravet enligt artikel 1 i konventionen, att ett språk skall användas av hävd, innebär att språket skall ha använts under lång tid tillbaka i landet och fortfarande användas där. Invandrarspråk omfattas således inte av

konventionen och inte heller språk som har talats i landet men numera inte längre talas där. Tidsgränsen för när ett språk övergår från att vara ett invandrarspråk till att vara ett språk som används av hävd i konventionens mening finns inte angiven i konventionen. Det är dock klart att ett språk som först är att anse som ett invandrarspråk i ett land så småningom kan övergå till att anses använt av hävd.

Svensk befolkningsstatistik omfattar inte uppgifter om etnisk tillhörighet eller språktillhörighet. Det är därför svårt att få fram uppgifter som kan ligga till grund för en bedömning av vilka språk som använts under lång tid i Sverige och fortfarande används i dag. Det står emellertid klart att det i Sverige i dag till följd av invandring från andra länder, talas många andra språk än svenska. Med få undantag har dock dessa inte använts i Sverige före andra världskriget. Detta har att göra med att invandringen till Sverige före andra världskriget var mycket begränsad.

När det gäller språk som börjat användas i Sverige först efter andra världskriget anser vi att de klart faller utanför konventionens tillämpningsområde eftersom de har använts under för kort tid för att de skall kunna anses använda av hävd. Dessa språk får istället betraktas som invandrarspråk som faller utanför konventionens tillämpningsområde.

Vi anser inte att det är lämpligt att fastslå någon absolut, generell tidsgräns för när ett språk övergår från att vara ett invandrarspråk till att anses som använt av hävd i Sverige. Det är enligt vår uppfattning lämpligare att ta ställning till detta från fall till fall med utgångspunkt från varje språks särskilda historia i Sverige. I avsnitt 4.2 behandlar vi därför vart och ett av de språk som vi anser kan bli aktuella att bedöma som använda av hävd i Sverige och tar ställning till om de kan anses omfattade av konventionen.

Dialekter

Det andra kravet i konventionen, att språket skall vara annorlunda än det officiella språket i staten innebär att dialekter av det officiella språket undantas från konventionens tillämpningsområde.

Frågan om när ett uttryckssätt skall anses vara en dialekt och när det skall anses vara ett språk är komplicerad och involverar såväl lingvistiska som sociologiska och politiska bedömningar. Vi hänvisar i denna del till det expertutlåtande som inhämtats från professor Kenneth Hyltenstam, *bilaga 3*. I konventionen ges inga närmare riktlinjer för bedömningen. Varje land som ratificerar konventionen får självt avgöra vad som är att anse som

dialekter av det officiella språket som inte omfattas av konventionens bestämmelser.

För svenskt vidkommande uppkommer i detta sammanhang frågan om hur de genuina dialekter eller folkmål, som finns i Sverige skall betraktas i relation till konventionen. Som exempel på folkmål kan nämnas älvdalsmål, gutniska och skånska. Dessa folkmål talades tidigare i ganska stor utsträckning i olika delar av landet men har till följd av bl.a. större rörlighet i befolkningen, inflyttningen till städerna och massmedias inflytande kommit att talas och förstås av allt färre personer. Rent lingvistiskt kan folkmålen vara mycket olika nutida rikssvenska. Folkmålen är nära förknippade med den bygd där de har talats och är en del av bygdens kultur och historia. Det kan därför hävdas att det finns ett intresse av att folkmålen bevaras som en viktig del av den svenska landsbygds- och kulturhistorien.

Frågan är emellertid om folkmålen kulturhistoriska värde gör att de bör omfattas av konventionens bestämmelser.

En invändning mot att tillämpa konventionen på folkmålen är att det är tveksamt om de kan anses som språk. Den allmänna uppfattningen är nog snarare att de är dialekter och som sådana omfattas de i så fall inte av konventionens definition av landsdels- eller minoritetsspråk. Ett annat skäl mot att tillämpa konventionen på folkmålen är att det är ett fåtal personer som använder dem som sitt dagliga uttrycksmedel.

Det viktigaste argumentet mot att tillämpa konventionens bestämmelser på folkmålen är dock enligt vår uppfattning, att en sådan tillämpning skulle rimma illa med konventionens syfte. Som vi angett i kapitel två är ett av konventionens övergripande syften att stärka landsdels- eller minoritetsspråkets ställning i det offentliga livet, såsom i domstolar, hos myndigheter, i näringslivet m.m. Det finns enligt vår uppfattning inte någon anledning att stödja de gamla och lokalt färgade uttrycksformer som folkmålen är, genom en ökad användning av dem i offentliga sammanhang. Vi tror inte heller att en sådan användning av folkmålen i det offentliga livet skulle stödja folkmålen bevarande.

Vid en samlad bedömning anser vi därför att en tillämpning av konventionen i Sverige inte kan omfatta folkmålen.

Teckenspråket

Sveriges Dövas Riksförbund har vänt sig till kommittén med en begäran om att konventionens bestämmelser skall tillämpas på teckenspråket som ett territoriellt obundet språk.

Kommittén vill erinra om att teckenspråket redan i dag har en stark ställning i det svenska samhället. Genom beslut av riksdagen år 1981 har

Sverige som första land i världen officiellt erkänt teckenspråket som dövas modersmål och erkänt dövas rätt till tvåspråkighet avseende teckenspråket och svenska språket. När det gäller undervisning och forskning, anges i läroplanen för specialskolan för döva och hörselskadade, att teckenspråket och svenska är de två undervisningsspråken, och vid universitetet i Stockholm har forskning i teckenspråket bedrivits sedan år 1972. Samhället tillhandahåller också teckenspråkstolkare för döva genom landstingens försorg. Enligt Sveriges Dövas Riksförbund föreligger dock fortfarande brist både på teckenspråkstolkare och teckenspråklärare.

Att teckenspråket är ett språk är således redan fastslaget i Sverige. Likaså finns bestämmelser och åtgärder till skydd och stöd för teckenspråket på flera områden. Den fråga vi har att ta ställning till är om teckenspråket kan anses falla inom definitionen för landsdels- eller minoritetsspråk enligt artikel 1 i minoritetsspråkskonventionen och om teckenspråket kan anses omfattat av det övergripande syftet med konventionen.

Det ena kravet på ett landsdels- eller minoritetsspråk enligt artikel 1 i konventionen — att språket skall vara annorlunda än det officiella språket — måste anses uppfyllt vad gäller teckenspråket. Det andra kravet enligt konventionen — att språket skall användas av hävd inom staten — skulle kanske kunna anses uppfyllt eftersom det finns uppgifter om att teckenspråket använts i offentliga sammanhang i Sverige så tidigt som år 1875.

Enligt vår uppfattning kan emellertid främjande av teckenspråket inte rymmas inom konventionens övergripande syfte. Konventionen sägs vara en kulturkonvention som tar sikte på att stödja historiska språk som en del av Europas mångkulturella arv. Den tar följaktligen i första hand sikte på språkets kulturella funktion. Genom att stödja landsdels- eller minoritetsspråken hoppas man att också stödja den kultur och historia som är förbunden med språken och dem som använder dem. Även om döva själva ser sig som en språklig och kulturell minoritet med teckenspråket som en viktig del av dövulturen, kan teckenspråkets funktion enligt vår uppfattning inte i första hand ses som kulturell. Språket får snarare i första hand ses som ett kommunikationsmedel för döva, ett sätt för döva att trots sitt handikapp kunna kommunicera med omgivningen. De skäl som finns för att stödja teckenspråket ligger därför enligt vår uppfattning vid sidan av konventionens huvudsakliga syfte som en kulturkonvention.

Det nyss anförda hindrar i och för sig inte att man skulle kunna utsträcka och anpassa en tillämpning av konventionens bestämmelser till teckenspråket. Vi anser emellertid inte att det finns någon anledning att göra detta. Teckenspråket har redan i dag en officiell ställning som språk i Sverige. I

och med detta och de åtgärder som redan i dag vidtas från samhällets sida till stöd för teckenspråket, skulle en ratificering av konventionen för teckenspråket som ett territoriellt obundet språk, enligt vår bedömning, inte leda till något ytterligare stöd för språket.

Teckenspråket skall därför enligt vår uppfattning inte omfattas av en eventuell svensk ratificering av minoritetsspråkskonventionen.

4.2 Landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige

I det föregående har vi angett att det finns anledning att närmare granska några språk i Sverige som har talats i landet under lång tid för att se om de uppfyller konventionens krav på landsdels- eller minoritetsspråk.

Som vi ovan har angett förs inte statistik i Sverige över språktillhörighet eller etnisk tillhörighet. Detta försvårar naturligtvis bedömningen av vilka språk som kan anses använda av hävd i Sverige. Före andra världskriget var emellertid befolkningen i Sverige mycket homogen vilket påpekas i den då redovisade statistiken (se t.ex. SOS år 1930, V och år 1910, IV, Folkräkningen den 31.12). I inledningen till 1910 års statistik om folkmängdens fördelning efter hushåll, trosbekännelse, födelseort m.m. anges att de enda väsentliga undantagen från denna homogenitet är "lappar och finnar". Annan statistik visar att det utöver dessa grupper under lång tid tillbaka också funnits romer och judar i Sverige. Mot denna bakgrund har vi funnit anledning att närmare överväga om samiska, finska, meän kieli (tornedalsfinska), romani chib (zigenska) och jiddisch är att anse som landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige i minoritetsspråkskonventionens mening.

För att konventionen skall kunna tillämpas på ett språk måste språket uppfylla de krav på landsdels- eller minoritetsspråk som definitionen i artikel 1 av konventionen innehåller. Det ena huvudkravet är att ett språk skall vara annorlunda än det officiella språket. Detta krav uppfyller samtliga de språk som vi funnit anledning att överväga, varför vi inte närmare behöver beröra detta i det följande. Det andra kravet, att språket skall *användas av hävd inom ett visst territorium i Sverige*, finns det däremot anledning att granska närmare.

Vi har också ansett att det finns anledning att överväga om olika varieteter av språken bör behandlas som särskilda språk vid en eventuell svensk ratificering av konventionen. Begreppet *varietet* som vi valt att använda anges i språkrapporten *bilaga 3* vara liktydigt med *språkform*, antingen språkformen anses som ett språk eller en dialekt. Varietet är

således en mer generell term än språk och dialekt. Vad gäller frågeställningen om en viss varietet av ett språk bör behandlas som ett särskilt språk, har vi funnit att den måste bedömas mot bakgrund av syftet med konventionen och vilka effekter en tillämpning av konventionen kan få i olika situationer.

Slutligen finns det anledning att pröva om språken används av ett tillräckligt antal personer för att motivera en tillämpning av konventionens bestämmelser och vilka geografiska områden detta i så fall gäller (jfr artikel 1 punkt b) och konventionskommentaren.)

4.2.1 Samiska

Den följande beskrivningen av det samiska språket i Sverige bygger huvudsakligen på uppgifter hämtade ur Samerättsutredningen (SOU 1989:41, SOU 1990:84 och SOU 1990:91) och Sameutredningen (SOU 1975:99 och SOU 1975:100). Vi har valt att redovisa uppgifter som är av betydelse för om, och i så fall hur, konventionen bör tillämpas på det samiska språket. För en mer utförlig redogörelse beträffande det samiska språket och samernas historia i Sverige hänvisar vi till våra källor.

Historik

Samerna har i vart fall sedan vår tideräknings början bebott de norra delarna av nuvarande Norge, Sverige, Finland och norra Kolahalvön i Ryssland. De finns omtalade såväl hos romerska historieskrivare som i nordiska källor. Samerna fanns alltså i Norden innan de nuvarande nordiska staterna växte fram.

Under äldre tid försörjde sig samerna på jakt och fiske och flyttade mellan olika jakt-, fiske- och fångstområden alltefter årstidens växlingar. Senare började samerna hålla renhjordar som de följde mellan de olika årstidsbundna betesmarkerna.

När jorden började odlas upp allt längre norrut i Skandinavien trängdes samerna undan för undan bort från de områden som de tidigare hade bebott. Först odlades jorden upp i kusttrakterna och sedan allt längre inåt landet. Rennäringen kom följaktligen efter hand att bedrivas allt längre upp mot fjälltrakterna dit jordbruksbebyggelsen inte hade nått.

I dag ägnar sig en förhållandevis liten andel av den samiska befolkningen åt renskötsel, uppskattningsvis 2 500 av totalt 15 000—20 000 svenska

samer. Det område inom vilket rennäringen numera utövas i Sverige sträcker sig genom inlandskommunerna från Idre i Dalarna i söder till Kiruna i norr. I dessa traditionella samiska bosättningsområden bor också många samer som inte sysslar med renskötsel. Många samer är numera också bosatta i kusttrakterna i norra och i södra Sverige.

Totalt uppskattas den samiska befolkningen i Norden i dag till mellan 50 000—75 000 personer, varav 30 000—50 000 i Norge, 15 000—20 000 i Sverige, 4 000—5 000 i Finland och ca 2 000 i Ryssland.

Samernas språk, *samiskan*, har liksom andra språk förändrats under tidens gång. Samiskan är ett finsk-ugriskt språk. Man anser att ursamiskan växte fram någon gång mellan år 1 000 f.Kr och år 700 e.Kr. De olika samiska språkvarieteterna hade i allt väsentligt hunnit utveckla sig före 700-talet. Av de äldsta skriftliga källorna från 1500- och 1600-talen framgår att ungefär samma varieteter av samiska talades då som nu, inom i stort sett samma geografiska områden. Bilden nedan illustrerar vilka varieteter av samiska som används i olika delar av det samiska bosättningsområdet.

Bilden finns endast i den tryckta versionen

Bild 1, Professor Olavi Korhonen.

Den samiska språkkartan är för överskådlighetens skull förenklad. Dialektområden utanför svenskt område har inte markerats och i Sverige har samiskan i Arjeplog, dvs. arjeplogssamiskan (tidigare kallad pitesamiska), och samiskan i Jokkmokk och södra Gällivare betecknats som lulesamiska. Umesamiskan med både sydliga och nordliga drag motiverar dock en avgränsning som särskild varietet. Markeringen av yttergränserna för samernas bosättningsområde grundar sig på var samer kontinuerligt bott och ännu bor samt livnär sig av samiska naturnäringar.

Mellan de olika samiska språkvarieteterna finns inga absoluta gränser. Inom hela språkområdet gäller att den ömsesidiga förståelsen är större mellan varieteter som talas i geografiska områden som gränsar till varandra än mellan varieteter som ligger geografiskt långt ifrån varandra (t.ex. har nordsamiska och sydsamiska mindre ömsesidig förståelse sinsemellan än vad nordsamiska och lulesamiska har. Förståelsen mellan sydsamiska och nordsamiska har liknats vid förståelsen mellan isländska och svenska).

Fram till början av 1800-talet dominerade samiskan som språk i stora delar av det traditionella samiska bosättningsområdet. Präster och myndighetspersoner liksom stora delar av nybyggarbefolkningen lärde sig samiska för att kunna kommunicera med samerna. I Sameutredningen anges som exempel på samiskans inflytande att så sent som vid sekelskiftet talade en stor del av bondebefolkningen i Jokkmokk ofta samiska i hemmen. Allteftersom nybyggarbefolkningen växte och blev större i antal än den samiska befolkningen trängdes emellertid samiskan tillbaka och svenskan kom alltmer att dominera både i skolan, i kyrkan och i hemmen.

I dag uppskattas ca 35 000 personer av den totala samiska befolkningen tala samiska. I Sverige antar man att antalet samisktalande är ca 9 000. Siffrorna är dock mycket osäkra och bygger på uppskattningar.

För svensk del lät Sameutredningen år 1975 utföra en intervjuundersökning med samisktalande personer där man bl.a. försökte kartlägga de svenska samernas språkkunskaper och språkvanor (SOU 1975:100, bil. 3. Se även Johansson, H. (1977): Samerna och sameundervisningen i Sverige. Umeå: Akademisk avhandling vid Samhällsvetenskapliga fakulteten Umeå universitet). Av undersökningen framgick att majoriteten av befolkningen kunde tala och förstå samiska medan betydligt färre kunde läsa och skriva språket. Av undersökningen framgick också att kunskaperna i samiska var störst i det nordsamiska området och bland dem som bodde i fjälltrakterna samt bland den renskötande befolkningen.

Någon genomgripande och heltäckande undersökning av hur många som använder samiska i dag, i vilken utsträckning de som använder språket behärskar det och i vilka geografiska områden det används, finns inte. De uppgifter som finns om samiskans användning i dag får därför ses som relativt osäkra.

Samiskan har av tradition i huvudsak varit ett talat språk där kunskaper och färdigheter och kultur förmedlats muntligen. De första böckerna på samiska kom dock redan på 1600-talet som ett led i missionssträvandena bland samerna. I dag finns tre olika samiska skriftspråk i Sverige, ett nordsamiskt, ett lulesamiskt och ett sydsamiskt.

Används samiska av hävd inom ett visst territorium i Sverige?

För att ett språk skall anses som ett landsdels- eller minoritetsspråk enligt minoritetsspråkskonventionen skall språket användas av hävd i ett visst territorium inom en stat. För att konventionens bestämmelser skall kunna tillämpas på ett språk krävs också att språket fortfarande används av tillräckligt många för att motivera en tillämpning av konventionens bestämmelser. I konventionskommentaren uttrycks detta så att konventionens bestämmelser skall tillämpas i de områden där "språket talas i betydande utsträckning, även om det bara talas av en minoritet, och som motsvarar språkets historiska bas".

När det gäller det samiska språkets historiska geografiska förankring anses det som ovan angetts att de olika samiska varieteterna har talats sedan 700-talet. Det finns skriftliga belägg från 1500- och 1600-talen för att samiskans olika varieteter talats inom ungefär samma geografiska område som i dag (se bilden ovan). Det framgår också av de uppgifter som redovisas av Samerättsutredningen att samiska i alla varieteter fortfarande talas i dessa områden.

Konventionens krav — att ett språk skall användas av hävd inom ett visst territorium för att vara ett landsdels- eller minoritetsspråk — är därför enligt vår uppfattning uppfyllt vad gäller samiska. Samiska har använts under mycket lång tid tillbaka inom ungefär samma geografiska område i Sverige. Tillsammans med en gemensam kultur och historia har språket förts vidare från generation till generation fram till våra dagar.

I vilken del av det traditionella språkområdet används samiskan i tillräcklig utsträckning för att motivera en tillämpning av konventionen?

Mer svårbedömd är frågan inom vilken del av det traditionella språkområdet för samiska som samiskan i dag, enligt konventionen, är ett uttrycksmedel för ett så stort antal personer att det motiverar en tillämpning av konventionens bestämmelser. Denna fråga är av betydelse för att avgöra i vilka områden de bestämmelser i konventionen som har en regional begränsning skall gälla.

Så som kommer att framgå av vår redogörelse för gällande bestämmelser i de två följande kapitlen, gäller visserligen merparten av de svenska regler som finns i dag till stöd och skydd för samiskan över hela landet. I detta avseende går de svenska reglerna längre än vad konventionen kräver. Vi har ingen avsikt att föreslå inskränkningar i dessa reglers giltighet. En sådan

inskränkning skulle också strida mot konventionens artikel 4 punkt 2. Utöver nu gällande rikstäckande regler föreslår vi tvärtom nya rikstäckande regler till stöd för samiskan.

Som framgår av våra förslag (avsnitt 7.2) anser vi dock att vissa av våra förslag till nya åtgärder till skydd och stöd för samiska i enlighet med vad konventionen föreskriver skall gälla regionalt i de geografiska områden där samiskan har sina historiska rötter och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. Detta gäller förslag till regler om rätt att använda samiska i kontakt med kommunala och statliga förvaltningsmyndigheter och vid domstolar m.m. De närmare skälen för att ge sådana regler en regional tillämpning i de regioner där språken används av hävd och fortfarande används i tillräckligt stor utsträckning redogör vi för i kapitel 7.2.

För att kunna avgöra var dessa regler skall tillämpas måste det område där samiska används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning för att motivera bestämmelsernas tillämpning bestämmas.

Utgångspunkten för denna bedömning är konventionens bestämmelse i artikel 1b). Bakgrunden till bestämmelsen är enligt konventionskommentaren att man ansett att det kan möta alltför stora hinder, både praktiskt och kostnadsmässigt, att tillämpa konventionens olika bestämmelser i områden där mycket få personer använder ett språk. Ett exempel på de praktiska svårigheter som kan uppstå om man försöker tillämpa konventionen på språk som har alltför få talare är att de bestämmelser i konventionen som förutsätter att det finns tolkar och tjänstemän som behärskar språket, inte kan tillämpas eftersom rekryteringsunderlaget till sådana tjänster då är för litet. Det kan också visa sig orimligt kostnadskrävande att vidta omfattande åtgärder till stöd för ett språk med mycket få användare.

När området för regionalt tillämpliga regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang bestäms måste också enligt vår uppfattning andra aspekter som berör möjligheten att praktiskt tillämpa sådana bestämmelser vägas in. En sådan är att det område där regler om rätt att använda sitt språk i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar i möjligaste mån måste bestämmas med utgångspunkt från gällande administrativ indelning av landet. Området bör sålunda omfatta en eller flera kommuner för att tillämpningen av regionalt gällande regler skall kunna administreras och genomföras på ett så enkelt och effektivt sätt som möjligt.

Mot bakgrund av tillgängliga uppgifter om hur många samisktalande som finns i kommunerna i det traditionella samiska språkområdet kan det ifrågasättas om det finns någon svensk kommun där samiska används i sådan utsträckning att det motiverar tillämpningen av regionalt tillämpliga regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang. I samtliga kommuner är de samisktalande i minoritet. Som exempel kan nämnas att

det enligt Samerättsutredningen inte i någon kommun torde finnas en samisk befolkning som överstiger 10% av den totala befolkningen. Detta kan jämföras med de kommuner i Norge och Finland som omfattas av norska respektive finska regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang. I dessa kommuner är andelen samer av den totala befolkningen betydligt större. I vissa av kommunerna är den samiska befolkningen t.o.m. i majoritet. Det bör dock noteras att de norska och finska kommunerna till ytan och befolkningsmässigt är mindre än de svenska.

Skulle regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang införas i alla kommuner inom det traditionella samiska språkområdet för kommunala, landstingskommunala och statliga förvaltningsmyndigheter och domstolar — så skulle detta med tanke på den låga andelen samisktalande i många av dessa kommuner, medföra betydande administrativa och praktiska svårigheter och därmed följande kostnader. Detta bestyrks av de enkätsvar som kommittén har fått och som med få undantag visar att bara en mycket liten andel av den personal som finns hos statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter och domstolar i Norrbottens län behärskar samiska. Tillämpningen av regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang kommer därför även i Norrbottens län i huvudsak bli beroende av möjligheten att anlita utomstående tolkar och översättare.

Mot denna bakgrund anser vi att det är nödvändigt att i ett första skede begränsa tillämpningen av sådana regler till de kommuner i det traditionella samiska språkområdet där det finns förhållandevis många samisktalande och tillräckliga administrativa och praktiska resurser för att genomföra bestämmelserna. På sikt kan man tänka sig att området för lagens tillämpning utvidgas till att omfatta ett större geografiskt område under förutsättning att det visar sig att kunskaperna i samiska växer i andra områden och därmed gör det praktiskt och ekonomiskt försvarbart att tillämpa sådana regler där.

Det finns som tidigare nämnts ingen statistik i Sverige angående språktillhörighet eller språkkunskaper. Det är därför svårt att avgöra i vilka kommuner, landstingskommuner, län och domsagor det finns flest samisktalande och därmed bäst förutsättningar för att tillämpa nya regionala regler. Av redogörelsen ovan framgår dock att kunskaperna hos dem som använder samiska varierar mellan olika delar av det historiska samiska språkområdet så att kunskaperna är störst bland samer i det nordsamiska språkområdet, bland samer bosatta i fjälltrakterna och bland renägande samer.

Enligt den tidigare refererade undersökningen i Sameutredningen (SOU 1975:100) beräknades att över hälften av den samiska befolkningen då fanns i Norrbottens län. Några senare beräkningar av var den samiska

befolkningen är bosatt finns inte men viss vägledning kan hämtas från var de personer som anmält sig till röstlängden för val till Sametinget är bosatta. Av röstlängden inför 1997 års sametingsval framgår att ungefär hälften av dem som anmält sig till röstlängden är bosatta i Norrbottens län.

Ser man uppgifterna om var samer i dag är bosatta tillsammans med uppgifterna om var den samiska befolkning som fortfarande använder samiska i störst utsträckning är bosatt anser vi att nya regionalt tillämpliga regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang i ett första steg bör gälla i de fjällnära kommunerna i Norrbottens län.

En ytterligare faktor som bör påverka bedömningen av vilka kommuner som skall omfattas av regionalt tillämpliga regler om rätt att använda samiska i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar med verksamhetsområde i dessa kommuner är myndigheternas resurser när det gäller tillgång till personal som behärskar samiska samt möjligheterna för personalen att vidareutbilda sig i samiska. En annan omständighet som enligt vår uppfattning bör vägas in är myndigheternas och kommunledningens, landstingsledningens och länsstyrelsens inställning till att stödja och skydda samiskan som språk genom regler av detta slag. Om man redan ger viss service på samiska eller i vart fall är positiv till att ge sådan service kan tillämpningen av reglerna förväntas fungera bättre och leda till ett stöd för språket.

När det gäller kommunernas resurser framgår det av de enkätsvar vi fått från kommunerna och de personliga kontakter vi haft med företrädare för dem att det finns enstaka personer inom den centrala kommunala förvaltningen som kan tala och förstå samiska i Arjeplogs, Jokkmokks, Gällivare och Kiruna kommuner. I samtliga dessa kommuner erbjuds och pågår också undervisning i samiska i förskolan och grundskolan (om än i mycket liten omfattning i Arjeplogs kommun).

I Jokkmokks, Gällivare och Kiruna kommuner har man uttalat att man är positiv till att regionala regler till stöd och skydd för det samiska språket hos kommunala förvaltningsmyndigheter införs samt att man är positiv till att stödja samisk kultur och historia i undervisning m.m. i kommunerna. I Arjeplogs kommun har man också uttalat sig positivt till att stödja samisk kultur och historia i kommunen men sagt sig vara mer tveksam till regler om rätt att använda samiska i kontakt med kommunala förvaltningsmyndigheter eftersom sådana regler bara skulle gynna den del av den samiska befolkningen i kommunen som talar samiska. I Jokkmokks och Kiruna kommuner har man uppgett att det finns en strävan att införa samiska även i äldreomsorgen så att de äldre som talar samiska skall kunna bli bemötta på sitt eget språk. Viss sådan verksamhet pågår redan i Kiruna kommun.

När det gäller de delar av den landstingskommunala förvaltningen som kommer att beröras av våra förslag — landstingskommunal myndighetsutövning i de kommuner som kommer att omfattas av de regionalt tillämpliga reglerna — har företrädare för landstinget i Norrbottens län uttryckt att ett genomförande av de föreslagna reglerna bör vara möjligt.

I de enkätsvar vi fått från statliga myndigheter och domstolar i Norrbottens län har vissa ställt sig negativa till regler om rätt att använda samiska i samband med statlig myndighetsutövning och i domstolar och ifrågasatt behovet av sådana regler. Denna inställning tror vi dock kan bero på att svenska under så lång tid varit det enda officiella språket i statlig förvaltning och i domstolar och att tanken att införa andra språk vid sidan om svenska därför är främmande. Vid de personliga kontakter vi haft med företrädare för länsstyrelsen i Norrbottens län har man dock varit mycket positiv till att medverka till genomförande av regler om rätt att använda samiska i kontakter med statliga förvaltningsmyndigheter. Man har också ställt sig positiv till att stödja samisk kultur och historia i Norrbottens län.

Vid en samlad bedömning av var flest samisktalande inom det traditionella samiska språkområdet kan antas vara bosatta och var myndigheterna har bäst förutsättningar för att tillämpa regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang, anser vi att det geografiska område där sådana regler bör gälla är Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare och Kiruna kommuner.

I det geografiska område som utgörs av dessa kommuner tillsammans skall enligt vårt förslag regler om rätt för enskilda att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar samt i viss kommunal verksamhet gälla. Så som framgår nedan omfattar reglerna såväl kommunala som landstingskommunala och statliga förvaltningsmyndigheter samt domstolar med ett verksamhetsområde som till någon del berör det geografiska område som kommunerna tillsammans utgör.

Med detta förslag går vi längre än det tidigare förslag som lagts av Samerättsutredningen, både när det gäller det geografiska området som förslaget omfattar och de myndigheter som omfattas. Samerättsutredningen föreslog att två kommuner, Kiruna och Gällivare, skulle omfattas av försöksverksamhet med samiska språklagar samt liknande regler för ett fåtal statliga myndigheter.

Vårt förslag går också längre än motsvarande regler i Norge och Finland när det gäller storleken på det geografiska området och den befolkning som omfattas av vårt förslag. Vi har valt att göra så eftersom vi anser att det är viktigt att ett så stort geografiskt område som möjligt omfattas av regler om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang. Erfarenheten

från exempelvis Norge har nämligen visat att sådana regler där haft stor betydelse för det samiska språkets utveckling och ställning i de kommuner där sådana regler gäller.

För att vårt förslag trots ett så stort geografiskt tillämpningsområde skall bli praktiskt och ekonomiskt genomförbart har vi, så som framgår av kapitel 7, valt att utforma vårt förslag till lag om rätt att använda samiska i offentliga sammanhang på en något lägre åtagandenivå enligt konventionen än Samerättsutredningens tidigare förslag och motsvarande lagar i Norge och Finland.

Bör samiskan behandlas som ett eller flera språk?

När det gäller frågan om samiskan bör behandlas som ett eller flera språk vid en eventuell svensk ratificering av konventionen måste denna ses mot bakgrund av vilken betydelse de olika alternativen kan få vid en tillämpning av konventionen.

De åtgärder som redan i dag vidtas till stöd och skydd för samiskan omfattar samtliga språkliga varieteter. Så gäller exempelvis reglerna om rätt till modersmålsundervisning och stödet för samiskt språk i massmedia och de olika former av statligt stöd som finns för samisk kultur. Många av åtgärderna till stöd och skydd för språket bestäms av Sametinget som enligt Sametingslagen har som uppgift att leda det samiska språkarbetet.

De ytterligare åtgärder som måste vidtas för att Sverige skall kunna ratificera konventionen innebär enligt vårt förslag dels rikstäckande åtgärder som liksom nu gällande bestämmelser omfattar samtliga språkliga varieteter, dels regionala åtgärder som kommer att gälla i ett avgränsat geografiskt område och gälla för samtliga de samiska varieteter som används inom området.

Om Sverige skulle ratificera minoritetsspråkskonventionen för de olika språkliga varieteterna som skilda språk skulle detta innebära ett erkännande av var och en av dem som språk. Detta skulle kunna vara positivt för de olika varieteterna eftersom det skulle kunna bidra till ökad kunskap om de olika varieteternas existens och om hur stora de språkliga skillnaderna är. Förutom skillnader i språk finns också vissa skillnader, kulturellt och historiskt, mellan de grupper som talar olika samiska varieteter. Dessa olikheter skulle markeras om de olika varieteterna behandlades som olika språk.

Det finns dock flera skäl som talar mot en behandling av de olika samiska varieteterna som olika språk vid en ratificering. Det främsta skälet är att en sådan tillämpning med stor sannolikhet skulle leda till att de minst använda av de samiska varieteterna inte skulle kunna omfattas av konventionens tillämpning. Så som vi redogjort för ovan förutsätts det

i konventionen att ett språk används av tillräckligt många för att konventionens olika bestämmelser skall kunna tillämpas på språket (artikel 1 punkt b)). Om de olika samiska varieteterna behandlas som skilda språk anser vi att det mot denna bakgrund kan bli svårt att hävda att de varieteter som används i minst utsträckning talas av tillräckligt många för att motivera att konventionen skall tillämpas på dem.

Om man behandlar samiskan som ett språk vid en ratificering omfattar ett sådant åtagande samtliga samiska varieteter oavsett antal användare. Vid tillämpningen av de åtgärder till stöd och skydd för språket som är rikstäckande kan Sametinget liksom nu avgöra hur dessa skall tillämpas på de olika varieteterna så att de resurser som finns utnyttjas så effektivt som möjligt för att ge bästa möjliga stöd och skydd för de olika språkliga varieteterna alltefter varje varietets förutsättning. Vid tillämpning av de regionala reglerna får behovet hos dem som reglerna riktar sig till och de lokala resurser som finns bli avgörande. Målet är så som framgår av våra förslag till regionalt tillämpliga språklagar att enskilda skall kunna välja vilken varietet av språket de vill använda och bli bemötta på.

En ratificering av samiska som ett språk med en flexibel tillämpning av konventionens bestämmelser på de olika varieteterna — styrd av samerna själva genom Sametinget och dem som använder språket i de geografiska områden där regionala regler gäller — är enligt vår uppfattning också det som bäst överensstämmer med konventionens syfte som är att öka förståelsen och samverkan mellan olika grupper.

Vi anser mot bakgrund av det ovan sagda att fördelarna med att ratificera konventionen för samiska som ett språk överväger nackdelarna.

En ratificering för samiska som ett språk ger också den fördelen att den bidrar till nordisk rättslikhet eftersom både Finland och Norge har gjort på detta sätt vid sin ratificering av konventionen.

Sammanfattar vi våra ställningstaganden beträffande samiska anser vi således,

- att samiska av hävd används inom ett visst territorium i Sverige,
- att samiska är ett historiskt landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige, i konventionens mening,
- att samiska bör behandlas som ett språk vid en eventuell svensk ratificering.

4.2.2 Finska och meän kieli (tornedalsfinska)

Regeringens skrivelse 1994/95:1, Finska språkets ställning i Sverige, innehåller en beskrivning av finskans historia i Sverige. Denna ligger till grund för den kortfattade beskrivning som vi ger nedan. Vi har också kompletterat med vissa uppgifter ur Kari Tarkiainen: Finnarnas historia

i Sverige del I och II och ur Olof Hederyd: Tornedalens historia del III/Haparanda efter år 1809. De uppgifter vi valt att redovisa är sådana som vi ansett har betydelse för om, och i så fall hur, konventionen bör tillämpas på finska i Sverige. För en utförligare redogörelse får vi hänvisa till våra källor.

I våra källor behandlas den finska som talas i Tornedalen, tornedalsfinska — eller *meän kieli* som tornedalingarna numera kallar sitt språk — och den finska som har talats och talas i övriga Sverige i ett sammanhang. Vi har valt att göra detsamma. Med *finska* avser vi därför i det följande meän kieli och standardfinska samt andra eventuellt förekommande autoktona varieteter av finska i Sverige. Vad gäller de språkliga och historiska skillnaderna mellan meän kieli och andra varieteter finska och den betydelse dessa skillnader kan få vid en eventuell svensk ratificering av konventionen hänvisar vi till det särskilda avsnitt nedan som behandlar denna fråga.

Historik

Finska har talats i Sverige under mycket lång tid. Under ca sex hundra år, fram till år 1809, var det geografiska område som utgör nuvarande Finland en del av Sverige. Under hela denna tid förekom en rörlighet bland befolkningen så att finsktalande medborgare under kortare eller längre tid fanns i den västra rikshalvan (nuvarande Sverige) där svenska dominerade och svensktalande fanns i den östra rikshalvan (nuvarande Finland) där finskan dominerade. Finskan fanns därför som språk i den västra rikshalvan, under hela det gemensamma "svenskfinska" rikets bestånd, både som ett språk bland allmogen och som kyrko- och predikospråk. Finska användes också i vissa officiella sammanhang.

Redan från 1500-talet finns flera skriftliga källor som visar att finska talades i bl.a. Stockholmsområdet och Mälardalen. Stockholm som huvudstad, drog naturligt nog till sig mycket folk från andra delar av riket och bland dessa fanns ständigt nya skaror finsktalande från den östra rikshalvan. Det rörde sig om såväl tjänstefolk som tjänstemän och högre ståndspersoner. Ett tecken på den finskspråkiga närvaron i Stockholm är den finska församlingen i Stockholm som funnits sedan år 1533, dvs. under ca 460 år.

Även i andra delar av Sverige har finska talats sedan lång tid tillbaka. En stor del av dem som talade finska i den västra rikshalvan tycks ha varit direktrekryterad arbetskraft från den östra delen av landet. Gustav Vasa och hans söner började rekrytera finsk arbetskraft för arbete vid såväl kronans slott och gårdar som gruvor och bruk. De som kom till Mälardalen arbetade främst i jordbruket och i Bergslagen i gruvnäringen i bl.a.

Falun och Sala. På 1680-talet rekryterades finska båts- och timmermän för arbete i flottan, i samband med flottans flyttning till Karlskrona. Finnarna kom till följd av detta att utgöra 10% av den totala befolkningen i Blekinge vid denna tid.

När det gäller de finnar som rekryterades från östra rikshalvan som arbetskraft var rörligheten bland dem mycket stor och många återvände efter en kortare eller längre period till den östra rikshalvan.

Efter andra världskriget har en ny stor våg av finsktalande kommit till Sverige från Finland. En stor del av dessa har liksom tidigare generationer finnar kommit till Sverige för att söka arbete.

Om man ser till majoriteten av dem som talat finska genom tiderna inom det nuvarande Sveriges gränser kan man mot den ovan angivna beskrivningen säga att de som talat finska i Sverige till största delen varit till Sverige ständigt nyanlända finnar.

Två grupper finsktalande i Sverige skiljer sig emellertid från detta mönster genom att de under mycket lång tid talat finska från generation till generation inom gruppen inom ungefär samma geografiska område i Sverige. Dessa är de s.k. *skogsfinnarna* eller *svedjefinnarna* och *tornedalarna*.

De första *skogsfinnarna* eller *svedjefinnarna* som de kom att kallas, kom liksom många andra finsktalande för att arbeta i jordbruket i den västra rikshälften. Sin intensivaste inflyttningsperiod till nuvarande Sverige hade *skogsfinnarna* mellan åren 1570—1680. Deras inflyttning uppmuntrades bl.a. av Karl den IX som såg deras kunskaper i svedjebruk som värdefulla när det gällde att kolonisera skogsmarkerna i Mellansverige. De kom att idka svedjebruk i den s.k. finnmarken, bl.a. i Dalarna, Värmland, Medelpad, Hälsingland, Gästrikland och Ångermanland. De rörde sig över stora geografiska områden i Sverige men också in över gränsen mot Norge. Svedjebruket utarmade jorden vilket ledde till att *skogsfinnarna* ständigt fick flytta för att finna ny mark. Inom gruppen bevarade *skogsfinnarna* under flera hundra år sitt språk och en gemensam kultur kring svedjebruket. Finska språket försvann successivt ur bruk i finnmarken under 1800-talet och 1900-talets första hälft. Kring mitten av 1800-talet uppskattas att ett tusental finsktalande *skogsfinnar* fortfarande fanns i Värmlands- och Kopparbergs län mot gränsen till Norge. I Regeringens skrivelse 1994/95:1 refereras uppgifter om att det på 1940-talet skall ha funnits något tiotal finnar i Värmland som fortfarande använde finska till vardags.

I *Tornedalen* har finska förmodligen talats redan före medeltiden. Vissa uppgifter tyder på att finska talats så tidigt som på 800-talet. Vid samma tid talades också samiska och förmodligen även andra språk i Tornedalen. Skälet till att Tornedalen sedan så lång tid tillbaka varit flerspråkigt är att området kring Torne älv av tradition varit en mötes- och handelsplats för

flera folkslag kring Nordkalotten bl.a. samer, kväner och bjarmer och senare under medeltiden också för folk från nuvarande Ryssland, Finland, Norge och Sverige. Även om det är svårt att exakt veta vilka varieteter av olika språk som talats genom tiderna i området i och kring Tornedalen, kan det i vart fall konstateras att varieteter av samiska och finska talats där under mycket lång tid tillbaka och fortfarande talas i dag. Från medeltiden har finska dominerat bland allmogen i Tornedalen.

Bilden finns endast i den tryckta versionen

*Bild 2, ur Kari Tarkiainen; Finnarnas historia i Sverige 2.
Norra Sveriges finnbygd.*

När Sverige fick avträda den östra rikshalvan, (ungefär nuvarande Finland) till Ryssland efter 1808—1809 års krig skedde detta genom att en gräns drogs längs Torne älv så att Tornedalen, med dess långa gemensamma historia och kultur och med finska som huvudspråk, delades i två delar. Gränsdragningen ledde till att västra delen av Tornedalen kom att hamna innanför den svenska gränsen så som framgår av bilden på föregående sida.

Tornedalingarnas historia i Sverige skiljer sig därmed från övriga finsktalandes historia på det sättet att tornedalingarna alltid bott i samma geografiska område där finska talats sedan mycket lång tid tillbaka från generation till generation. Detta område har till följd av gränsdragningen år 1809 kommit att bli ett område med en kulturell och språklig minoritet i förhållande till den svenskspråkiga majoriteten i riket. Denna situation har bestått fram till våra dagar.

Under lång tid dominerade Tornedalen som det geografiska område där flest finsktalande i Sverige bodde. Av 1930 års folk- och bostadsräkning framgår att det år 1930 fanns 33 929 finnar i Sverige varav 32 736 i Norrbottens län och 1 193 i resten av Sverige.

I Tornedalen i dag uppskattar Svenska Tornedalingars Riksförbund att 50 000—60 000 tornedalingar använder meän kieli. Dessutom fanns det enligt statistik från SCB årsskiftet 1994/1995 ca 16 000 personer i svenska Tornedalen som är från Finland invandrade personer i första och andra generationen. Dessa personer använder, enligt Svenska Tornedalingars Riksförbund och Sverigefinska Riksförbundet, både standardfinska och meän kieli.

Bilden finns endast i den tryckta versionen

Bild 3, Finska språkets spridning i Sverige

Den stora arbetskraftsinvandringen under senare tid, framför allt 1960-talet och i början av 1970-talet, har medfört att merparten av de finsktalande i Sverige inte längre finns i Tornedalen utan främst i de centrala delarna av Sverige och i storstadsområdena. Enligt siffror från SCB fanns år 1994 ca 440 000 personer som är sverigefinnar i första eller andra generationen. Av dessa uppskattar Sverigefinska Riksförbundet att ca 250 000 personer använder finska.

Förändringen av finskans spridning i Sverige framgår av bilden på föregående sida, hämtad ur regeringens skrivelse 1994/1995:1 Finska språkets ställning i Sverige.

Används finska av hävd i ett visst territorium i Sverige?

Mot bakgrund av den ovan givna beskrivningen torde det stå klart att finska använts av olika grupper i Sverige under mycket lång tid tillbaka och att finskan därmed spelat en viktig roll i Sveriges historia och fortfarande har en viktig plats i det svenska samhället av i dag. Detta har på olika sätt markerats, bl.a. i Regeringens skrivelse 1994/95:1, Finska språkets ställning i Sverige, antagen av riksdagen, där det konstateras att finska språket har en särställning i Sverige och att denna särställning bör betonas främst genom åtgärder inom utbildningsväsendet och åtgärder till stöd för sverigefinsk kultur.

I skrivelsen anges att olika åtgärder för att uppmuntra undervisning i finska i grundskolan och i gymnasieskolan bör stödjas bl.a. genom att en möjlighet att starta tvåspråkig undervisning i hela grundskolan för finskspråkiga elever införs. En sådan möjlighet finns numera enligt grundskoleförordningen för elever som har finska som dagligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavarna.

På kulturområdet betonas i regeringens skrivelse vikten av att bevaka finskans ställning i radio- och TV-utbudet. Detta har skett genom de villkor som meddelas i samband med att regeringen givit radio- och TV-bolagen i allmänhetens tjänst sändningstillstånd från 1.1.1997 (se vidare angående detta och övriga åtgärder till stöd för finskan nedan i kapitel 5 och 6).

Den fråga som vi har uppdrag att ta ställning till är om finskans särställning i Sverige också kan leda till en svensk anslutning till konventionen omfattande det finska språket. För att kunna besvara den frågan har vi att ta ställning till om finska uppfyller konventionens krav för att ett språk skall anses vara ett landsdels- eller minoritetsspråk.

Det kriterium som det i första hand är aktuellt att granska när det gäller finska är om språket använts av hävd inom ett visst geografiskt område i Sverige och vilket område detta i så fall är. Vi vill påminna om att konventionen förutsätter att ett språk skall användas av hävd i en viss del av landet för att bestämmelserna i del III skall kunna tillämpas på språket och att en del av de åtgärder som föreskrivs i del II också förutsätter en historisk geografisk bas för sin tillämpning.

Så som vi har redovisat ovan har finska kontinuerligt använts i Tornedalen under mycket lång tid tillbaka. Den finska varietet som talats där under mycket lång tid har talats inom ungefär samma geografiska område. Därmed är det klarlagt att finska uppfyller konventionens krav att vara ett språk som används av hävd inom ett visst geografiskt område i Sverige.

När det gäller finskans användning i övriga Sverige har finska använts i landet från i vart fall 1500-talet och fram till i dag. Språket har dock använts i olika delar av landet under olika perioder så att det enligt vår uppfattning inte går att avgränsa något bestämt geografiskt område utom Tornedalen där finska använts kontinuerligt under lång tid och fram till i dag.

Skogsfinnarna utgjorde ett undantag på det sättet att de under lång tid använde finska inom samma grupp och inom ungefär samma område. Men vi har inte kunnat finna belägg för att det i dag finns ett så stort antal finstalande kvar av denna grupp att det skulle motivera en regional tillämpning av konventionens regler i de områden som skogsfinnarna av tradition bebott (jfr artikel 1 punkt b i konventionen och konventionskommentaren till denna bestämmelse).

Vårt ställningstagande leder till att Sverige är skyldigt att tillämpa de av konventionens bestämmelser som innehåller en geografisk begränsning för sin tillämpning på finska i Tornedalen. De bestämmelser som inte kräver en geografisk bas för sin tillämpning måste däremot tillämpas på finska i hela Sverige.

Så som framgår av vår redogörelse i kapitel 5 och 6 är dock de åtgärder som vidtas redan i dag till stöd och skydd för finskan nästan uteslutande rikstäckande och kommer därmed finskan i hela landet till godo. I detta avseende går således svensk lagstiftning längre än vad konventionen kräver.

Vi har inte för avsikt att föreslå någon geografisk inskränkning när det gäller de rikstäckande regler som i dag finns till skydd för finska språket.

Tvärtom anser vi att det är bra att finsktalande i hela Sverige omfattas av dessa bestämmelser. En sådan inskränkning skulle så som vi ovan angett strida mot konventionens artikel 4 punkt 2. De förslag till nya åtgärder som vi lämnar och som vi redogör för i kapitel 7, innebär också att vi föreslår ytterligare rikstäckande åtgärder till skydd och stöd för finskan i hela Sverige.

Vissa åtgärder till skydd och stöd för finska är dock lämpliga att i första hand tillämpas regionalt. Detta gäller regler om rätt att använda finska i kontakt med kommunala, landstingskommunala och statliga förvaltningsmyndigheter och vid domstolar m.m. Sådana regler föreslår vi — i enlighet med vad konventionen föreskriver — skall gälla i de geografiska områden där finskan har sina historiska rötter och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. De närmare skälen för att begränsa tillämpningen av sådana regler till de regioner där språken används av hävd och fortfarande används i tillräckligt stor utsträckning redogör vi för i kapitel 7.

För att kunna avgöra vilket område regionala regler skall omfatta måste det område där finska används av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning för att motivera bestämmelsernas tillämpning bestämmas.

I vilken del av det traditionella språkområdet används finskan i tillräcklig utsträckning för att motivera en tillämpning av konventionen?

När det gäller avgränsningen av det område där regionalt tillämpliga regler om rätt att använda finska i offentliga sammanhang skall gälla ger konventionen riktlinjer för hur detta skall ske. I konventionskommentaren till artikel 1 punkt b) anges att de bestämmelser i konventionen som är regionalt begränsade i sin tillämpning skall tillämpas i de områden där "språket talas i betydande utsträckning, även om det bara talas av en minoritet, och som motsvarar språkets historiska bas" (punkt 34 och 35 i konventionskommentaren).

Den ena förutsättningen att språket skall ha en historisk geografisk bas i det område där reglerna skall tillämpas har vi för finska språkets del angett vara uppfyllt i Tornedalen. Språkgränserna för detta historiska geografiska område överensstämmer inte med den nuvarande kommunindelningen.

Liksom vi konstaterat när det gäller samiska anser vi dock att det område där regionalt tillämpliga regler för finska i offentliga sammanhang skall tillämpas bör avgränsas så att det sammanfaller med nu gällande kommunindelning. De kommuner som till någon del berörs av det

tornedalska språkområdet och som därmed kan bli aktuella är Haparanda, Övertorneå, Pajala, Gällivare och Kiruna kommuner.

Det andra kravet enligt konventionen, att språket skall talas i betydande utsträckning i området, bedömer vi mot bakgrund av de uppskattningar som redovisats ovan om antal finsktalande i Tornedalen vara uppfyllt för finskan.

Denna uppfattning styrks också av de enkätsvar vi fått från förvaltningsmyndigheter med verksamhet i dessa kommuner samt av de personliga kontakter vi haft med företrädare för kommunerna samt länsstyrelse och landsting. Såväl kommunala, landstingskommunala som statliga myndigheter har tillgång till finsktalande personal i relativt stor omfattning. Flest finsktalande finns hos de kommunala myndigheterna. I Haparanda, Övertorneå och Pajala kommuner uppskattas andelen finsktalande av de kommunanställda till hälften eller mera. I Kiruna och Gällivare uppskattas andelen något lägre.

Företrädare för samtliga kommuner har också uttalat sig positivt till införande av regler om rätt att använda finska i kontakt med förvaltningsmyndigheter och i förskoleverksamhet och äldreomorg. I samtliga kommuner förekommer redan i dag ett betydande inslag av finska språket inom såväl undervisningen i förskola och skola som inom den centrala kommunala förvaltningen och äldreomsorgen. I störst utsträckning gäller detta Haparanda, Övertorneå och Pajala kommuner, men det förekommer också i Kiruna och Gällivare kommuner.

När det gäller de delar av den landstingskommunala förvaltningen som kommer att beröras av våra förslag — landstingskommunal myndighetsutövning i de kommuner som kommer att omfattas av de regionalt tillämpliga reglerna — har företrädare för landstinget i Norrbottens län uttryckt att ett genomförande av de föreslagna reglerna bör vara möjligt.

Av enkätsvaren från statliga myndigheter och domstolar framgår att det råder en större tveksamhet till införande av regler om rätt att använda finska i kontakt med dessa myndigheter. Vi tror dock liksom vi angett när det gäller motsvarande regler för samiska att detta kan bero på svenskans hittills helt dominerande ställning i offentliga sammanhang. Företrädare för länsstyrelsen i Norrbottens län har liksom när det gäller samiskan uttalat sig mycket positivt till att medverka till genomförande av regler om rätt att använda finska i kontakter med statliga förvaltningsmyndigheter med verksamhetsområde i de kommuner där reglerna skall gälla. Man har också ställt sig positiv till att stödja tornedalsk kultur och historia i Norrbottens län.

Vid en samlad bedömning av var flest finsktalande inom Tornedalen finns och var myndigheterna har bäst förutsättningar för att tillämpa regler

om rätt att använda finska i offentliga sammanhang, anser vi att det geografiska område där sådana regler är motiverade utgörs av Haparanda, Övertorneå, Pajala, Kiruna och Gällivare kommuner.

I det geografiska område som utgörs av dessa kommuner tillsammans skall enligt vårt förslag regler om rätt för enskilda att använda finska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar samt i viss kommunal verksamhet gälla. Så som framgår nedan omfattar reglerna såväl, kommunala som landstingskommunala och statliga förvaltningsmyndigheter samt domstolar med ett verksamhetsområde som till någon del berör det geografiska område som kommunerna tillsammans utgör.

Bör meän kieli och andra varieteter av finska behandlas som ett eller flera språk?

I Tornedalen talas, förutom den finska som talas där sedan generationer tillbaka och som i dag benäms meän kieli, också andra varieteter finska. Främst beror detta på en kontinuerlig invandring från Finland till svenska Tornedalen. Enligt statistik från Statistiska Centralbyrån från årsskiftet 1994/1995 fanns i Haparanda, Övertorneå, Kiruna, Pajala, och Gällivare kommuner ca 16 000 första och andra generationens finnar. Dessa kommuner är därmed bland dem i landet som procentuellt sett har störst antal finskspråkiga av den totala befolkningen. I dessa kommuner bor också den övervägande delen meän kieli-talande tornedalingar.

Om meän kieli skulle behandlas som ett särskilt språk vid en svensk ratificering av konventionen skulle detta innebära att andra i Sverige som talade varietet av finska skulle falla utanför stora delar av konventionens tillämpningsområde eftersom dessa varieteter finska inte har någon historisk geografisk bas motsvarande den som finns i Tornedalen. Annan finska än meän kieli skulle vara att anse som ett territoriellt obundet språk enligt konventionen, vilket innebär att endast vissa av bestämmelserna i del II i konventionen skulle vara tillämpliga på dessa finska varieteter.

Behandlar man i stället finska som ett språk kan ett bestämt geografiskt område pekats ut där finska använts av hävd, nämligen Tornedalen. Detta innebär i så fall att alla varieteter av finska faller in under definitionen "språk som används av hävd inom ett visst territorium inom en stat..." (artikel 1 punkt a)). Därmed skall samtliga konventionens bestämmelser i del II och de bestämmelser i del III som Sverige väljer att ratificera, tillämpas på alla varieteter finska som används i Sverige.

Innan vi närmare går in på olika skäl för och emot att meän kieli bör behandlas som ett särskilt språk vid en eventuell svensk ratificering av konventionen, anser vi att det är nödvändigt att ge en kort beskrivning av utvecklingen i Tornedalen efter det att gränsen drogs mellan Sverige och

Finland år 1809. Beskrivningen bygger huvudsakligen på samma källor som vi hänvisat till i inledningen av detta kapitel.

Gränsen som drogs år 1809 delade, som vi redan konstaterat tidigare, ett område med samma språk, kultur och historia i två delar. Det gemensamma dominerande språket finska, och den gemensamma kulturen, kan tyckas ha bort leda till ett livligt utbyte över gränsen mellan den svenska och finska delen av Tornedalen. Av olika skäl, såväl försvarspolitiska som ekonomiska, blev emellertid kontakten över den svensk-finska gränsen inte så stor.

Finland blev efter kriget mot Ryssland som ledde till gränsdragningen år 1809, ett ryskt storfurstendöme. Från svensk sida hyste man oro för ytterligare rysk expansion in i den svenska delen av Tornedalen. Den oron ökade till följd av en växande finsk nationalism på slutet av 1800-talet som innebar att man från finsk sida riktade sitt intresse mot den finsktalande befolkningen i Tornedalen. I Sverige såg man en fara i detta och i finska språkets dominerade ställning i Tornedalen. Man ansåg att ökade kunskaper i svenska för befolkningen var ett av de viktigaste sätten att behålla Tornedalen svenskt. I propositionen till 1911 års riksdag står t.ex. att "det ligger en fara uti att i gränstrakterna ha en befolkning som är fullkomligt främmande för svenskt språk och svensk kultur. För den skull har det blivit en riksangelägenhet att sätta denna befolkning i tillfälle att vinna förtroendet med det svenska språket. Något mer verksamt medel härtill än skolundervisning har ej kunnat påvisas". Svenskans utbredning i Tornedalen uppmuntrades följaktligen och kom så småningom att ske på bekostnad av finskan. Detta visade sig bl.a. genom att finskundervisningen så småningom togs bort från skolor i Tornedalen och att man på många ställen i praktiken t.o.m. förbjöd eleverna att tala finska under rasterna för att på så sätt gynna svenskans utbredning.

Om försvarspolitiska skäl följaktligen verkade mot det finska språkets användning i Tornedalen och mot ett utbyte med finska sidan av Tornedalen skulle man kunna tänka sig att ekonomiska skäl, t.ex. önskan att bedriva handel över gränsen, skulle medverka till att finska språket hölls vid liv. Från svensk sida tycks det dock inte ha funnits några ekonomiska skäl som verkade för ett utbyte med den finska sidan och därmed en fortsatt användning av finska språket. Tvärtom anses också ekonomiska faktorer ha medverkat till svenskans utbredning på finskans bekostnad i den svenska delen av Tornedalen. I det styrande samhällsskiktet i svenska Tornedalen talades nämligen nästan uteslutande svenska vilket ledde till att de som ville skaffa sig bättre inkomster och högre utbildning i stor utsträckning var tvungna att lära sig svenska för att kunna göra detta.

På den finska sidan fanns ytterligare faktorer som bidrog till att klyftan mellan den finska och svenska sidan av Tornedalen växte. Efter Finlands

självständighet fick standardfinskan ett allt större inflytande i Finland. Språket i finska Tornedalen påverkades av standardfinskan vilket kom att leda till att de språkliga skillnaderna mellan den finskspråkiga befolkningen i den finska respektive svenska delen av Tornedalen ökade.

Sammantaget kan man således konstatera att flera faktorer bidragit till att efter hand isolera den finska som talades i svenska Tornedalen från finska i Finland. Till följd av denna isolering och på grund av inflytande från svenskan har finskan i svenska Tornedalen alltmer utvecklat egna särdrag.

Tornedalingarnas egen attityd till det finska språket tycks ha varit delad under tiden efter år 1809. Under inflytande av myndigheternas strävan att öka svenskans utbredning kom många att betrakta det finska modersmålet som mindre viktigt och i vissa fall mindre värt än svenskan. Gentemot det finska standardspråk som efter Finlands självständighet infördes, har många också upplevt det egna språket som mindre värt.

På senare år har emellertid situationen förändrats så att många känner en stolthet över sitt finska modersmål och dess särdrag. Tecken på detta är att man alltmer använder den egna benämningen — meän kielī "vårt språk" — på sitt modersmål och att man arbetat fram en egen ordbok och grammatik för meän kielī. Även från svenskt myndighetshåll har man på olika sätt erkänt finskans särställning i Tornedalen. För en mer detaljerad beskrivning av meän kielīs ställning i dag och dess förhållande till andra varieteter av finska hänvisar vi till den på vårt uppdrag utförda språkutredningen, bilaga xx.

Som framgår av de sammanfattande kommentarerna i språkutredningen finns flera skäl för att behandla meän kielī som ett eget språk vid en eventuell svensk ratificering av konventionen. Språkliga, men också kulturella och historiska särdrag hos den finsktalande befolkningen i Tornedalen kan användas som argument för detta. Särskilt starkt kanske tornedalingarnas egen strävan på senare år att värna om det egna språkets särart och sin egen kultur och historia talar för en sådan lösning.

Det kan emellertid också anföras starka skäl mot att behandla meän kielī som ett eget språk vid en ratificering av konventionen. Det viktigaste skälet mot, är enligt vår uppfattning, att en ratificering av meän kielī som ett eget språk skulle leda till att stora delar av konventionens tillämpningsområde inte skulle omfatta majoriteten av den finsktalande befolkningen i Sverige som talar andra varieteter av finska än meän kielī eftersom dessa varieteter finska inte har någon historisk geografisk bas motsvarande den som finns i Tornedalen. Annan finska än meän kielī skulle då vara att anse som ett territoriellt obundet språk enligt konventionen, vilket innebär att endast vissa av bestämmelserna i del II i konventionen skulle vara tillämpliga på dessa finska varieteter.

En sådan tillämpning av konventionen skulle enligt vår uppfattning vara negativ eftersom det skulle leda till skillnader i konventionsskydd för talare av olika finska varieteter som kunde upplevas som orättvisa. Det skulle bl.a. leda till att majoriteten av den finstalande befolkningen i det befolkningstätaste området i Tornedalen, området kring Haparanda, skulle få ett betydligt svagare konventionsskydd än den övriga befolkningen i Tornedalen eftersom standardfinskan dominerar i Haparanda. En ensidig satsning på meän kieli skulle därför bara komma en liten del av befolkningen i Haparanda kommun till godo och inte leda till att det samarbete som nu finns med Tärneå stad i Finland underlättades.

En annan omständighet som talar emot att behandla meän kieli som ett eget språk är att internationella erfarenheter visar att en så liten befolkningsgrupp som den meän kieli-talande har svårt att bevara sitt språk utan utbyte med andra grupper som använder samma eller liknande språk. I konventionen finns också bestämmelser i artikel 7 punkt 1e) och i) med den innebörden att ett sådant utbyte bör gynnas för att ge stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråk. Om konventionen ratificeras för finska som ett språk, med flera jämställda varieteter varav meän kieli är en, anser vi att ett sådant utbyte främjas.

Åtgärder som främjar utbytet mellan meän kieli-talande och övriga finstalande i regionen ligger väl i linje med den gamla historiska traditionen i området, där Tornedalen varit ett område med gemensamt språk, kultur och historia och i linje med moderna strävanden inom t.ex. EU, att uppmuntra ökade kontakter mellan olika länder och regioner. Tornedalen med sitt läge som gränsområde mellan de båda EU-länderna Sverige och Finland passar väl för ett ökat regionalt utbyte, både ekonomiskt, socialt och kulturellt. Redan i dag förekommer också ett sådant utbyte och samarbete mellan kommuner över den svensk-finska gränsen. Det är därför enligt vår uppfattning viktigt att inte riskera att skapa hinder för utbytet mellan den svenska och finska delen av Tornedalen genom en ensidig satsning på meän kieli.

Mot att behandla meän kieli som ett särskilt språk talar också de praktiska svårigheter med åtföljande kostnader som detta skulle medföra. Eftersom en ratificering av konventionen för meän kieli som ett eget språk skulle innebära att endast åtgärder på meän kieli skulle uppfylla Sveriges åtaganden enligt konventionen skulle den service i form av TV-program, radioprogram och olika former av skrivna produkter som, undervisningsmaterial, tekniska instruktioner, myndighetsblanketter m.m. som finns tillgängliga på standardfinska, inte kunna åberopas. Det blir naturligt nog både praktiskt svårare och mer kostsamt att uppfylla de 35 punkter eller stycken i del III i konventionen som utgör miniminivån vid en eventuell ratificering, om den service och det material som redan i dag finns på standardfinska inte kan utnyttjas. Till detta kommer att den skrivna

formen av meän kieli fortfarande är under utveckling och att det med hänsyn till den nivå som skriftspråket för närvarande befinner sig på skulle vara svårt att formulera blanketter, information från myndigheter och liknande på meän kieli.

Om Sverige i stället för att ratificera konventionen för meän kieli som ett eget språk väljer att behandla meän kieli som en av flera jämställda varieteter finska i Sverige, skulle de ovan angivna negativa konsekvenserna kunna undvikas. Detta kan ske genom att Sverige ratificerar konventionen för finska inkl. meän kieli.

"Finska" skulle då beteckna alla i Sverige använda varieteter av finska inklusive meän kieli.

På detta sätt skulle finskans ställning som historiskt minoritetsspråk i Sverige markeras samtidigt som Tornedalens särställning när det gäller finskans historia i Sverige skulle framhållas och användningen av både meän kieli och andra varieteter finska stödjas.

En sådan tillämpning av konventionen skulle leda till att samtliga de konventionsbestämmelser som Sverige väljer att ratificera för finska skulle omfatta samtliga i Sverige använda finska varieteter. Detta gäller såväl de nya rikstäckande regler som vi föreslår, som de av oss föreslagna regionalt tillämpliga reglerna om rätt att använda finska i offentliga sammanhang.

En tillämpning av konventionen där samtliga i Sverige talade varieteter av finska omfattas av hela konventionen ligger också väl i linje med vad regering och riksdag tidigare uttalat om vikten av att på olika sätt stödja finskans ställning i Sverige.

Om samtliga varieteter av finska stöds genom att Sverige väljer att ratificera konventionen för finska som ett språk kan detta också bidra till att kontakterna och utbytet mellan Sverige och Finland stärks och fördjupas såväl språkligt som kulturellt, socialt och ekonomiskt. Sådana kontakter är enligt vår uppfattning av stor vikt både för det regionala utbytet över den svensk-finska gränsen i Tornedalen och för utbytet på nationell nivå mellan länderna.

En sådan tillämpning av konventionen leder också, på samma sätt som vi redovisat när det gäller samiska, till en mer flexibel tillämpning av konventionens olika bestämmelser så att den varietet av finska som är mest lämplig kan väljas vid tillämpningen i det enskilda fallet. Avgörandet av vilken varietet — meän kieli eller annan finska — som skall användas, kommer i huvudsak enligt våra förslag till regionalt tillämpliga regler att ligga hos den enskilde. När det gäller tillämpningen av de rikstäckande reglerna bör valet av varietet styras av det behov som finns hos de finsktalande i olika sammanhang och på olika platser. Dock måste den tornedalska kulturen och historien med hänsyn till dess särställning ges ett tillräckligt utrymme i undervisning och i olika typer av kulturella

satsningar.

Vid en samlad bedömning anser vi att övervägande skäl talar för att Sverige bör ratificera konventionen för finska som ett språk innefattande alla varieteter finska varav meän kieli är en.

Sammanfattar vi våra ställningstaganden beträffande finska anser vi således,

- att finska av hävd används inom ett visst territorium i Sverige,
- att finska är ett historiskt landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige, i konventionens mening,
- att finska bör behandlas som ett språk vid en eventuell svensk ratificering.

4.2.3 Romani chib

"Zigenska", "romanes", "romani" och "romani chib" är några exempel ur mångfalden av benämningar på romers språk. Vi kommer här att använda *romani chib* eller den kortare formen *romani* som ett samlingsbegrepp för olika varieteter av språket. Såväl rom som romani chib samt varianter av dessa är egenbeteckningar, dvs. beteckningar som används av romer själva. De anknyter också till ett alltmer allmänt och internationellt språkbruk inom bl.a. EU och Europarådet.

Den finns ingen dokumenterad övergripande beskrivning av romani chibs historia i Sverige. För att få ett underlag för bedömningen av romani chib som ett eventuellt minoritetsspråk i Sverige har kommittén därför givit språkforskarna fil doktor Kari Fraurud och professor Kenneth Hyltenstam vid Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet uppdrag att sammanställa en rapport angående romani chib i Sverige. Rapporten återfinns som bilaga 4 till betänkandet. Den innehåller förutom en redogörelse för språkets historia i Sverige också bl.a. en översiktlig redogörelse för språkets och romers historia i övriga Europa och världen. Språkrapporten utgör grunden för den framställning vi lämnar nedan och de ställningstaganden vi kommer till rörande en eventuell svensk tillämpning av konventionen på romani chib.

Historik

Romani chib tillhör den indoariska gruppen bland de indoeuropeiska språken och är alltså besläktat med det historiska språket sanskrit och moderna språk som hindi. Genom tiderna har det funnits flera teorier om varifrån romerna ursprungligen kommit, såsom att de kommit från Egypten (därav troligen beteckningen "egyptier" som t.ex. i grekiska

"gypthos", spanska "gitanos" och engelska "gypsies") eller att de skulle vara tatarer (jfr t.ex. svenskans "tattare", från tyska "Tatar"). I dag är det emellertid allmänt accepterat att romerna ursprungligen härstammar från Indien. Orsaken till att romerna lämnade Indien och när detta skedde är däremot inte klarlagt.

De uppgifter som finns om tidpunkten för romernas ankomst till Europa varierar starkt. De första romerna tros ha kommit till Balkan på 1200- eller 1300-talet eller ännu tidigare. En del av romerna passerade Balkan och fortsatte mot Central- och Västeuropa. Dessa brukar kallas den *första migrationsvågen*. En annan del av romerna blev kvarhållna i furstendömena Valakiet och senare Moldava (ungefär nuvarande östra Rumänien och Moldavien) som arbetskraft och livegna från 1300-talet och i femhundra år framåt. I samband med befrielsen från livegenskapen i Valakiet och Moldava, spred sig romer från mitten av 1800-talet över Europa i vad som brukar kallas den *andra migrationsvågen*.

I dag finns romer i hela Europa. Antalet romer uppskattas vanligen till omkring 10 miljoner. Romers särställning som transnationell minoritet i Europa har betonats i olika sammanhang, bl.a. i Europarådet i dess rekommendation nr 1203 angående romer.

Romer kom till Sverige för första gången i samband med den första migrationsvågen. Enligt de äldsta kända källorna uppmärksammades romer i Stockholm för första gången år 1512. Under 1500-talet spred sig sedan romer över en stor del av landet. Till den östra delen av det dåvarande svensk-finska riket kom romer på slutet av 1500-talet. Mycket snart började både de världsliga och kyrkliga myndigheterna i Sverige utfärda ett stort antal dekret och lagar i syfte att förvisa eller, senare i historien, tvångsassimilera romerna. Som framgår bl.a. av att det under de följande århundradena ständigt utfärdades nya förordningar riktade mot "tattare" eller "zigenare" fanns under hela denna tid romer från den första migrationsvågen kvar i landet. En del av dem rörde sig mellan den västra och östra rikshälften och mellan de nordiska länderna. Efter gränsdragningen mellan Sverige och Finland år 1809 försvårades romernas rörlighet på grund av strängare restriktioner för förflyttning såväl inom landet som mellan de nordiska länderna. Därmed kom en grupp romer att mer permanent bli kvar i Finland avskilda från övriga nordiska romer. För denna grupp har senare beteckningen kalé, kaale eller finska zigenare kommit att användas.

Från senare delen av 1800-talet och några år in på 1900-talet anlände nya grupper av romer till Sverige från bl.a. Ryssland och Ungern. De tillhörde den andra migrationsvågen romer. Inflyttningen av romer hindrades på nytt från år 1914 då polisen gavs befogenheter att deportera bl.a. "zigenare".

Under 1900-talets senare hälft kan man grovt tala om tre perioder då nya grupper av romer anlät till Sverige. Den första perioden inleddes år 1954 då passtvánget mellan de nordiska länderna upphörde vilket resulterade i att ett ökat antal romer kom från Finland till Sverige. En migration från Finland till Sverige, eller en flyttning fram och tillbaka mellan länderna, har sedan fortsatt inom denna grupp. Den andra perioden började i slutet av 1960-talet och på 1970-talet då romer från bl.a. Frankrike, Spanien, Polen, Ryssland, Bulgarien och Jugoslavien kom till Sverige. Den senaste invandringen av romer har skett under 1980- och 1990-talen. Dessa romer har framför allt kommit som flyktingar från östeuropeiska länder, främst från f.d. Jugoslavien.

Bilden nedan, som är tagen ur språkrapporten, Figur 3, illustrerar romernas migration från Indien till Europa, Norden och Sverige.

Bilden finns endast i den tryckta versionen

Bild 4, Romernas väg från Indien till Europa, Norden och Sverige.

Det finns inga säkra uppgifter om hur många romer som finns i Sverige i dag. Som tidigare nämnts i redogörelsen för antal användare av andra språk förs i Sverige ingen statistik angående språktillhörighet eller etnisk tillhörighet. Enligt en av de senaste uppskattningarna gjord av Statens Invandrarverk och Nordiska Zigenarrådet år 1995 bedöms antalet romer i Sverige vara minst 15 000— 20 000 personer. Antalet inkluderar inte de resande.

Språket romani chib innefattar ett stort antal varieteter (angående termen varietet se bilaga 3). Enligt språkrapporten finns så många som 60 olika dialekter indelade i tjugo dialektgrupper. Varieteterna kan ligga mycket nära varandra eller ha liten ömsesidig förståelse. Enligt språkrapporten talas i Sverige i dag, i vart fall varieteterna *svensk romani*, *finsk romani*, *kelderash*, *lovari*, *tjurari*, *sinto*, *arli*, *bugurji* och *gurbet*.

Av de varieteter som talas i Sverige i dag har svensk romani och finsk romani sina rötter i det språk som talades av de första romerna i Sverige på 1500-talet. I språkrapporten konstateras det att det med största sannolikhet finns en obruten kontinuitet mellan den språkliga varieteten svensk romani som används i Sverige i dag och den tidigaste formen av romani som användes i Sverige på 1500-talet. När det gäller finsk romani är det — med hänsyn till att gränsen mellan Sverige och Finland tidvis varit stängd för romer — ovisst i vilken utsträckning varieteten använts kontinuerligt i Sverige ända sedan 1500-talet.

Varieteterna kelderash, lovari och tjurari har en drygt 100-årig historia i Sverige. Till skillnad från svensk romani och finsk romani talas dessa varieteter av romer i andra delar av Europa och världen i övrigt, med vilka kommunikation upprätthålls bl.a. genom släktsamband. Varieteterna har också fått nya tillskott genom invandring till Sverige av kelderasha och lovara under de senaste decennierna.

Från slutet av 1960-talet har nya grupper av romer kommit till Sverige. Detta har medfört både att det totala antalet romanitalande i landet har ökat och att redan existerande romanivarieteter har vitaliserats samt ett tillägg av flera nya varieteter som sinto, arli, bugurji och gurbet.

Det är inte känt hur många användare av de olika varieteterna av romani chib som finns i Sverige i dag. Det är enligt språkrapporten troligt att andelen användare varierar betydligt mellan olika varieteter. I en undersökning med syfte att beräkna antalet talare av finsk romani som utförts av Finska Delegationen för Romaniärenden, uppges att 55 % av kalébefolkningen behärskar romani väl. Beräkningen är gjord på den totala befolkningen där de som stadigvarande uppges vara bosatta i Sverige ingår. Vissa uppgifter finns också om hur många av de romer som kommit till Sverige de senaste åren som anser att de har romani som sitt modersmål. Dessa uppgifter är emellertid långt ifrån säkra.

Det är emellertid, enligt språkrapporten, klart att alla de ovan nämnda varieteterna av romani chib används i Sverige i dag.

Används romani chib av hävd inom ett visst territorium i Sverige?

Kommittén anser att det genom språkrapporten är klarlagt att olika varieteter av romani har talats i Sverige alltsedan den första migrationsvågen romer anlände hit på 1500-talet. Äldst av dessa varieteter är svensk romani och finsk romani. Det är också klarlagt att i vart fall en eller kanske två varieteter av romani chib använts i landet kontinuerligt från 1500-talet från generation till generation fram till våra dagar. Behandlas de olika varieteterna av romani chib som talas i Sverige i dag som ett språk i samband med en eventuell ratificering kan det således konstateras att romani chib uppfyller konventionens krav att vara ett språk som används av hävd i landet.

Romani chib är — både enligt konventionskommentaren och så som det i allmänhet beskrivs — ett territoriellt obundet språk. Även om det finns uppgifter om att vissa varieteter av romani chib har talats under lång tid på vissa platser i landet anser vi inte att det finns tillräckligt underlag vad gäller språkets användning för att fastslå att språket talats kontinuerligt inom ett större geografiskt område som skulle kunna utgöra språkets historiska geografiska bas i Sverige i konventionens mening. Mot denna

bakgrund anser vi att det är riktigast att behandla romani chib som ett territoriellt obundet språk i samband med en eventuell svensk ratificering av konventionen.

Bör romani chib behandlas som ett eller flera språk?

En del av de skäl som tidigare anförts för att behandla olika samiska respektive finska varieteter som olika språk kan också anföras för att behandla de olika varieteterna av romani chib som olika språk vid en eventuell svensk ratificering av konventionen. De lingvistiska skillnader som finns mellan olika varieteter av romani chib är ett sådant argument liksom delvis olika kultur och historia för användarna av de olika varieteterna.

Liksom vi funnit när det gäller behandlingen av samiska och finska i relation till konventionen, anser vi emellertid att starka skäl talar för att behandla romani chib som ett språk vid en eventuell svensk ratificering. Det viktigaste skälet är att bara genom en ratificering på det sättet kan alla de varieteter av romani chib som talas i Sverige i dag omfattas av konventionens skydd.

Om varieteterna behandlas som särskilda språk finns det — i likhet med vad som gäller för samiskan — en risk att de minst talade varieteterna av romani chib skulle anses använda av för få personer för att det skulle kunna motivera en tillämpning av konventionen på dem som särskilda språk. Dessa varieteter skulle då helt falla utanför konventionens tillämpning. Andra varieteter riskerar att falla utanför konventionens tillämpning på grund av att de — i likhet med vad som är fallet med andra finska varieteter än meän kieli — inte uppfyller konventionens krav att vara använda av hävd i Sverige.

En tillämpning som leder till att vissa varieteter faller utanför konventionen måste enligt vår uppfattning undvikas. Det skulle kunna upplevas som orättvist och skapa onödiga barriärer mellan talare av olika varieteter av romani chib om vissa grupper språk fick del av det stöd och skydd som konventionens bestämmelser innebär medan andra ställs helt utanför.

En behandling av de olika varieteterna av romani chib som ett språk anser vi stämmer bäst överens med konventionens syfte att öka kontakten och utbytet mellan olika grupper som talar olika varieteter av ett språk. Uppgifter i språkrapporten tyder också på att ett ökat utbyte mellan användare av olika varieteter av romani chib är positivt och kan leda till att språket berikas och stärks.

Vår slutsats blir mot bakgrund av det ovan förda resonemanget — i likhet med vad vi funnit beträffande samiskan och finskan — att övervägande skäl talar för att behandla de olika varieteterna av romani chib som ett språk vid en eventuell svensk ratificering av konventionen.

Sammanfattar vi våra ställningstaganden beträffande romani chib anser vi sålunda,

— att romani chib av hävd används i Sverige,

— att romani chib inte historiskt kan identifieras med någon bestämd del av Sveriges territorium och därför är att anse som ett i konventionens mening territoriellt obundet språk i Sverige,

— att romani chib skall behandlas som ett språk vid en eventuell svensk ratificering.

4.2.4 Jiddisch

Jiddisch är ett av flera språk som används av judar i Sverige i dag. Det finns inget enskilt dokument med en övergripande beskrivning av jiddisch historia i Sverige. För att få ett underlag för bedömningen av jiddisch som ett eventuellt landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige har kommittén därför givit språkforskarna docent Sally Boyd och fil.dr. Erland Gadeli vid Lingvistiska institutionen vid Göteborgs universitet uppdrag att sammanställa en rapport angående jiddisch i Sverige, bilaga 5. Den följande framställningen bygger huvudsakligen på uppgifterna i rapporten.

Historik

Judarna har funnits som folkgrupp sedan ca år 2 000 f.Kr. Under de senaste 2 000 åren av det judiska folkets historia har judar levt utanför Palestina i minoritetsställning i andra länder. Judarna har såsom minoritet bevarat sin egen religion, sitt eget språk och sin egen kultur. Från äldsta tid finns exempel på en sådan minoritetsställning för judar i Egypten då en judisk minoritet blev kvar där då övriga judar utvandrade från Egypten år 1275 f.Kr. Ett annat exempel är den grupp judar som blev kvar i Babylonien när den judiska exilen där bröts år 539 f.Kr.

I samband både med romarnas erövring av Palestina och deras förföljelse av judarna där, kom judar att börja förflytta sig över större områden bl.a. till Europa. Redan på 200-talet e.Kr. fanns judar i alla romerska rikets provinser. När det romerska riket upplöstes vid slutet av 300-talet e.Kr. kom judarna under olika härskares herravälde. Ett stort antal judar fanns i Spanien från 750-talet e.Kr. till 1000-talet e.Kr. Dessa

som brukar benämnas sefarder använde ett särskilt språk kallad ladino eller judeo-spanska.

Många judar bosatte sig också i nuvarande Frankrike och Tyskland. Dessa judar brukar benämnas ashkenazer efter det judiska, Aschkenaz, benämningen på dåvarande Tyskland. Jiddisch som språk anses ha uppkommit bland dessa judar i området kring Rehn någon gång under 900-talet. Språket har starka inslag av tyska, men också andra komponenter såsom hebreiska, arameiska och romanska. Av tradition skrivs jiddisch med hebreiska tecken.

Under hela den tid som judar befunnit sig i minoritetsställning har diskriminering och förföljelse av dem förekommit. Till följd av detta tvingades judar tidigt att bo tillsammans i samma stadsdelar eller ghetton i städerna. Till viss del bodde man också nära varandra av eget val eftersom man ville ha nära både till synagogan och till andra judiska institutioner t.ex. skolan. Pojkarna undervisades i hebreiska från tidig ålder och i att läsa och skriva, men också en stor del av den kvinnliga befolkningen fick lära sig att läsa. Det religiösa språket i gruppen var hebreiska och vardagsspråket inom gruppen jiddisch. Med omgivningen talade man majoritetsspråket.

Under medeltiden inföll flera perioder av förföljelser av judar i Europa. Till följd av dessa flyttade många judar öster ut och därmed försköts centrum för jiddisch från området kring Rehn till Böhmen och Polen och därefter till Litauen, Ukraina, Vitryssland och Ryssland. Jiddisch kom därmed att påverkas av olika slaviska språk. Mot slutet av 1600-talet användes jiddisch över ett stort område i Europa, från Dnepr och Divina i öster till Amsterdam i väster och Danmark i norr.

Bilden finns endast i den tryckta versionen

Bild 5, Jiddisch historiska utbredning i Europa, från språkrapporten, appendix.1.

Under inflytande av Upplysningstiden och parallellt med den uppkom den s.k. Haskalarörelsen bland judar i Tyskland. Denna hade stor betydelse för att påskynda assimilationen och integrationen av judar med det omgivande samhället. Detta medförde att tyska språket alltmer kom att dominera i den tysk-judiska gruppen på bekostnad av användningen av jiddisch. Västjiddischen försvagades betydligt till följd av detta och utplånades nästan helt enligt vissa bedömare, i varje fall som skriftspråk.

De jiddischtalare som fanns i Östeuropa påverkades inte så starkt av Haskalarörelsen och jiddisch förblev deras modersmål. Vid sidan av

hebreiska och jiddisch användes också majoritetsspråket i de länder där man bodde. Majoritetsspråket användes dock i mindre utsträckning av östeuropeiska judar än av judar i Tyskland. Användningen av jiddisch i Östeuropa förstärktes av den judiska fromhetsriktningen Chassidismen som uppkom i Östeuropa. Jiddisch spelar inom chassidismen en viktig roll vid sidan av hebreiskan.

I Sverige grundades den första judiska församlingen år 1775 i Stockholm. Från år 1775 har en judisk befolkning funnits i Sverige. Man brukar tala om tre eller fyra mer betydande invandringsperioder då judar kommit till Sverige. Den första perioden omfattar åren 1770-1870, den andra åren 1870 till andra världskriget, den tredje perioden tiden kring andra världskriget och den fjärde perioden, 1950- och 60-talen. Enligt uppgifter i språkrapporten kan den judiska befolkningen i Sverige under hela perioden från 1700-talets slut fram till i dag beräknas ha ökat från ca 150 personer år 1787 till mellan 15 000- 20 000 personer i dag.

I den första invandringsvågen kom framför allt tyska judar till Sverige. Åtminstone de allra tidigaste invandrarna var jiddischtalare. Den förste jude som tilläts invandra till Sverige, Aaron Isaac, skrev år 1802, vid 72 års ålder, sina memoarer på västjiddisch. De judar som kom under den första invandringsperioden var starkt tyskinfluerade när det gällde församlingsliv och gudstjänstliv. Det innebar en assimilationistisk inriktning. Svenska språket användes t.o.m. i viss utsträckning i stället för hebreiska under de judiska gudstjänsterna. Även om judarna, enligt språkrapporten, uppenbarligen i stor utsträckning var svenskspråkiga behöver det inte betyda att jiddisch helt hade förlorat sin betydelse som tal- och även skriftspråk i kommunikation inom gruppen. Det kan dock enligt språkrapporten ha funnits en period under mitten av 1800-talet då jiddisch enbart användes av ett fåtal talare eller inte alls.

År 1870 uppgick den judiska befolkningen i Sverige till 1 836 personer. Från detta år och fram till år 1910 ökade den judiska befolkningen till omkring 6 000 personer. De judar som kom till Sverige under denna, den andra invandringsperioden, kom framför allt från Östeuropa och var så som vi ovan har beskrivit, betydligt mindre inriktade på assimilation än de tyskättade judarna som kom till Sverige under den första invandringsperioden. Judarna i den andra invandringsvågen bosatte sig tillsammans i vissa statsdelar, exempelvis Nöden i Lund, Haga i Göteborg och Söder i Stockholm. Dessa judar såg sig mer som en minoritet och ett folk än de judar som fanns i Sverige sedan tidigare. Jiddisch spelade under denna tid inom denna grupp en stor roll både som vardagsspråk och som religiöst språk vid sidan om hebreiskan. Parallellt med jiddisch började dock även judarna i den andra invandringsvågen att använda svenska redan i den första generationen. Överföringen av jiddisch från den första generationen till andra, tredje och fjärde generationen beskrivs i språkrapporten så att

första generationen lärde sig svenska, andra generationen fick lära sig jiddisch som modersmål men använde i ökad utsträckning svenska som talspråk med sina föräldrar medan tredje och fjärde generationen tillhör en "talarpotential"; personer som inte talar språket men har varierande receptiva kunskaper.

Genom den tredje invandringsvågen, vid tiden före och efter andra världskriget, i samband med Förintelsen, ökade återigen antalet jiddischtalare i Sverige eftersom de judar som kom till Sverige vid denna tid i många fall kom från Östeuropa och var jiddischtalare. Även denna grupp lärde sig dock svenska fort. Överföringen av språket mellan generationerna liknar enligt språkrapporten i mycket överföringen av jiddisch mellan generationerna i den andra invandringsvågen. Den andra generationen förstår således jiddisch men talar själva oftast svenska medan den tredje generationen kan betecknas som en "talarpotential".

Mot bakgrund av det ovan beskrivna språkanvändningsmönstret hos jiddischtalande i Sverige konstateras det i språkrapporten att de som använder jiddisch aktivt i dag i Sverige till övervägande del är äldre personer som överlevt andra världskriget samt vissa judar som kom till Sverige i den fjärde invandringsvågen under 50- och 60-talen från bl.a. Ungern och Tjeckoslovakien.

I Språkrapporten uppskattas antalet talare av jiddisch i Sverige i dag till ca 3 000—3 500. Man påpekar dock att siffran är osäker. Om man räknar också dem som betecknas som en "talarpotential" kan siffran enligt språkrapporten uppskattas till ytterligare ett par tusen personer. Det totala antalet judar i Sverige i dag uppskattas av Judiska Centralrådet till ca 20 000 personer.

Används jiddisch av hävd inom ett visst territorium i Sverige?

I språkrapporten anges att jiddisch använts kontinuerligt i Sverige från ca 1870-talet och fram till i dag. När det gäller tiden dessförinnan ger inte språkrapporten underlag för lika säkra slutsatser.

Efter 1870-talet ökade den judiska befolkningen avsevärt i antal. De som kom till Sverige kring sekelskiftet använde i stor utsträckning jiddisch. Vid denna tid kan därför jiddisch antas ha använts i relativt stor utsträckning av judar i Sverige. Vid sidan av jiddisch användes utöver svenska, då som nu, också hebreiska och i regel ytterligare något språk. Vid tiden före och efter andra världskriget kom åter jiddischtalare till Sverige framför allt i samband med den judiska flyktinginvandringen från Östeuropa.

Både när det gäller de jiddischtalare som kom vid tiden för sekelskiftet och de som kom till Sverige före och efter andra världskriget har

överföringen av språket till kommande generationer minskat för varje generation. Följaktligen anges i språkrapporten att de som aktivt använder språket i Sverige i dag, främst är äldre personer som kom till Sverige efter andra världskriget och på 50- och 60-talen.

Enligt det underlag vi har för vår bedömning är jiddisch historia i Sverige, jämfört med samiskans finskans och romani chibs historia, det språk som använts under kortast tid i Sverige. Först i samband med det senaste sekelskiftet kan det antas att språket användes i någon större omfattning i landet. Överföringen av språket till nya generationer i Sverige tycks också vara svagare för jiddisch än för de andra språken eftersom jiddisch redan i viss mån i andra generationen upphör att vara ett talat språk.

Ser man till jiddisch ställning historiskt sett för judar i Sverige kan det konstateras att språket bara använts av en del judar. De som använt jiddisch har i regel varit flerspråkiga och vid sidan av jiddisch och svenska också använt det religiösa språket hebreiska. I dag används jiddisch av en minoritet av den judiska befolkningen i Sverige men har som en del av judisk kultur på senare tid rönt förnyat intresse.

Med det underlag kommittén haft att ta ställning till anser vi inte att jiddisch använts under tillräckligt lång tid och i tillräckligt stor omfattning i Sverige för att kunna anses som ett landsdels- eller minoritetsspråk som används av hävd i Sverige. Den omständigheten att jiddisch i dag används av ett relativt litet antal övervägande äldre personer inom den judiska gruppen och att språket åtminstone hittills överförs till yngre generationer i begränsad omfattning talar också mot att tillämpa konventionens bestämmelser på jiddisch i Sverige (jfr konventionens bestämmelse i artikel 1b och konventionskommentaren till denna). Konventionens bestämmelser spänner över en lång rad sakområden, från undervisning till forskning och användning av språket i offentliga sammanhang. Det är enligt vår upp-fattning inte motiverat att tillämpa dessa omfattande bestämmelser på ett språk som används i så liten omfattning som jiddisch i Sverige.

Även om vi således inte anser att jiddisch i Sverige faller inom ramen för minoritetsspråkskonventionens tillämpning i Sverige anser vi att det är viktigt att jiddisch och jiddischkultur i annan ordning stöds som en av flera delar av det judiska kulturarvet i Sverige. Som framgår av språkrapporten finns i dag hos den yngre generationen judar i Sverige ett växande intresse för jiddisch och jiddischkultur. Även i Europa i övrigt har värdet av att bevara jiddischkulturen uppmärksamats på olika sätt (jfr Europarådets rekommendation nr 1291 rörande skydd för jiddischkultur i Europa).

Ramkonventionen som behandlas i kommitténs sektion 2 innehåller bestämmelser som tar sikte på att stödja och skydda minoritetskulturer

och språk som en del av dessa kulturer. Vi hänvisar därför till vårt betänkande rörande ramkonventionen för en vidare diskussion om åtgärder till stöd för judisk kultur och historia i Sverige där jiddischkultur och jiddisch som språk ingår som en del.

5 Uppfyller Sverige kraven i del II i konventionen?

Kommitténs bedömning: Vi bedömer att Sverige med gällande lagstiftning och åtgärder i övrigt delvis uppfyller förpliktelseerna i del II i konventionen.

I det föregående kapitlet har vi kommit fram till att samiska och finska är landsdels- eller minoritetsspråk med en historisk-geografisk bas och att romani chib är ett territoriellt obundet språk i Sverige. Om Sverige ratificerar minoritetsspråkskonventionen måste samtliga krav enligt bestämmelserna i del II i konventionen uppfyllas för dessa tre språk.

I detta kapitel redogör vi för vår bedömning av vilka bestämmelser i del II i konventionen som Sverige i dag — med gällande lagstiftning och åtgärder i övrigt — uppfyller för samiska, finska respektive romani chib.

Kapitlet inleds med en redogörelse för innebörden av bestämmelserna i del II i konventionen. Därefter lämnar vi en redogörelse för i vilken mån Sverige redan kan sägas ha en övergripande minoritetsspråkspolitik. Sedan följer en genomgång av om Sverige uppfyller kraven i de olika bestämmelserna i del II i konventionen för samiska och finska. I det därpå följande avsnittet redovisar vi vilka av bestämmelserna i del II som enligt konventionen och konventionskommentaren gäller för territoriellt obundna språk och därefter hur vi bedömer att dessa krav uppfylls i dag när det gäller romani chib.

Vi vill redan nu påpeka att de bedömningar vi gör i detta och följande kapitel av i vilken mån Sverige uppfyller de krav som finns uttryckta i konventionens bestämmelser i del II och del III ofta innefattar svåra avvägningar. Det finns flera orsaker till detta. En orsak är att konventionens bestämmelser ofta är vagt formulerade vilket kan förklaras med att de är avsedda att omfatta den mångfald av språk som finns i Europa och de olika situationer som dessa språk befinner sig i. De vaga formuleringarna medför att det många gånger är svårt att med bestämdhet avgöra vad som krävs för att en nationell åtgärd skall anses motsvara kraven i en bestämmelse i konventionen.

En annan orsak som försvårar bedömningen är att konventionens bestämmelser är formulerade med utgångspunkten att de länder som ratificerar konventionen har en uttalad minoritetsspråkspolitik. Någon sådan politik har hittills inte funnits i Sverige utan åtgärder till stöd för språken

har vidtagits i enskilda fall eller inom ramen för invandrapolitiken. Detta gör det svårt att bedöma om de svenska åtgärderna som redan finns idag motsvarar kraven om skydd och stöd för landsdels- eller minoritetsspråk, så som de är formulerade i konventionens bestämmelser. Särskilt gäller detta bestämmelserna i del II artikel 7 punkt 1 där det anges att vissa mål och principer till stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråken skall ligga till grund för landets politik, lagstiftning och praxis. Eftersom en övergripande svensk minoritetsspråkspolitik saknas är det svårt att bedöma om Sverige med gällande bestämmelser uppfyller dessa övergripande mål.

Vi har valt att inta en försiktig hållning i våra bedömningar. En anledning till det är att ett konventionsåtagande gäller för lång tid och att nationella åtgärder som åberopas som grund för att Sverige uppfyller ett visst krav enligt konventionen därför bör ha viss beständighet och en bestämd inriktning på att stödja eller stärka landsdels- eller minoritetsspråken.

I de fall det finns nationell lagstiftning med ett uttalat syfte att tillförsäkra landsdels- eller minoritetsspråk stöd och skydd anser vi att Sverige uppfyller konventionens olika förpliktelser. Likaså anser vi att Sverige uppfyller kraven enligt konventionen om statligt ekonomiskt stöd ges *i syfte att stödja* verksamhet som innebär ett stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråken. Ett syfte att stödja språken kan exempelvis komma till uttryck i förordningar som styr fördelning av statligt stöd eller i regleringsbrev från regeringen till myndigheter. Vi vill dock erinra om att exempelvis statligt stöd enligt regleringsbrev normalt gäller endast under ett kalenderår. I de fall sådant ekonomiskt stöd åberopas som grund för att Sverige uppfyller ett visst krav enligt en konventionbestämmelse måste detta beaktas årligen vid utfärdande av nya regleringsbrev. Bara om regeringen fortsätter att stödja ändamål som motsvarar kravet i konventionen uppfylls konventionsåtagandet.

5.1 Förpliktelser enligt konventionens del II

Del II i minoritetsspråkskonventionen består dels av en rad mål och principer som de länder som ratificerar konventionen är förpliktade att tillämpa på samtliga landsdels- eller minoritetsspråk i landet inom de territorier där sådana språk används, dels regler utan regional begränsning, om förbud mot diskriminering av språken, åtgärder för att öka förståelsen mellan olika språkgrupper i landet och skyldighet att beakta önskemål från dem som använder språken.

Enligt konventionen är det tillåtet att anmäla reservationer mot alla bestämmelser utom artikel 7 punkt 1 i konventionen. Enligt kommentaren

till konventionen är skälet till att artikel 7 punkt 1 undantagits från reservationsmöjligheten att de mål och principer som där anges som grund för politik, lagstiftning och praxis, är nödvändiga för att uppnå skydd och stöd för landsdels- eller minoritetsspråken.

De mål och principer som finns angivna i artikel 7 punkt 1, kan sammanfattas i följande punkter,

- erkännande av de landsdels- eller minoritetsspråk som finns i staten som ett uttryck för kulturell rikedom,
- respekt för varje landsdels- eller minoritetsspråks geografiska område, t.ex. när ny administrativ indelning av landet övervägs,
- åtgärder för att förenkla och/eller uppmuntra användningen av sådana språk såväl i tal som skrift, såväl i privata som i offentliga sammanhang,
- lämpliga åtgärder för undervisning och studium av och i landsdels- eller minoritetsspråk,
- stöd för utbyte mellan grupper som talar landsdels- eller minoritetsspråk i identiskt eller liknande former, både inom staten och över nationsgränserna.

De bestämmelser som finns i övriga punkter i del II är,

- i artikel 7 punkt 2, ett krav att avlägsna de diskriminerande åtgärder som kan finnas mot användningen av landsdels- eller minoritetsspråk samt att — om det behövs för att öka jämlikheten mellan olika språk — godkänna viss positiv diskriminering till förmån för dessa språk,
- i artikel 7 punkt 3, ett krav att främja åtgärder som ökar förståelsen mellan olika språkgrupper i landet samt
- i artikel 7 punkt 4 ett krav att ta hänsyn till önskemål från dem som talar landsdels- eller minoritetsspråk när åtgärder som berör dessa språk skall vidtas.

Bestämmelserna i del II i konventionen är, som det påpekas i konventionskommentaren, ganska allmänt hållna och ger därför utrymme för olika tillämpning beroende på situationen för det språk som bestämmelserna skall tillämpas på. Detta markeras också genom att det i inledningen till artikel 7 punkt 1 sägs att målen och principerna skall tillämpas "i enlighet med situationen för varje språk". Förpliktelserna i del II måste dock, understryks det, resultera i konkreta åtgärder till skydd och stöd för landsdels- eller minoritetsspråken även om utformningen av åtgärderna kan variera.

5.2 Allmänt om svensk lagstiftning och åtgärder i övrigt till stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråk

Sverige saknar en samlad minoritetsspråkspolitik med direkt inriktning på skydd och stöd för de historiska minoritetsspråken. De åtgärder som ändå kommit landsdels- eller minoritetsspråken till godo har ofta vidtagits inom ramen för invandrar- och minoritetspolitiken, en politik som trots benämningen inte omfattat de historiska/nationella minoriteterna eller deras språk (angående detta resonemang, jfr SOU 1984:58 s. 68 ff.).

Den generella invandrar- och minoritetspolitiken har kompletterats med olika punktinsatser riktade mot vissa minoritetsgrupper inom vissa sakområden och med olika åtgärder riktade mot den samiska befolkningen.

Exempel på hur åtgärder inom invandrar- och minoritetspolitiken och kulturpolitiken har kommit dem som använder de historiska landsdels- eller minoritetsspråken till godo är reglerna om rätt till modersmålsundervisning (tidigare benämnd hemspråksundervisning) som gäller både för elever som talar invandrarspråk och för elever som använder landsdels- eller minoritetsspråk. Exempel på punktinsatser som riktats in på dem som använder de historiska landsdels- eller minoritetsspråken är den positiva särbehandling av samiska, finska och tornedalsfinska som finns i de villkor för sändningsrätt som regeringen meddelat radio- och TV-företagen i allmänhetens tjänst. Exempel på åtgärder särskilt riktade mot den samiska befolkningen är att det sedan lång tid tillbaka har gällt särskilda regler inom skolväsendet för dem. Samer har möjlighet att i stället för den kommunala skolan välja att gå i den statliga sameskolan där undervisningen delvis bedrivs på samiska. Inrättandet av Sametinget år 1992 med dess befogenheter att verka för samisk kultur och samiskt språk och de statliga medel som anslås för detta är också ett exempel på positiv särbehandling.

Ser man mot denna bakgrund till de krav som ställs enligt bestämmelserna i del II i konventionen kan Sverige, enligt vår bedömning, redan i dag anses uppfylla flera av konventionens krav. Andra krav kan till följd av avsaknad av en övergripande minoritetsspråkspolitik inte uppfyllas.

5.3 Svensk lagstiftning och andra åtgärder till skydd och stöd för samiska och finska

I artikel 7 punkt 1, återfinns krav på att vissa mål och principer skall läggas till grund för politisk lagstiftning och praxis inom de territorier där språken används.

För både samiska och finska kan de svenska regler som finns om rätt till modersmålsundervisning anses uppfylla konventionens förpliktelse att

tillhandahålla lämpliga former och medel för undervisning i minoritets-språken, artikel 7 punkt 1f). I övrigt stöds undervisning i samiska vid Umeå universitet genom att det i regleringsbrev anges som ett särskilt åtagande att universitetet varje läsår skall anordna utbildning i samiska. Utbildning i samiska och finska vid Luleå tekniska universitet stöds genom att det i regleringsbrev anges att universitetet varje år skall erbjuda grundskollärautbildning med inriktning på samiska, tornedalsfinska och finska.

Rätten till modersmålsundervisning kan också sägas underlätta användningen av språken i tal och skrift både i det offentliga och privata livet och därmed uppfylla förpliktelsen i artikel 7 punkt 1d). Kanske kan också förpliktelsen att vidta beslutsamma åtgärder för att främja språken i artikel 7 punkt 1c) till viss del anses uppfyllt genom rätten till modersmålsundervisning.

När det gäller samiskan kan förpliktelserna i artikel 7 punkten 1c), 1d) och 1f) också anses uppfyllda genom reglerna om rätt för samer att gå i sameskola med den undervisning i samiska som äger rum där.

Förpliktelsen att främja studier och forskning om samiska och finska vid universitet eller motsvarande läroanstalter, artikel 7 punkt 1h), får anses uppfyllt genom att sådana studier och sådan forskning bedrivs vid olika universitet och högskolor så sker detta med statliga medel.

När det gäller förpliktelsen att tillhandahålla möjligheter att lära sig samiska eller finska för dem som inte talar språken men bor inom de områden där dessa språk används av hävd artikel 7 punkt 1g), uppfylls denna för samiska genom anvisningarna i regleringsbrev till Umeå universitet att anordna sådan undervisning och genom särskilda medel i regleringsbrev till samiska folkhögskolan i Jokkmokk där undervisning i samiska bedrivs. För universitet, högskolor och folkhögskolor som erbjuder möjlighet att studera finska som nybörjarspråk gäller att undervisningen stöds med statliga medel men staten påverkar inte utbudet av kurser. Detta bestäms av läro-anstalterna själva. Det är därför svårt för Sverige att i enlighet med konventionens krav garantera att utbildning i finska kommer att finnas även i fortsättningen.

Inrättandet av Sametinget år 1992 med dess uppgifter att verka för samisk kultur och språk kan för samiskans del anses uppfylla förpliktelserna i artikel 7 punkterna 1c), 1e) och 1h), att genom beslutsamma åtgärder främja språket, att upprätthålla och utveckla förbindelser mellan samisktalande i olika delar av Sverige och främja studium och forskning i samiska. Inrättandet av Sametinget skulle också kunna ses som ett erkännande av det samiska språket som ett uttryck för kulturell rikedom och därmed uppfylla förpliktelsen i artikel 7 punkt 1a).

Det arbete som Sverige bl.a. genom Nordiska rådet stödjer när det gäller det samiska språket och den samiska kulturen i de olika nordiska länderna uppfyller enligt vår uppfattning kravet att främja transnationellt utbyte mellan dem som använder samiska i liknande former i olika länder, artikel 7 punkt 1i).

När det gäller finskan med dess historiska geografiska bas i Tornedalen kan utöver punkterna 1c), 1d) och 1f), Sverige till viss del anses uppfylla målet i punkten 1i), att främja utbyte över gränserna mellan områden där språken används av hävd, genom det nyligen påbörjade samarbetet inom Barentsregionen som bl.a. berör kultur och utbildning och som omfattar Norrbottens län och finska Tornedalen. I övrigt kan de åtgärder som vidtagits för finskan, exempelvis bilaterala avtal mellan Sverige och Finland till stöd för det finska språket, inte sägas ta sikte på att särskilt stödja finskan i Tornedalen.

På lokalt och regionalt initiativ förekommer samarbete mellan svenska och finska Tornedalen. Som exempel kan nämnas Tornedalsrådet där både svenska och finska kommuner ingår och samarbetar inom olika sakområden. Ett annat exempel är den s.k. Språkskolan i Haparanda som drivs i samarbete mellan Haparanda kommun i Sverige och Torneå stad i Finland och där undervisningen är tvåspråkig svensk-finsk. Språkskolans verksamhet regleras genom förordningen om försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning vid grundskolan i Haparanda (SKOLFS 1991:24) och får stöd av statliga medel. Verksamheten i skolan är därmed ett exempel på att Sverige främjar sådant utbyte över gränserna som avses i artikel 7 punkt 1i).

Det finns inga svenska bestämmelser eller riktlinjer som motsvarar kravet i artikel 7 punkt 1b), att respektera de historiska geografiska områden där finska och samiska används av hävd för att trygga att gällande eller ny administrativ indelning av landet inte hindrar främjandet av språken. I den lag som anger förutsättningarna för ändrad indelning i kommuner, landstingskommuner eller församlingar (1971:411) anges inte att hänsyn skall tas till geografiska språkgränser.

I artikel 7 punkt 2 finns en bestämmelse som innebär ett krav att avskaffa diskriminerande åtgärder när det gäller användning av landsdels- eller minoritetsspråk och att tillåta en mer positiv behandling av dessa språk än av andra då detta är befogat. Enligt vår uppfattning uppfyller Sverige detta krav i dag. Så som angetts ovan finns också svenska regler som innebär en positiv särbehandling till förmån för samiska, finska och tornedalsfinska t.ex. reglerna om rätt modersmålsundervisning och särskilt utrymme för dessa språk i radio och TV.

Artikel 7 punkt 3 innebär en förpliktelse att främja ömsesidig förståelse mellan olika språkgrupper i landet och särskilt verka för att respekt, förståelse och tolerans för landsdels- eller minoritetsspråken inkluderas bland målen för olika slag av undervisning och utbildning samt för massmedia. De villkor som syftar till att ge samiska, finska och tornedalsfinska särskilt utrymme i radio och TV i statens sändningstillstånd för programföretagen i allmänhetens tjänst gör att föreskrifterna i artikel 7 punkt 3, till den del de avser att ge dessa språk tillräckligt utrymme i massmedia, får anses uppfyllda.

När det gäller kravet att verka för att respekt, förståelse och tolerans för landsdels- eller minoritetsspråken inkluderas i målen för olika slag av undervisning och utbildning, är det däremot svårt att se att Sverige helt uppfyller detta i dag. Vad gäller samiskan kan konventionskravet kanske delvis anses uppfyllt genom att det anges i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan att det samiska kulturarvet skall ges utrymme i undervisningen (se vidare under artikel 8 punkt 1g) i kapitel 6). Om uttrycket det "samiska kulturarvet" kan anses innefatta undervisning om det samiska språket kan dessa anvisningar i läroplanerna uppfylla förpliktelsen i artikel 7 punkt 3 för samiskans del.

I artikel 7 punkt 4 anges att de länder som ratificerar konventionen vid fastläggande av sin politik skall ta hänsyn till de behov och önskemål som uttrycks av de grupper som använder språken och att vid behov uppmuntra användarna av språken att upprätta organ som kan ge råd till myndigheterna i frågor som hänger samman med språken.

Denna punkt är uppfylld när det gäller samiskan genom inrättandet av Sametinget som ett folkvalt samiskt organ och en statlig myndighet. För finskans del finns inget organ som har motsvarande ställning, varken för finskan i Tornedalen eller i övriga Sverige. Det bör emellertid påpekas att de organisationer som företräder finsktalande i Sverige — t.ex. Svenska Tornedalings Riksförbund — och Sverigefinska Riksförbundet — har möjlighet att på eget initiativ lämna synpunkter när beslut som rör dessa gruppers språk bereds. I den mån myndigheters beslut berör dessa grupper åligger det enligt förvaltningsrätten myndigheterna att ta hänsyn till synpunkter från dem som berörs av besluten.

Sammantaget kan konstateras att Sverige i dagsläget delvis uppfyller målen i artikel 7 punkt 1 och att målen uppfylls i olika omfattning för samiska och finska.

För att Sverige helt skall kunna uppfylla förpliktelserna i del II i konventionen för samiska och finska behöver ytterligare åtgärder vidtas för båda språken. Detta gäller framför allt åtgärder som motsvarar kraven i punkterna 1a)—d), åtgärder för att erkänna minoritetsspråken och deras historiska, geografiska områden samt åtgärder för att uppmuntra och främja deras användning, framför allt i det offentliga livet. Ytterligare åtgärder behöver också vidtas för att främja förståelsen för dem som använder minoritetsspråk och för att kunskaper om dessa språk och deras kultur sprids i undervisning och utbildning samt i massmedia, artikel 7 punkt 3. När det gäller finskan behöver också ytterligare åtgärder vidtas för att uppfylla målet i artikel 7 punkt 4, samråd mellan dem som använder finska när olika typer av åtgärder som berör språket vidtas. Vi återkommer till detta i kapitel 7 där vi lämnar förslag till ytterligare åtgärder.

5.4 Konventionens tillämpning på territoriellt obundna språk

Konventionens del II innehåller en bestämmelse i artikel 7 punkt 5 om hur målen och principerna i del II i konventionen skall tillämpas på territoriellt obundna språk. I konventionskommentaren konstateras att en förutsättning för att en del av principerna och målen i del II — liksom bestämmelserna i del III — skall kunna tillämpas, är att det finns en bestämd geografisk bas för språken. Eftersom en sådan geografisk bas inte finns för de territoriellt obundna språken kan bara en del av målen och principerna i del II och ingen av bestämmelserna i del III tillämpas på dessa språk.

De bestämmelser i del II som kan tillämpas också på territoriellt obundna språk anges i konventionskommentaren vara,

- erkännande av språken,
- åtgärder för att öka respekten och förståelsen för dessa,
- förbud mot diskriminering,
- åtgärder för att aktivt stödja språken,
- stöd till utbyte mellan grupper som talar språken både inom landet och över nationsgränser och
- stöd för forskning och studier rörande dessa språk.

Bestämmelser som inte anses kunna tillämpas på dessa språk är,

- administrativ indelning av landet till förmån för dem som talar ett landsdels- eller minoritetsspråk och
- möjlighet för dem som inte har språken som modersmål att lära sig dessa språk.

Vissa bestämmelser anses bara kunna tillämpas till viss del på icke-territoriella språk. Dessa är,

- åtgärder till stöd för undervisning i eller på territoriellt obundna språk och
- användning av territoriellt obundna språk i den offentliga sfären.

5.5 Svensk lagstiftning och åtgärder i övrigt till stöd och skydd för romani chib

De nationella åtgärder som finns till skydd och stöd för romani chib i Sverige återfinns fram förallt i reglerna angående rätt till modersmålsundervisning. Enligt dessa regler har romska barn (liksom samiska och tornedalsfinska barn) en utökad rätt till undervisning i modersmål jämfört med barn med andra modersmål. Utöver ren språkundervisning innehåller modersmålsundervisningen också viss undervisning om de traditioner och den historia som är förbundna med språket.

Liksom vi ovan angett när det gäller samiska och finska anser vi att Sverige genom reglerna om rätt till modersmålsundervisning uppfyller förpliktelsen att tillhandahålla lämpliga former och medel för undervisning i minoritetsspråket, artikel 7 punkt 1f). Dessa regler kan också sägas underlätta användningen av romani chib i tal och skrift både i det offentliga och privata livet artikel 7 punkt 1d). Kanske kan också förpliktelsen att vidta beslutsamma åtgärder för att främja språket i artikel 7 punkt 1c) till viss del anses uppfylld genom rätten till modersmålsundervisning.

När det gäller förpliktelsen i artikel 7 punkten 1h), främjande av studier och forskning om språket vid universitet, är situationen densamma som för samiska och finska. Den forskning som bedrivs stöds med statliga medel men högskolor och universitet bestämmer i princip självständigt vilken forskning och undervisning som skall bedrivas. Om något universitet skulle bedriva forskning i romani chib skulle denna följaktligen ske med statliga medel. Mot denna bakgrund anser vi att Sverige kan sägas främja sådan forskning.

I övrigt, när det gäller artikel 7 punkten 1a), att erkänna romani chib som ett minoritetsspråk, och punkterna 1e) och 1i), främjande av utbyte mellan olika romani chibtalande grupper inom Sverige och utomlands kan Sverige enligt vår uppfattning i dag inte anses uppfylla kraven enligt dessa bestämmelser.

Vad gäller förpliktelsen i artikel 7 punkten 2, angående förbud mot diskriminering av språket, anser vi på samma grunder som vi ovan angett när det gäller samiska och finska, att den är uppfylld för romani chib.

Förpliktelsen enligt artikel 7 punkten 3, att med lämpliga åtgärder verka för att respekt, förståelse och tolerans med avseende på romani chib sätts upp som en målsättning för undervisning och utbildning och för massmedias verksamhet, uppfylls inte när det gäller romani chib. Det finns inga sådana uttalade målsättningar varken i undervisning, utbildning eller för massmedias verksamhet när det gäller romani chib. Så som nämnts ovan när det gäller samiska och finska talas i allmänna ordalag om vikten att lyfta fram och ta hänsyn till att Sverige är ett mångkulturellt samhälle i de utredningar som berör invandrare och skola. Detsamma gäller villkoren för sändningsrätten för programföretagen i allmänhetens tjänst där det talas om vikten av att språkliga och etniska minoriteters behov skall tillgodoses. Detta kan tänkas vara positivt också för användare av romani chib, men inget sägs om att särskilt lyfta fram romani chib som det historiska minoritetsspråk det är i Sverige.

Innebörden av kravet i artikel 7 punkten 4 för romani chib är att hänsyn skall tas till synpunkter från dem som använder romani chib när politiken rörande romani chib läggs fast. Det finns ingen fast organisation för inhämtande av synpunkter från dem som använder romani chib när det gäller åtgärder till skydd och stöd för språket.

I rapporten "Romer i Sverige — tillsammans i förändring", (Ds 1997:49) föreslås dock att den arbetsgrupp som tagit fram rapporten (där

företrädare både från olika departement, andra myndigheter och Nordiska Zigenarrådet ingår) i avvaktan på en mer permanent lösning skall arbeta med romska frågor i avsikt att främja romernas situation i Sverige. Detta förslag kan ses som ett första steg mot ett fortlöpande samråd mellan myndigheter och dem som använder romani chib i frågor som rör stöd och skydd för romernas språk och kultur.

Sammanfattningsvis anser vi att Sverige, för att uppfylla förpliktelseerna enligt del II i konventionen när det gäller romani chib, måste vidta ytterligare åtgärder. Dessa bör syfta till att erkänna romani chib som ett historiskt minoritetsspråk i Sverige och på olika sätt ytterligare främja användningen av språket. Ytterligare åtgärder behöver också vidtas för att sprida respekt, förståelse och tolerans för språket och den kultur och historia som är förbunden med det och för att uppmuntra utbytet både inom Sverige och över gränserna mellan grupper som använder romani chib. Vi återkommer i kapitel 7 till våra förslag i denna del.